

Co-funded by the
Tempus Programme
of the European Union

Tempus Joint Project 530360-TEMPUS-1-2012-1-GE-TEMPUS-JPCR
DIMTEGU – Розвиток та впровадження освітніх програм
мультилінгвальної підготовки вчителів в університетах
Грузії та України
DIMTEGU – Development and Introduction of Multilingual
Teacher Education Programs at Universities of Georgia and Ukraine

МОВНЕ РОЗМАЇТТЯ СУЧАСНОЇ ЄВРОПИ (західний, східний та північний регіони)

ТОМ 2 ХРЕСТОМАТІЯ

ДНІПРО/ ЛІРА / 2016

УДК 81'246.2(075.8)
ББК 81.001.91я73
М 74

*Грант-холдер проекту:
Тбіліський державний університет імені Іване Джавахішвілі*

The reader contains papers on linguistic diversity of the western, eastern and northern regions of modern Europe.

The target readership is teachers, headmasters of schools, methodologists, professors and students of higher educational institutions, as well as all those interested in problems of multilingualism and multilingual education.

М 74 Мовне розмаїття сучасної Європи (західний, східний та північний регіони). Том 2 : хрестоматія / ред. кол.: А. І. Анісімова, І. С. Попова. – Д. : ЛІРА, 2016. – 158 с.

ISBN 978-966-383-773-4
978-966-383-778-8

Хрестоматія містить праці з питань мовного розмаїття західного, східного та північного регіонів сучасної Європи.

Хрестоматія буде корисною для вчителів, керівників шкіл, методистів, викладачів і студентів вищих навчальних закладів, а також для усіх, хто цікавиться сучасними дослідженнями в галузі мультилінгвізму й мультилінгвальної освіти.

**УДК
81'246.2(075.8)
ББК 81.001.91я73**

© Автори статей, 2016
© Дніпропетровський
національний універ-
ситет імені Олеся Гон-
чара, 2016
© ЛІРА, 2016

**ISBN 978-966-383-773-4
978-966-383-778-8**

Передмова

У сучасному світі, зокрема в Європі, є чимало країн із більш ніж однією державною чи офіційною мовою. В останні десятиліття простежується загальна тенденція до збільшення їхньої кількості. Мовну ситуацію в таких країнах визначає дво- й багатомовність.

Стан білінгвізму або мультилінгвізму здебільшого успадкований із минулого і є прямим наслідком історичного розвитку. У збірці представлені приклади країн – Угорщини, Литви, Польщі, Румунії, Австрії, Болгарії, Данії, Естонії та Люксембургу, – шлях яких до національної державності був непростий і тривалий. Спільною рисою є те, що історичні образи й несправедливості, якщо й були в минулому, аж ніяк не впливають ані на сучасний стан мовної ситуації, ані на державну мовну політику. Переважно країни вирішують іти шляхом прийняття історичних реалій як певної раз і назавжди сформованої даності, яку не слід намагатися змінювати, адаптуючи до вимог сучасності.

Збірка буде корисною для вчителів, керівників шкіл, методистів, студентів вищих навчальних закладів.

ЗМІСТ

НАЦІОНАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ: УГОРЩИНА

Чілла Барта 5

НАЦІОНАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ: ЛИТВА

Ірена Сметонене та Юлія Москвіна 20

НАЦІОНАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ: ПОЛЬЩА

Ліліана Щука-Дорна 35

НАЦІОНАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ: РУМУНІЯ

Александру Чернат, Анка Недельцу, Штефан Колібаба, Калін Рус і Руксандра Попович 51

НАЦІОНАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ: АВСТРІЯ

Таня Нагель, Анке Шад, Барбара Земмлер і Міхаель Віммер 67

НАЦІОНАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ: БОЛГАРІЯ

Георгій Жечев 82

НАЦІОНАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ: ДАНІЯ

Сабін Кірхмейер-Андерсен 96

НАЦІОНАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ: ЕСТОНІЯ

Керсті Соостар 109

ЛЮКСЕМБУРГСКАЯ И ЕВРОПЕЙСКАЯ ШКОЛЫ 123

НАЦІОНАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ: УГОРЩИНА

Чілла Барта

Населення Угорщини становить 9 960 000 осіб. У країні проживають 13 офіційно визнаних меншин, що, відповідно до даних перепису населення від 2001 року, становить майже 3% загальної чисельності населення та близько 8-10% – згідно з останніми оцінками. Найбільшу чисельність має меншина циган-ромів: 6-10% загальної кількості населення країни і 60% загальної кількості населення, що належить до меншин. Вони недостатньо представлені в органах влади й мають значно нижчий соціально-економічний статус порівняно з іншими меншинами.

Зростаючим явищем є імміграція: кількість громадян з третіх країн становить 206 909, а це приблизно 2% населення. Це досить небагато порівняно з відповідними показниками в інших європейських країнах. Кількість і частка людей, що належать до найбільш значущих груп іммігрантів, є такими: румуни (76878 – 37%), німці (20232 – 9%), серби (16301 – 9%), українці (16537 – 9%), китайці (11829 – 6%) та словаки (3%).

МОВИ В ОФІЦІЙНИХ ДОКУМЕНТАХ ТА БАЗАХ ДАНИХ

Питання державної, іноземних, Р/М та іммігрантських мов розглядаються у відповідних документах мовного законодавства та/або мовної політики країни. Навчання та викладання державної мови за кордоном для дітей та/або дорослих, угорського походження (спів-) фінансується в Австрії. В Угорщині підписано й ратифіковано *Європейську хартію регіональних мов або мов меншин*. У Хартії визнаються вісім Р/М мов: хорватська, німецька, циганська (ромська), румунська, сербська, словацька, словенська та бояш. У системі освіти наявне офіційне впровадження цих восьми мов відповідно до положень Хартії на державному та регіональному рівнях. Окрім Р/М мов, визнаних Хартією, в офіційних документах країни також підтримуються такі

Р/М мови: вірменська, болгарська, грецька, польська, русинська та українська.

Офіційним механізмом збору загальнонаціональних даних про мовне різноманіття в Угорщині є періодичні переписи населення. Цей механізм передбачає визначення наявного в країні спектру національних та Р/М мов завдяки запитанню про рідну мову респондентів, про мову, якою вони спілкуються вдома, а також про рівень володіння базовими мовними навичками, такими як мовлення/розуміння/читання/письмо.

З 1 січня 2012 року в Угорщині змінилися правові засади забезпечення мовного різноманіття та впровадження мультилінгвізму. Проте ми проаналізуємо мовну ситуацію на основі законодавства, чинного на момент заповнення анкети БМС.

Колишня Конституція Угорщини не містить експліцитних положень щодо державної мови країни. У Статті 68 наголошується: «Угорська Республіка забезпечує захист національних і етнічних меншин і їхню колективну участь у громадському житті, сприяє розвитку їхньої культури, використанню рідної мови, отриманню освіти рідною мовою і вживанню імен рідною мовою».¹

У Законі LXXVII від 1993 року «Про права національних і етнічних меншин»² визнається 13 міноритарних мов: вірменська, болгарська, хорватська, німецька, грецька, циганська (ромська чи бояш), польська, румунська, русинська, сербська, словацька, словенська та українська. На додаток до цьо-

¹ Нова Конституція Угорщини від 2011 року (*Фундаментальний закон*) визнає угорську мову за офіційну мову держави. Вона зобов'язується захищати угорську мову та угорську мову жестів як частину угорської культури. Стаття XXIX наголошує на тому, що *«будь-які національність та етнічна група, що мешкають в Угорщині, мають розглядатися як частина суб'єкта державного формування. Кожен громадянин Угорщини, який належить до певної національності, має право прийняти й зберігати свою ідентичність. Національні й етнічні меншини мають право використовувати свою власну мову, користуватися власними іменами своєю мовою як особисто, так і колективно, а також сприяти розвитку власної культури й здобувати освіту власною мовою»*. Нова конституція прямо забороняє дискримінацію за ознакою національного походження, а також мови.

² В Угорщині терміни «національна меншина» та «етнічна меншина» розрізняють за наявністю в її представників «країни походження». У циган-ромів, наприклад, такої немає, тому вони вважаються етнічною меншиною. У межах чинності Закону CLXXIX 2011 року «Про права національностей», що набрав сили 1 січня 2012 року, новий термін «національність» використовується замість терміна «національні та етнічні меншини».

го закону теперішня мовна освіта меншин і навчання іноземних мов регламентуються Законом про державну освіту 1993 року, Постановою Уряду 1995 року про Державну основну навчальну програму, Постановою 1997 року про випускні шкільні іспити «атестат зрілості» й Законом про вищу освіту 2005 року.

Угорщина ратифікувала два найважливіші документи Ради Європи: *Європейську хартію регіональних мов або мов меншин* (1992/1995/1998) і *Рамкову конвенцію про захист національних меншин* (1995/1998) щодо мов так званих традиційних меншин: хорватської, німецької, румунської, сербської, словацької і словенської. За Законом XLIII від 2008 року, циганські мови (ромську та бояш) підпадають під дію Статті 2(2).

Закон CXXV 2009 року «Про угорську мову жестів і застосування угорської мови жестів» вважається найбільш сучасним у Європі законом щодо мови жестів, адже за ним Спільнота глухих визнається за мовну меншину. Відповідно до цього закону, з 1 вересня 2017 року освіта угорською мовою жестів буде обов'язковою для дітей з вадами слуху в школах для глухих. Проте в інтегрованих школах вона буде факультативною, навіть за умови, що її обере лише один із батьків дитини.

Існує три важливі правові документи з питань міграції: Закон I 2007 року «Про прийом та проживання осіб, які мають право на вільне пересування та проживання», Закон II 2007 року «Про прийом та права проживання громадян третіх країн» і Закон LXXX 2007 року «Про надання притулку».

ДМ: державна мова (-и).

ІМ: іноземні мови.

Р/М (М): регіональні мови або міноритарні мови (мови меншин).

МІ: мови іммігрантів (іммігрантські мови).

МОВИ В ДОШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ (ДОДАТКОВА ПІДТРИМКА ДЕРЖАВНОЇ МОВИ, ІНОЗЕМНІ ТА ІММІГРАНТСЬКІ МОВИ НА ЦЬОМУ ЕТАПІ НЕ ПРОПОНУЮТЬСЯ)

	Цільові групи	Тривалість	Вимоги до мінімального розміру груп	Кількість днів на тиждень	Переддипломна педагогічна підготовка	Післядипломна педагогічна підготовка	Наявність державного фінансування
Р/М мови	усі діти	≥ 2 роки	5 – 10	> 1 дня	спеціалізована	Загальна	повне

МОВИ, ЩО ЇХ ПРОПОНУЮТЬ ДО ВИВЧЕННЯ В ДОШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

Р/М мови	Болгарська, хорватська, німецька, грецька, ромська/бояш, румунська, русинська, сербська, словацька, словенська.
-----------------	---

Дошкільна освіта мовами національних меншин надається в державних школах для меншин і в особливих білінгвальних навчальних закладах. Місцева влада має забезпечувати в селищі навчання Р/М мовами лише за умов, якщо це вимагається батьками принаймні восьми учнів. Працює 927 дошкільних закладів, що керуються освітньою програмою меншин (21% загальної кількості всіх дошкільних закладів). Понад 40000 дітей (12,5% загальної кількості дітей у системі дошкільної освіти) зараховані до дошкільних закладів меншин, серед яких понад 21000 зараховані до закладів освіти циган, але лише 2,4% (приблизно 500 дітей) навчаються ромською/мовою бояш.³ У багатьох випадках навчальні програми меншин (на усіх рівнях системи освіти) функціонують як приховані форми навчання іноземних мов (ІМ), особливо у випадку з німецькою мовою, коли діти можуть узагалі не належати до меншин, але щоб отримати додаткову фінансову підтримку, школи використовують навчання меншин як прикриття.

Незважаючи на те, що дошкільне навчання іноземних мов стає все більш популярним у приватних (як правило, платних) дошкільних закладах,

³ Іншим дітям надається так звана циганська культурна освіта, коли мовою навчання є виключно угорська. Nemzeti es Etnikai Jogok Orszaggyulesi Biztosa, Jelentes a nemzeti es etnikai kisebbségi ovodai nevelés helyzeterol. Budapest, 2011, pp. 23–42. www.kisebbségiombudsman.hu/data/files/205104474.pdf

у державних закладах така практика ще не є загальноприйнятою. Дошкільна освіта мовою іммігрантів відсутня.

МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ (ІММІГРАНТСЬКІ МОВИ НЕ ПРОПОНУЮТЬСЯ)

ОРГАНІЗАЦІЯ

	Навчальні програми	Додаткова підтримка для новоприбулих	Контрольна перевірка під час вступу	Моніторинг мовних навичок
Підтримка ДМ	чіткі й послідовні	перед навчанням у загальноосвітній школі	лише для дітей іммігрантів	стандартизований на державному рівні

	Цільові групи	Навчальні програми	Використання мов як засобу навчання (CLIL)	Початок мовної освіти	Місце в розкладі	Вимоги до мінімального розміру груп	Моніторинг мовних навичок	Рівень знань, якого учні мають досягти	Наявність державного фінансування
Р/М мови	усі діти	чіткі й послідовні	на локальному рівні	з 1 класу	частково в шкільні години	5 – 10	на шкільному рівні	державні чи регіональні норми	повне
ІМ	усі діти	чіткі й послідовні	на локальному рівні	з середніх класів	у шкільні години	немає	на шкільному рівні	державні чи шкільні норми	повне

ВИКЛАДАННЯ

	Кваліфікація вчителів	Переддипломна педагогічна підготовка	Післядипломна педагогічна підготовка	Мобільність
Підтримка ДМ	кваліфіковані вчителі мов	спеціалізована	спеціалізована	не передбачена
Р/М мови	кваліфіковані вчителі мов	спеціалізована	спеціалізована	не передбачена
ІМ	кваліфіковані вчителі мов	спеціалізована	спеціалізована	неофіційна фінансова підтримка

МОВИ, ЯКІ ПРОПОНУЮТЬ ДО ВИВЧЕННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

Р/М мови	Болгарська, хорватська, німецька, грецька, ромська/бояш, румунська, русинська, сербська, словацька, словенська.
ІМ	Обов'язкові – одна з перерахованих: англійська, французька, німецька, італійська, російська. Факультативні: латина.

Існує 608 закладів з навчальними програмами Р/М мовами (26,5% від загальної кількості початкових шкіл). Понад 100 000 дітей (14% від загальної кількості учнів початкових шкіл) зараховані до закладів, де викладання ведеться Р/М мовами. Вірменська, українська й польська громади не мають власної системи навчання мовами меншин у системі державної освіти, а 92% циган узагалі не навчаються ромською/мовою бояш. Більше ніж половина учнів здобувають освіту німецької меншини, оскільки на позитивне ставлення і рішення батьків впливає відчутна міжнародна ринкова вартість стандартного варіанту німецької мови. Вивчення однієї іноземної мови є обов'язковим, починаючи з четвертого класу початкової школи. Навчання мовами іммігрантів не є загальноприйнятою практикою в системі початкової освіти, за винятком китайсько-угорської початкової школи в Будапешті.

МОВИ В СЕРЕДНІЙ ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ (ІММІГРАНТСЬКІ МОВИ НЕ ПРОПОНУЮТЬСЯ)

ОРГАНІЗАЦІЯ

	Навчальні програми	Додаткова підтримка для новоприбулих	Контрольна перевірка під час вступу	Моніторинг мовних навичок
Підтримка ДМ	чіткі й послідовні	перед навчанням у загальноосвітній школі	лише для дітей іммігрантів	стандартизований на державному рівні

	Цільові групи	Навчальні програми	Використання мов як засобу навчання (CLIL)	Місце в розкладі	Вимоги до мінімального розміру груп	Моніторинг мовних навичок	Рівень знань, якого учні мають досягти	Наявність державного фінансування
Р/М мови	усі діти	чіткі й послідовні	поширене	у шкільні години	немає	на шкільному рівні	державні чи регіональні норми	повне
ІМ	усі діти	чіткі й послідовні	на локальному рівні	у шкільні години	немає	на шкільному рівні	узгоджений з CEFR	повне

ВИКЛАДАННЯ

	Кваліфікація вчителів	Переддипломна педагогічна підготовка	Післядипломна педагогічна підготовка	Необхідний рівень володіння мовою	Мобільність
Підтримка ДМ	кваліфіковані вчителі мов	спеціалізована	спеціалізована	державні чи шкільні норми	не передбачена
Р/М мови	кваліфіковані вчителі мов	спеціалізована	спеціалізована	не передбачено	не передбачена
ІМ	кваліфіковані вчителі мов	спеціалізована	спеціалізована	прив'язаний до CEFR	неофіційна фінансова підтримка

МОВИ, ЩО ЇХ ПРОПОНУЮТЬ ДО ВИВЧЕННЯ В СЕРЕДНІЙ ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

Р/М мови	Ромська, бояш.
ІМ	Обов'язкові: англійська, німецька, французька, італійська, російська та іспанська. Факультативні: китайська, латина.

У принципі, учні вільні у виборі іноземної мови до вивчення. На практиці доступними іноземними мовами на середньому етапі навчання в системі середньої освіти є англійська, французька, німецька, іспанська, італійська та російська. На старшому етапі навчання інші мови (наприклад, мова бояш, китайська, ромська тощо) також пропонуються для вивчення. Проте, на жаль,

Угорщина нараховує досить велику кількість учнів, що вивчають лише одну іноземну мову (57,2%; у середньому по ЄС: 33,4%).

МОВИ В ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНІЙ ТА ВИЩІЙ ОСВІТІ

ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНА ОСВІТА (У ТРЬОХ ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ; ІМІГРАНТСЬКІ МОВИ НЕ ПРОПОНУЮТЬСЯ)

		Діапазон мовних програм	Навчальні програми	Рівень знань, якого учні мають досягти	Наявність державного фінансування
Р/М мови	заклад А	широкий	чіткі й послідовні	--	повне
	заклад В	не визначений	узагальнені	--	повне
	заклад С	широкий	узагальнені	--	часткове
ІМ	заклад А	широкий	чіткі й послідовні	прив'язаний до CEFR	повне
	заклад В	не визначений	узагальнені	не визначений	повне
	заклад С	широкий	чіткі й послідовні	державні стандарти	часткове

ВИЩА ОСВІТА (У ТРЬОХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ)

	Мова(-и) викладання	Мови веб-сайтів	Цільові групи для додаткової підтримки з державної мови	Рівень, якого мають досягти студенти-філологи	Набір іноземних студентів	Програми мобільності для студентів-філологів	Програми мобільності для студентів-нефілологів
ВИШ А	державна, іноземна та Р/М	державна та іноземна	обмежені	державні чи вищівські нормативи	лише іноземні	факультативні	факультативні
ВИШ В	державна, іноземна та Р/М	державна та іноземна	обмежені	не визначений	лише іноземні	факультативні	факультативні

ВИШ С	державна та інозе- мна	державна та інозе- мна	обмежені	прив'язаний до CEFR	іноземні та імміг- ранти	факультативні	факультативні
--------------	------------------------------	------------------------------	----------	------------------------	--------------------------------	---------------	---------------

Вивчення державної або Р/М мов не відіграє важливу роль у системах професійно-технічної або вищої освіти. Кожен з університетів, проаналізованих у межах проекту БМЄ, пропонує навчальні курси, де мовою навчання є іноземна (переважно англійська, німецька та французька) мова. Деякі університети запроваджують (платне) навчання іноземною мовою протягом усього навчального періоду, намагаючись таким чином залучити до себе іноземних студентів.

У шести вищих навчальних закладах готують учителів мов меншин. Програми професійної підготовки вчителів вірменської й русинської мов повністю відсутні. Шість вишів забезпечують підготовку вчителів початкового етапу навчання з хорватської, німецької, ромської/бояш, сербської, словацької й румунської мов. У семи вишах упроваджено програми з підготовки вчителів мов меншин для дошкільних навчальних закладів з хорватської, німецької, ромської/бояш, сербської, словацької, словенської й румунської мов. У зв'язку зі зменшенням кількості студентів, які обирають навчання в закладах, що готують учителів мов меншин, безперервна робота державної системи освіти мовами меншин (за винятком німецької) наразі знаходиться під загрозою.

МОВИ В АУДІОВІЗУАЛЬНИХ ЗАСОБАХ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ТА ПРЕСИ

Телепродукція недержавними мовами	Кінофільми недержавними мовами	Програми Р/М мовами поза межами регіону походження	Доступність мов жестів на телебаченні
дубляж	дубляж	регулярно в Буда-	інколи

		пешті, ніколи в Печі та Дебрецені.	
--	--	---------------------------------------	--

У засобах масової інформації в Угорщині домінує угорська мова. Водночас на державних каналах радіо- й телепрограми пропонуються Р/М мовами, і є декілька радіостанцій, що ведуть мовлення виключно Р/М мовами (наприклад, MR4, Радіо С). Телевізійні програми мовами, відмінними від угорської, як правило, дублюються угорською. У важливих подіях пропонується переклад мовою жестів. Відповідно до «Закону про угорську мову жестів», державне телебачення має гарантувати, що трансляції оголошень та інформаційних випусків, що становлять суспільний інтерес, кінофільмів і програм державної служби будуть супроводжуватися угорськими субтитрами або перекладом мовою жестів фіксовану кількість годин із 2010 року та в повному обсязі з 2015 року.

МОВИ В ДЕРЖАВНИХ УСТАНОВАХ, СУСПІЛЬНОМУ ОБСЛУГОВУВАННІ Й МІСЦЯХ ЗАГАЛЬНОГО КОРИСТУВАННЯ

ІНСТИТУЦІЙНІ МОВНІ СТРАТЕГІЇ НА МІСЬКОМУ РІВНІ

Кількість мов	Наявність веб-ресурсів	Залучення перекладачів	Володіння мовами в посадових функціях співробітників	Працевлаштування носіїв інших мов	Мовна підготовка співробітників	Облік мовних компетенцій персоналу
> 4		Дебрецен		Дебрецен		Дебрецен
3-4	Будапешт Печ	Будапешт Печ				
1-2	Дебрецен		Будапешт Дебрецен	Печ	Будапешт Печ Дебрецен	

ПОСЛУГИ, ЩО ПОВ'ЯЗАНІ ІЗ СПІЛКУВАННЯМ

П'ять пов'язаних з усним спілкуванням послуг, що надаються найбільшою кількістю мов	П'ять пов'язаних з письмовим спілкуванням послуг, що надаються найбільшою кількістю мов
Освіта	Соціальні
Соціальні	Юридичні
Аварійно-рятувальні	Імміграція та соціальна інтеграція
Юридичні	Туризм
Імміграція та соціальна інтеграція	Аварійно-рятувальні

Державне управління в трьох проаналізованих угорських містах характеризується помірним профілем упровадження мультилінгвізму. У більшості міст надають послуги в усній та/або письмовій формі іноземними й іноді Р/М мовами, проте інституційні мовні стратегії відсутні. Послугами перекладачів користуються, хоча вони не працюють на постійній основі. У переліку мов, відмінних від угорської, домінує англійська, меншою мірою вживається німецька. У районах проживання громад меншин їхні мови також можуть використовуватися у сфері суспільного обслуговування.

МОВИ В ПІДПРИЄМНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ (З 21 КОМПАНІЇ)

ЗАГАЛЬНІ МОВНІ СТРАТЕГІЇ								
	Наявність мовної стратегії	Урахування мовних навичок у кадровій політиці	Забезпечення міжнародної мобільності	Залучення зовнішніх письмових/усних перекладачів	Облік мовних навичок персоналу	Користування мережами мовного навчання	Використання програм/фінансування ЄС	Обізнаність щодо програм/фінансування ЄС
Широко практикується	3	5	11	6	0	3	1	0

		ВНУТРІШНІ МОВНІ СТРАТЕГІЇ						ЗОВНІШНІ МОВ- НІ СТРАТЕГІЇ			
		Партнерство з освітнім сектором	Схеми винагород/ заохочення з урахуванням мовних навичок	Впровадження мовної підготовки	Застосування CEFR	Мови, що використовуються в робочому документообігу та внутрішніх мережах	Мови в програмному забезпеченні та веб-програмах	Мови, що використовуються в щорічних бізнес-звітах	Мови, що використовуються в маркетингових матеріалах	Мови, що використовуються в корпоративному брендингу/ ідентичності	Мови, що використовуються на веб-сайтах компанії
Державна мова	широко практикується	2	0	2	1	18	17	17	16	16	18
Ділова англійська	широко практикується	2	0	3	3	12	11	9	6	14	13
Інші мови	широко практикується	1	0	1	0	1	1	1	1	1	5

Компанії, що досліджувалися в межах нашого проекту, як правило, мали досить небагатий мовний профіль. В одній третині впроваджено ту чи іншу форму мовної політики, але рівень інвестування в розвиток мовних навичок їхніх співробітників невисокий. У більшості випадків мовні навички формуються до прийому на роботу. У майже половині компаній запроваджено обмежений курс викладання ділової англійської мови, тоді як дуже невелика кількість надає не-носіям мови підтримку у вивченні угорської мови. Основними мовами користування є державна та англійська мови, за якими слідує французька та німецька.

ВИСНОВКИ

Угорщина відома як одномовна країна. Проте реальна картина є іншою. Неможливо дати точну відповідь на запитання щодо визнання в Угорщині плюрилінгвізму в класній аудиторії і мультилінгвізму в суспільстві в цілому, оскільки існує декілька форм освіти в різних типах шкіл. Навіть у межах одного типу школи ефективність навчання значно відрізняється. Існують три головні й два додаткові типи навчальних програм для меншин: до трьох головних належать навчання рідною мовою, двомовне навчання, навчання мов,

а до додаткових – академічно покращене навчання для циганських меншин і додаткове навчання меншин.

Існують державні школи, що спеціалізуються на підтримці викладання іноземних мов і на білінгвальній освіті. У таких закладах підтримка й навчання мов, що не є державними, як правило, відбувається на високому рівні, у той час як загальна державна освіта в цьому аспекті характеризується більш низьким рівнем навчання.

Більшість циган-ромів і людей з вадами слуху в Угорщині мають низку спільних рис. Поєднані давньою традицією бути оціненими залежно від ступеня визнання їхньої мови (ромської й мови жестів відповідно), вони потрапляють у ситуацію більш низького чи високого ступеня соціальної сегрегації, пов'язаної з низьким рівнем зайнятості, поганою соціальною ситуацією, обмеженими можливостями на ринку праці та глибокою бідністю. Усе це тісно корелює з низьким освітнім рівнем і високим рівнем відсіювання із системи державної освіти значної частини молодих циган-ромів і молоді з вадами слуху.

Відсутність мов іммігрантів у системі освіти, сфері бізнесу та в державному управлінні здебільшого пов'язана з відносно низькою чисельністю іммігрантів. Більшість з них є етнічними угорцями, що спілкуються угорською як рідною мовою й прибули із сусідніх країн. Частка іноземних студентів у системі державної освіти також є низькою.

Хоча правова підтримка мов меншин і навчання іноземних мов є добре розробленими, ще багато чого треба зробити в галузі практичного впровадження мультилінгвізму. Статистичні дані, надані Спеціальним Євроба-рометром 243 2006 року, показують, що лише 42% населення дійсно можуть розмовляти принаймні однією іноземною мовою, на відміну від середнього показника по ЄС, що становить 56%.

ПЕРСПЕКТИВНІ ІНІЦІАТИВИ Й ПІЛОТНІ ПРОЕКТИ

В Угорщині діє багато перспективних ініціатив та інноваційних розро-

бок у галузі забезпечення розвитку мов глухих й угорської мови жестів, а також ромської мови й мови бояш. Йдеться про таке: реалізація нового Закону про мови жестів; дві нові програми університету Eötvös Loránd – HSL BA і Викладання англійської як іноземної для глухих учнів; Kedves Ház (Гарний Будинок) у Ніртелеку; програма «Pedellus» в Озді; проект Dr. Ámbádkar School у Шайоказі; а також державний фонд імені Ганді (Gandhi Public Foundation) і гімназія у Печі. У галузі викладання іноземних мов потрібно згадати про проект *«Світові мови»* (World Language Project), який діяв з 2003 до 200 року й набув форми кількох підпрограм.

Незважаючи на процес мовної асиміляції, що відбувається в громадах меншин, можна відчувати позитивне ставлення до навичок багатомовності, коли молоде покоління має високий рівень мотивації до вивчення іноземних мов. Російська мова також має зростаючу ринкову вартість, що є переконливим доказом того, що Угорщині вдалося подолати ідеологічну упередженість щодо колишньої практики в галузі викладання іноземних мов.

НАЦІОНАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ: ЛИТВА

Ірена Сметонене та Юлія Москвіна

За попередніми даними перепису населення та житла від 1 березня 2011 року, у Литві постійно проживає 3,054 млн осіб. Порівняно з даними 2001 року (3,484 млн людей) кількість мешканців Литви зменшилася на 12% (430 200 осіб). Головною причиною такого зниження є імміграція: 328300 громадян залишили країну й лише 64200 прибули до неї. Значний вплив на зниження чисельності населення також мали негативні демографічні тенденції (24%, або 101900 осіб).

Громадяни Литви мають різне етнічне походження. Дані, зібрані під час перепису населення 2001 року, виявили, що в Литві мешкає 115 груп етнічних меншин, але лише 29 з них мають по 100 чи більше представників.

Литовці складають абсолютну більшість населення Литви (83,5% 2001 року). Дані останнього перепису показують, що населення Литви стає все більш однорідним.

Найбільш різноманітним є етнічний склад у Вільнюсі: 2001 року литовці нараховували 57,8%; поляки – 18,7%; а кількість росіян становила 14% від загальної чисельності населення міста. Другим за величиною містом з погляду етнічного складу є Клайпеда, де проживають 71,3% литовців, 21,3% росіян і приблизно 2% українців та білорусів.

Вхідний потік людей до Литви є відносно незначним, а через нещодавню економічну кризу він зменшився ще більше. За даними Департаменту статистики, 2010 року до Литви з-за кордону прибула 5231 особа, чисельність іммігрантів на 1000 громадян становила 1,6 (порівняно з 2,8 2008 року). Більшість новоприбулих були громадянами Литовської Республіки, які поверталися на батьківщину.

Результати перепису населення 2001 року показали, що 40% загальної чисельності населення володіє ще однією, крім рідної, мовою, чверть населення знає дві мови, а приблизно 6% володіє трьома чи більше мовами на до-

даток до рідної мови (рівень володіння не аналізували).

МОВИ В ОФІЦІЙНИХ ДОКУМЕНТАХ ТА БАЗАХ ДАНИХ

Питання державної, іноземних і Р/М мов розглядаються у відповідних документах мовного законодавства та/або мовної політики країни. Навчання та викладання державної мови за кордоном для дітей та/або дорослих литовського походження (спів-) фінансується в Білорусі, Грузії, Латвії, Молдові, Польщі, Росії та Україні. У Литві не підписано й не ратифіковано *Європейську хартію регіональних мов або мов меншин*. Водночас на державному рівні, зокрема в офіційних документах і законодавчих актах країни, визнано, захищається та/або впроваджено застосування 3 Р/М мов, а саме: російської, польської та білоруської. Ці три мови, а також іврит, офіційно впроваджено в системі освіти.

Офіційним механізмом збору загальнонаціональних даних про мовне різноманіття в Литві є періодичні переписи населення. Цей механізм передбачає визначення наявного в країні спектру національних, Р/М та іммігрантських мов завдяки запитанню про рідну мову респондентів.

Литва особливо піклується про статус і застосування своєї державної мови. 1995 року було прийнято *Закон про державну мову Литовської Республіки*, і зараз цей документ передано на перегляд до Сейму (парламент країни). Метою закону є визначення сфер захисту й застосування державної мови, обов'язків державних органів та установ щодо державної мови, а також державних гарантій щодо підтримки й захисту державної мови. Закон уможливає більш прозору й раціональну мовну політику, допомагає забезпечувати функціонування литовської мови в усіх сферах життя, сприяє подальшому зміцненню громадянського суспільства в Литві. Новий закон сприятиме подальшому захисту й покращенню унікальності, багатства й життєздатності литовської мови – найбільшого загального надбання народу Литви – у контексті полікультурного й багатомовного європейського співтовариства націй.

Щодо прав етнічних меншин, включаючи право на збереження своїх власних мов і культур, Литва взяла на себе стільки обов'язків, наскільки це можливо з точки зору захисту прав меншин. Стаття 29 Конституції Литви заявляє, що права людини не можуть бути обмеженими на підставі національної приналежності чи мови. Стаття продовжує класичні традиції концепції прав людини, що прирівнює дискримінацію за мовною ознакою до дискримінації за ознакою расової чи гендерної приналежності. Для порівняння *Маастрихтський договір* про Європейський Союз взагалі не згадує про дискримінацію за мовною ознакою. З 1989 до 2009 року використання інших мов регулювалося *Законом про етнічні меншини*. Зараз упровадження мультилінгвізму в освіті регулюється спеціальними законами й *Рамковою конвенцією про захист національних меншин Ради Європи* (ратифікована 8 березня 2000 року). Литва, як і ще вісім держав-членів ЄС, не ратифікувала *Європейську хартію регіональних мов або мов меншин Ради Європи*, адже вважає, що влада ЄС повинна переглянути концепції регіональних й етнічних меншин і сформулювати новий підхід до зміцнення лінгвокультурного різноманіття в Європі. Такий підхід має відображати нові реалії, коли в деяких державах-членах державна мова знаходиться в становищі мови, якою спілкується меншість, а не більшість населення.

Литовській підхід до мультилінгвізму також знаходить відображення у переписі населення. У всіх переписах громадянам було поставлено запитання про мови, якими вони володіють. Проте 2011 року переписний лист було покращено. Задля збору даних про білінгвізм/мультилінгвізм громадянам було надано можливість заявити про володіння двома чи більше рідними мовами замість однієї.

ДМ: державна мова (-и).

ІМ: іноземні мови.

Р/М (М): регіональні або міноритарні мови (мови меншин).

МІ: мови іммігрантів (іммігрантські мови).

МОВИ В ДОШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ (ІНОЗЕМНІ ТА ІММІГРАНТСЬКІ МОВИ НА ЦЬОМУ ЕТАПІ НЕ ПРОПОНУЮТЬСЯ)

	Цільові групи	Тривалість	Вимоги до мінімального розміру груп	Кількість днів на тиждень	Переддипломна педагогічна підготовка	Післядипломна педагогічна підготовка	Наявність державного фінансування
Р/М мови	усі діти	≥ 2 роки	немає	< 0,5 дня	спеціалізована	спеціалізована	повне
Додаткова підтримка ДМ	усі діти	≥ 2 роки	немає	0,5 – 1 день	спеціалізована	загальна	повне

МОВИ, ЯКІ ПРОПОНУЮТЬ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ В ДОШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

Р/М мови	Білоруська, іврит, польська, російська.
----------	---

За даними Міністерства освіти, у Литві функціонує близько 700 дошкільних закладів. У більшості з них мовою навчання є литовська, але існують заклади, у яких діти навчаються російською, польською, івритом, французькою чи білоруською. 1995 року уряд офіційно визнав мову жестів рідною мовою глухих людей та осіб з вадами слуху. Більшість дітей дошкільного віку починають вивчати іноземну мову за один чи два роки до школи, але є багато дошкільних закладів, у яких діти на прохання батьків починають вивчати інші мови (зазвичай англійську) з трирічного віку.

МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ (ІММІГРАНТСЬКІ МОВИ НЕ ПРОПОНУЮТЬСЯ)

ОРГАНІЗАЦІЯ

	Навчальні програми	Додаткова підтримка для новоприбулих	Контрольна перевірка під час вступу	Моніторинг мовних навичок
--	--------------------	--------------------------------------	-------------------------------------	---------------------------

Підтримка ДМ	чіткі й послідовні	перед навчанням у загальноосвітній школі	для всіх	стандартизований на державному рівні
---------------------	--------------------	--	----------	--------------------------------------

	Цільові групи	Навчальні програми	Використання мов як засобу навчання (CLIL)	Початок мовної освіти	Місце в розкладі	Вимоги до мінімального розміру груп	Моніторинг мовних навичок	Рівень знань, якого учні мають досягти	Наявність державного фінансування
Р/М мови	усі діти	чіткі й послідовні	поширене	з 1 класу	у шкільні години	немає	на шкільному рівні	державні чи регіональні норми	повне
ІМ	усі діти	чіткі й послідовні	на локальному рівні	з 1 класу	у шкільні години	немає	на шкільному рівні	державні чи шкільні норми	повне

ВИКЛАДАННЯ (ІММІГРАНТСЬКІ МОВИ НЕ ПРОПОНУЮТЬСЯ)

	Кваліфікація вчителів	Переддипломна педагогічна підготовка	Післядипломна педагогічна підготовка	Мобільність
Підтримка ДМ	кваліфіковані вчителі мов	спеціалізована	спеціалізована	не передбачена
Р/М мови	кваліфіковані вчителі мов	спеціалізована	спеціалізована	не передбачена
ІМ	кваліфіковані вчителі мов	спеціалізована	спеціалізована	неофіційна фінансова підтримка

МОВИ, ЯКІ ПРОПОНУЮТЬ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

Р/М мови	Білоруська, іврит, польська, російська.
ІМ	Обов'язкові – одна з перерахованих: англійська, французька.

	зька та німецька.
--	-------------------

За програмою, ухваленою Міністерством освіти, навчання в системі початкової освіти здійснюється рідними мовами (литовською, російською, польською, івритом і білоруською). Однак на прохання батьків чи опікунів деякі вибіркові навчальні предмети можуть викладатися офіційною державною мовою. Вивчення іноземних мов (англійської, французької або німецької) є обов'язковим, починаючи з другого класу школи. Щодо мов іммігрантів, то вони не задіяні в системі дошкільної та початкової освіти, так само як і не регулюються законодавством. Велика увага в Литві приділяється педагогічній підготовці вчителів. У початкових школах дозволено працювати лише тим особам, які отримали кваліфікацію вчителя початкової школи, а викладати іноземні мови дозволено лише тим, хто має певний рівень володіння іноземною мовою. Учителі ж, які працюють з етнічними меншинами, не проходять жодної спеціальної підготовки. Проте вважається, що потрібні методичні навички, які формуються під час набуття вищої освіти, є спільними для всіх мов.

МОВИ В СЕРЕДНІЙ ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ (ІММІГРАНТСЬКІ МОВИ НЕ ПРОПОНУЮТЬСЯ)

ОРГАНІЗАЦІЯ (ІММІГРАНТСЬКІ МОВИ НЕ ПРОПОНУЮТЬСЯ)

	Навчальні програми	Додаткова підтримка для новоприбулих	Контрольна перевірка під час вступу	Моніторинг мовних навичок
Підтримка ДМ	чіткі й послідовні	перед навчанням у загальноосвітній школі	лише для дітей іммігрантів	стандартизований на державному рівні

	Цільові групи	Навчальні програми	Використання мов як засобу навчання (CLIL)	Місце в розкладі	Вимоги до мінімального розміру груп	Моніторинг мовних навичок	Рівень знань, якого учні мають досягти	Наявність державного фінансування
Р/М мови	усі діти	чіткі й послідовні	поширене	у шкільні години	немає	стандартизований на державному рівні	державні чи регіональні норми	повне
ІМ	усі діти	чіткі й послідовні	на локальному рівні	у шкільні години	> 10	на шкільному рівні	узгоджений з CEFR	повне

ВИКЛАДАННЯ (ІММІГРАНТСЬКІ МОВИ НЕ ПРОПОНУЮТЬСЯ)

	Кваліфікація вчителів	Перед-дипломна педагогічна підготовка	Після-дипломна педагогічна підготовка	Необхідний рівень володіння мовою	Мобільність
Підтримка ДМ	кваліфіковані вчителі мов	спеціалізована	спеціалізована	державні чи шкільні норми	не передбачена
Р/М мови	кваліфіковані вчителі мов	спеціалізована	спеціалізована	прив'язаний до CEFR	не передбачена
ІМ	кваліфіковані вчителі мов	спеціалізована	спеціалізована	не визначений	неофіційна фінансова підтримка

МОВИ, ЯКІ ПРОПОНУЮТЬ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ В СЕРЕДНІЙ ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

Р/М мови	Білоруська, іврит, польська, російська.
ІМ	Англійська, французька та німецька: одна з цих мов є

Стаття 30 *Закону про освіту* наголошує, що кожному громадянину Литовської Республіки та іноземцям з правом на постійне чи тимчасове проживання задля забезпечення безперешкодної інтеграції в суспільне життя гарантується навчання державною мовою й вивчення державної мови. Деякі школи загальної середньої й неформальної освіти підтримують запровадження освітніх послуг мовами етнічних меншин і прагнуть зберегти їхню культуру. Відповідно до зазначених правил і на прохання батьків, уся навчальна програма або окремі предмети можуть викладатися однією з мов етнічних меншин. У таких школах навчальний предмет «Литовська мова» є невід'ємною складовою навчальної програми, і на її вивчення відводиться не менше навчальних годин, аніж на вивчення рідних мов. У разі нагальної потреби в додатковому вивченні рідної мови й за умов наявності спеціаліста з потрібної мови державні, муніципальні дошкільні заклади й середні загальноосвітні школи надають можливість учням з національних меншин вивчати її разом з головною мовою навчання.

У середній школі обов'язковим є вивчення однієї іноземної мови. Зазвичай учні продовжують вивчення тієї самої мови, яку вони обрали в початковій школі (англійської, німецької чи французької), але вони також можуть обрати й іншу іноземну мову. Відповідно до загальних навчальних планів для початкової й середньої шкільної освіти (2011–2013), учні можуть обирати другу іноземну мову з таких мов, як англійська, латвійська, польська, французька, російська, німецька й інші. Школа має уможливити вибір другої іноземної мови з принаймні двох додаткових іноземних мов і забезпечити належні умови для вивчення обраної мови.

Освітні послуги з мов іммігрантів не надаються, оскільки на це немає конкретного попиту. Проте для цього існують певні юридичні презумпції: *Закон про освіту* наголошує, що дітям особи, яка має право на постійне чи тимчасове проживання в Литовській Республіці, буде надана можливість ви-

вчити державну мову, отримувати освіту державною мовою і за наявності умов вивчати рідну мову.

Стаття 48 *Закону про освіту* визначає того, хто має право працювати вчителем: особа, яка здобула вищу або неповну вищу освіту й має кваліфікацію педагога. У Литовському педагогічному університеті забезпечується підготовка з широкого спектру спеціальностей. Цей заклад готує вчителів литовської, російської, польської й білоруської як рідних мов, а також учителів англійської, німецької й французької як іноземних мов.

МОВИ В ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНІЙ ТА ВИЩІЙ ОСВІТІ

ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНА ОСВІТА (У ТРЬОХ ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ; ІМІГРАНТСЬКІ МОВИ НЕ ПРОПОНУЮТЬСЯ)

		Діапазон мовних програм	Навчальні програми	Рівень знань, якого учні мають досягти	Наявність державного фінансування
Р/М мови	заклад А				
	заклад В	широкий	чіткі й послідовні	--	повне
	заклад С				
ІМ	заклад А	широкий	чіткі й послідовні	державні стандарти	повне
	заклад В	широкий	чіткі й послідовні	державні стандарти	повне
	заклад С				

ВИЩА ОСВІТА (У ТРЬОХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ)

	Мова(-и) викладання	Мови веб- сайтів	Цільові групи для додаткової підтримки з державної мови	Рівень, якого мають досягти студенти- філологи	Набір інозе- мних студе- нтів	Програми мобіль- ності для студен- тів-філологів	Програми мобіль- ності для студен- тів-нефілологів
ВИШ А	державна та інозе- мна	державна та іно- земна	немає	прив'язаний до CEFR	лише іно- земні	факультативні	факультативні
ВИШ В	державна та інозе- мна	державна та іно- земна	обмежені	не визначе- ний	іноземні та ім- мігранти	факультативні	факультативні
ВИШ С	державна, іноземна та Р/М	державна та іно- земна	обмежені	прив'язаний до CEFR	іноземні та ім- мігранти	факультативні	факультативні

Професійно-технічні училища в першу чергу орієнтовані на вивчення спеціалізованих предметів, пов'язаних з професією, отже, вивченню мов у таких навчальних закладах приділяється менше уваги. Водночас у професійно-технічних училищах, що надають після закінчення навчання атестат про середню освіту, викладання іноземних мов повинно здійснюватися відповідно до програм і стандартів, ухвалених Міністерством освіти. Учні цього освітнього рівня найчастіше обирають російську як першу іноземну мову, що, можливо, це є результатом специфіки обраної професії.

Вищі навчальні заклади реалізують власну мовну політику. Наприклад, у Вільнюському університеті латина є обов'язковою дисципліною для всіх студентів філологічного факультету. На додаток до предметів з литовської філології факультет пропонує навчальні програми з російської, польської, англійської, німецької, французької та скандинавської філології. Особливо популярними серед студентів факультету є подвійні спеціальності, що поєднують вивчення литовської з вивченням інших мов, а саме: польської, німецької, іспанської, італійської, естонської, латвійської, турецької, словенської

або чеської. У перші роки навчання в університеті студенти в певному обсязі вивчають іноземні мови. У цілому більшість студентів продовжує поглиблене вивчення першої чи другої іноземних мов з тих, що вони обирали в школі. Однак останнім часом намітилася тенденція до вивчення мов, які не вивчались у школі (наприклад, португальської або польської). Студенти, що навчаються на факультеті литовської філології, також мають відвідувати навчальні курси з латвійської, польської й латинської мов. Інші виші обирають іноземні мови з урахуванням їхніх специфічних потреб з очевидною перевагою англійської мови. Університети також пропонують усе більшу кількість навчальних програм, що викладаються англійською (особливо на рівні магістратури). У такий спосіб вони намагаються залучити більше студентів з інших країн. Громадяни Литви, що належать до польської меншини, можуть навчатися польською на всіх рівнях освіти.

МОВИ В АУДІОВІЗУАЛЬНИХ ЗАСОБАХ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ТА ПРЕСІ

Телепродукція недержавними мовами	Кінофільми недержавними мовами	Програми Р/М мовами поза межами регіону походження	Доступність мов жестів на телебаченні
дубляж	субтитри	завжди	іноколи

Окрім доступних аудіовізуальних передач литовською мовою, слухачі литовського радіо й глядачі телебачення та кіно мають можливість обирати з передач і фільмів, що пропонуються переважно російською й англійською мовами. На державному телебаченні програми, що випускаються іншими, окрім литовської, мовами, як правило, дублюються. Водночас у кіно фільми супроводжуються субтитрами, за винятком тих, що призначені для перегляду дітям, які, як правило, дублюються литовською. Потреби глухих і тих, хто слабо чує, мало задовольняються на телебаченні, що є результатом відсут-

ності телевізійних програм з субтитрами, а також перекладу програм ТБ мовою жестів і, зрештою, низькою якістю перекладу в разі його наявності. Що стосується литовської преси, потрібно зазначити, що спостерігається зниження як кількості, так і накладів книг, газет, журналів та інших періодичних видань.

МОВИ В ДЕРЖАВНИХ УСТАНОВАХ, СУСПІЛЬНОМУ ОБСЛУГОВУВАННІ Й МІСЦЯХ ЗАГАЛЬНОГО КОРИСТУВАННЯ

ІНСТИТУЦІЙНІ МОВНІ СТРАТЕГІЇ НА МІСЬКОМУ РІВНІ

Кількість мов	Наявність веб-ресурсів	Залучення перекладачів	Володіння мовами в посадових функціях співробітників	Працевлаштування носіїв інших мов	Мовна підготовка співробітників	Облік мовних компетенцій персоналу
> 4		Вільнюс				
3-4	Клайпеда		Вільнюс		Вільнюс Каунас	
1-2	Вільнюс Каунас	Каунас Клайпеда	Клайпеда			Вільнюс

ПОСЛУГИ, ЩО ПОВ'ЯЗАНІ ІЗ СПІЛКУВАННЯМ

П'ять пов'язаних з усним спілкуванням послуг, що надаються найбільшою кількістю мов	П'ять пов'язаних з письмовим спілкуванням послуг, що надаються найбільшою кількістю мов
Туризм Освіта Аварійно-рятувальні Охорона здоров'я Соціальні	Освіта Туризм Театр Транспорт Аварійно-рятувальні

Транспорт	Соціальні
Імміграція та соціальна інтеграція	Імміграція та соціальна інтеграція

Дослідження використання недержавних мов у суспільному обслуговуванні в трьох містах Литви виявило, що вибір мови залежить від етнічного складу населення в різних регіонах країни. Муніципалітети забезпечують громадян різного етнічного походження освітніми послугами їхньою рідною мовою. У муніципалітетах великих міст Литви широко практикується надання державних послуг російською мовою в разі потреби. Останнім часом усе більше уваги з боку місцевої влади приділяється новоприбулим з країн ЄС або інших країн. Людям із недостатнім рівнем володіння державною мовою муніципальні послуги усно та/або письмово можуть бути надані як англійською, так і російською мовами. У туристичному секторі спектр послуг є дещо ширшим. Незважаючи на відносно велике використання іноземних мов у різних сферах муніципальної діяльності, увага, що приділяється органами місцевого самоврядування розвитку мовних навичок власних посадових осіб, є недостатньою, хоча ситуація краща, ніж у приватному секторі.

МОВИ В ПІДПРИЄМНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ (З 24 КОМПАНІЙ)

ЗАГАЛЬНІ МОВНІ СТРАТЕГІЇ								
	Наявність мовної стратегії	Урахування мовних навичок у кадровій політиці	Забезпечення міжнародної мобільності	Залучення зовнішніх письмових/усних перекладачів	Облік мовних навичок персоналу	Користування методами мовного навчання	Використання програм/фінансування ЄС	Обізнаність щодо програм/фінансування ЄС
Широко практикується	4	17	3	13	1	3	3	1

		ВНУТРІШНІ МОВНІ СТРАТЕГІЇ						ЗОВНІШНІ МОВНІ СТРАТЕГІЇ			
		Партнерство з освітнім сектором	Схеми винагород/ заохочення з урахуванням мовних навичок	Управління мовної підготовки	Застосування CEFR	Мови, що використовуються в робочому документообігу та внутрішніх мережах	Мови в програмному забезпеченні та веб-програмах	Мови, що використовуються в щорічних бізнес-звітах	Мови, що використовуються в маркетингових матеріалах	Мови, що використовуються в корпоративному брендингу/ ідентичності	Мови, що використовуються на веб-сайтах компанії
Державна мова	широко практикується	0	0	2	1	24	21	24	23	23	23
Ділова англійська	широко практикується	3	0	8	0	12	12	10	14	15	21
Інші мови	широко практикується	0	0	1	0	3	3	3	12	12	17

Серед досліджених у межах проекту литовських компаній використовується досить широкий спектр мов. Найбільш поширеною діловою мовою є англійська, але дуже часто рекламні компанії та компанії у сфері маркетингу користуються російською та німецькою мовами. Використання іноземних мов у сфері бізнесу відповідає головним принципам зовнішньої торгівлі країни. Залежно від цілей і характеру діяльності компанії такі мови, як латвійська, польська, естонська, датська, французька й болгарська, використовуються для внутрішнього й зовнішнього спілкування в деяких із досліджуваних готелів, супермаркетів і банків. Результати дослідження свідчать, що лише невелика частина компаній, які працюють у країні, визнають мовну стратегію важливим елементом розвитку компанії, хоча це питання потребує подальшого дослідження. Незважаючи на різноманітність мов, що використовуються в підприємницькій сфері в Литві, компанії приділяють недостатню увагу заохоченню персоналу до вивчення мов чи покращення мовних навичок. Головними й найбільш правдоподібними причинами ситуації, що склалася, є такі: роботодавці вважають, що їхні працівники володіють іноземною мовою на достатньому рівні, або витрати на навчання співробітників здаються

власникам підприємств занадто високими (особливо у сфері малого та середнього бізнесу). З іншого боку, підприємці користуються можливостями мереж, що діють у Литві та за кордоном, для поліпшення рівня володіння іноземною мовою своїх співробітників.

ВИСНОВКИ

Литовське законодавство заохочує розвиток плюрилінгвізму (індивідуального мультилінгвізму) і сприяє його впровадженню. Проте ефективна реалізація *Європейської стратегії мультилінгвізму* все ще залишається проблемою, якій не вистачає інституційної координації, а також чітко визначеного розподілу обов'язків.

ПЕРСПЕКТИВНІ ІНІЦІАТИВИ Й ПІЛОТНІ ПРОЕКТИ

З 2010 року ініціатива «*Відзнака мовного посла*» сприяє впровадженню мультилінгвізму в Литві. Зазначений щорічний захід координується *Фондом підтримки освітніх обмінів* у партнерстві з іншими установами (включаючи Британську Раду) під егідою програми *Європейська марка (European Label programme)*. Звання *Мовного посла року* вже було присуджено окремій особі (2010), комерційному підприємству (2011), а також школі (2012). Організатори заходу «*Відзнака мовного посла*» прагнуть сприяти усвідомленню того, що інвестиції в мовну галузь окупаються як на індивідуальному рівні, так і на рівні великих колективів та підприємств, а також заохочують стратегічне планування інвестицій у викладання мов на державному рівні.

НАЦІОНАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ: ПОЛЬЩА

Ліліана Щука-Дорна

Республіка Польща розташована в центральній частині Європи, межує з Калінінградською областю, Литвою, Білорусією, Україною, Словаччиною, Чехією, Німеччиною й омивається Балтійським морем. Це країна з чисельністю населення понад 38 мільйонів осіб, які проживають на території площею 312 679 квадратних кілометрів (Державне бюро статистики).

Офіційною мовою є польська, що належить до лехитських мов, якою спілкуються корінні мешканці Польщі й носії за кордоном. Регіональною мовою в Польщі є кашубська, якою володіють представники відповідної корінної етнічної групи. Мовами меншин у Польщі є білоруська, чеська, литовська, німецька, словацька, російська, українська та ідиш. Існують також мови різноманітних діаспор, якими користуються відповідні етнічні групи, що не мають власної території в Європі, як-от: ідиш, циганська (ромська), караїмська, грабар (старовинна вірменська) й татарська. Серед іммігрантських мов переважають чеська, східний ідиш, грецька, литовська, російська та словацька. Головними іноземними мовами, якими спілкуються поляки, є англійська, російська та німецька.

МОВИ В ОФІЦІЙНИХ ДОКУМЕНТАХ ТА БАЗАХ ДАНИХ

Питання державної й усього спектру Р/М мов розглядаються у відповідних документах мовного законодавства та/або мовної політики країни. Навчання та викладання державної мови за кордоном для дітей та/або дорослих польського походження (спів-) фінансується в понад 25 країнах Європи й світу. У Польщі підписано й ратифіковано *Європейську хартію регіональних мов або мов меншин*. У Хартії визнаються такі 15 Р/М мов: вірменська, білоруська, чеська, німецька, іврит, караїмська, кашубська, лемківська, литовська, циганська (ромська), російська, словацька, татарська, укра-

їнська та їдиш. В окремих регіонах наявне офіційне впровадження цих Р/М мов у системі освіти відповідно до положень Хартії.

Офіційним механізмом збору загальнонаціональних даних про мовне різноманіття в Польщі є періодичні переписи населення. Цей механізм передбачає визначення наявного в країні спектру національних, Р/М та іммігрантських мов завдяки запитанню про рідну мову респондентів.

Упродовж багатьох років спостерігається тенденція до налагодження діалогу між багатьма зацікавленими сторонами в питанні розвитку регіональних мов. А 12 травня 2003 року Польщею було підписано *Європейську хартію регіональних мов або мов меншин*. Положення Хартії набули чинності в Польщі, починаючи з 1 червня 2009 року. Уряд Польщі задекларував застосування рекомендацій Частини II та III Хартії щодо таких мов, як вірменська, білоруська, чеська, німецька, їврит, караїмська, кашубська, лемківська русинська, литовська, циганська ромська, російська, словацька, татарська, українська та їдиш.

Офіційну інформацію щодо мовної політики можна отримати в Державному інституті статистики, Міністерстві освіти, Міністерстві науки та вищої освіти, а також на численних веб-ресурсах міжнародних проєктів. В офіційній публікації *Освіта в 2009/2010 навчальному році* надано інформацію про всі аспекти освіти, включаючи Р/М та іноземні мови.

Зміни в системі освіти, регламентовані Законом від 8 січня 1999 року про *Принципи впровадження реформи системи освіти*, є найкращим свідченням того, що освітня система в Польщі зазнала кардинальних змін задля того, щоб забезпечити сучасних дітей, учнів і дорослих потрібними знаннями та навичками.

ДМ: державна мова (-и).

ІМ: іноземні мови.

Р/М (М): регіональні мови або міноритарні мови (мови меншин).

МІ: мови іммігрантів (іммігрантські мови).

МОВИ В ДОШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ (ВИВЧЕННЯ НА ЦЬОМУ ЕТАПІ НЕ ПРОПОНУЄТЬСЯ)

На дошкільному рівні обов'язкове вивчення іноземних мов не передбачене. Вони не включені до навчальної програми. Водночас більшість дітей розпочинає вивчення іноземних мов саме на рівні дошкільної освіти. Відповідні курси зазвичай оплачуються батьками або спонсорами, які усвідомлюють глобальну потребу в спілкуванні іноземними мовами. Ці курси розроблено, враховуючи особливості й потреби дітей дошкільного віку. Навчальні курси комбінують «гру» з вивченням мови, застосовуючи новітні методики й засоби викладання, які відповідають віковим особливостям дітей. Найбільш популярними іноземними мовами є англійська, німецька та французька. Незважаючи на те, що навчання іноземних мов на дошкільному рівні швидко розвивається, є нагальна потреба в залученні до організації навчальних курсів висококваліфікованих педагогів, як це робиться в системі початкової й середньої освіти. З цією метою потрібно започаткувати громадські обговорення з представниками місцевих органів влади, міністерства освіти, а також з батьками учнів.

МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ (ІММІГРАНТСЬКІ МОВИ НЕ ПРОПОНУЮТЬСЯ)

ОРГАНІЗАЦІЯ

	Навчальні програми	Додаткова підтримка для новоприбулих	Контрольна перевірка під час вступу	Моніторинг мовних навичок
Підтримка ДМ	чіткі й послідовні	перед навчанням у загальноосвітній школі	немає	на шкільному рівні

	Ці- льові групи	Навча- льні програ- ми	Викорис- тання мов як засобу навчання (CLIL)	Поча- ток мовної освіти	Місце в роз- кладі	Вимоги до мінімаль- ного роз- міру груп	Моніто- ринг мо- вних на- вичок	Рівень знань, якого учні мають досяг- ти	Наявність державно- го фінан- сування
Р/М мо- ви	усі діти	чіткі й послідо- вні	відсутнє	з се- редніх класів	част- ково в шкіль- ні го- дини	5 – 10	на шкіль- ному рівні	шкіль- ні нор- ми	повне
ІМ	усі діти	чіткі й послідо- вні	на локаль- ному рівні	з 1 кла- су	у шкі- льні години	немає	на шкіль- ному рівні	держа- вні чи шкіль- ні нор- ми	повне

ВИКЛАДАННЯ

	Кваліфікація вчителів	Переддипломна педагогічна підготовка	Післядипломна педагогічна підготовка	Мобільність
Підтримка ДМ	кваліфіковані вчителі мов	спеціалізована	спеціалізована	не передбаче- на
Р/М мови	учителі зага- льного профі- лю	загальна	загальна	не передбаче- на
ІМ	кваліфіковані вчителі мов	спеціалізована	спеціалізована	неофіційна фінансова підтримка

МОВИ, ЯКІ ПРОПОНУЮТЬ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

Р/М мови	Кашубська.
ІМ	Англійська, французька, німецька (одна з цих мов є обов'язковою).

Обов'язкове навчання в Польщі розпочинається у віці семи років у початковій школі й закінчується у віці 16 років (але не пізніше, ніж у 18 років) у середній школі. З 2004/2005 навчального року діти в Польщі також мають відвідувати так званий «нульовий» клас у дитячому садочку або початковій школі.

Регіональні або міноритарні мови

Діти можуть навчатися Р/М мовами. Відповідно до даних Польського статистичного бюро, 2010/2011 навчального року Р/М мовами навчалися 46 500 дітей, причому домінуючою мовою була німецька, мова найбільшої національної меншини в Польщі.

Іноземні мови

У початковій школі обов'язковим є вивчення однієї іноземної мови з першого класу у віці семи років. Ця ситуація може змінитися на краще 2014 року після повного запровадження нової освітньої реформи. Найпопулярнішими іноземними мовами, які вивчають у початковій школі, є англійська, німецька та французька. Ситуацію в системі початкової освіти можна охарактеризувати як позитивну. 2009/2010 навчального року, відповідно до щойно розроблених навчальних програм, була введена обов'язкова мовна освіта, починаючи з семи років: одна іноземна мова з першого класу й друга іноземна мова з початкових класів середньої школи. Учителі мають високий рівень професійної підготовки, є випускниками різних філологічних факультетів й у подальшому розвивають свої професійні навички на різноманітних курсах, отримують стипендії й беруть участь у семінарах та конференціях.

Учні початкової школи проходять тестування для перевірки знань,

у якому рівень володіння іноземною мовою перевіряється у тому числі за допомогою письмових тестів.

МОВИ В СЕРЕДНІЙ ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ (Р/М ТА ІММІГРАНТСЬКІ МОВИ НЕ ПРОПОНУЮТЬСЯ)

ОРГАНІЗАЦІЯ

	Навчальні програми	Додаткова підтримка для новоприбулих	Контрольна перевірка під час вступу	Моніторинг мовних навичок
Підтримка ДМ	чіткі й послідовні	перед навчанням у загальноосвітній школі	для всіх	на шкільному рівні

	Цільові групи	Навчальні програми	Використання мов як засобу навчання (CLIL)	Місце в розкладі	Вимоги до мінімального розміру груп	Моніторинг мовних навичок	Рівень знань, якого учні мають досягти	Наявність державного фінансування
ІМ	усі діти	чіткі й послідовні	на локальному рівні	у шкільні години	немає	на шкільному рівні	державні чи шкільні норми	повне

ВИКЛАДАННЯ

	Кваліфікація вчителів	Переддипломна педагогічна підготовка	Післядипломна педагогічна підготовка	Потрібний рівень володіння мовою	Мобільність
Підтримка ДМ	кваліфіковані вчителі	спеціалізована	спеціалізована	не визначений	не передбачена

	МОВ				
ІМ	кваліфіковані вчителі мов	спеціалізована	спеціалізована	державні чи регіональні стандарти	неофіційна фінансова підтримка

МОВИ, ЯКІ ПРОПОНУЮТЬ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ В СЕРЕДНІЙ ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

ІМ	Англійська, французька, німецька, італійська, російська та іспанська (дві з цих мов є обов'язковими).
-----------	---

Здобуваючи середню освіту, учні продовжують вивчення іноземної мови, обраної в початковій школі. Вони також починають вивчення другої іноземної мови з першого класу середньої школи. Вивчення двох іноземних мов є обов'язковим, учні можуть обирати з англійської, французької, німецької, італійської, російської та іспанської мов. У деяких школах учням викладають китайську. Деякі школи працюють за програмою Міжнародного бакалаврату (СІВ), і їхні навчальні програми передбачають як вивчення іноземних мов, так і викладання ними інших предметів. Існують також школи з програмами інтенсивного вивчення мов. Учні складають випускні іспити на здобуття атестату зрілості (*Matura*), що проводяться Центральною екзаменаційною комісією (разом з регіональними відділеннями) у співпраці з Міністерством освіти та іншими науково-дослідницькими й фаховими інституціями. Одним з екзаменаційних предметів є іноземна мова.

Щодо кашубської мови, то її викладання в середній школі не передбачене. За даними Бюро статистики, 2010 року під час іспиту на здобуття атестату зрілості (*Matura*) більшість учнів обирали для складання тест з Р/М мов елементарного рівня складності.

Учителі проходять належний курс професійної підготовки, і кожен, хто

працює в системі середньої освіти, повинен мати диплом про вищу освіту (магістр гуманітарних або точних і природничих наук). Міністерство освіти надає педагогам чіткі інструкції щодо навчальної програми й вимог до процесу викладання.

МОВИ В ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНІЙ ТА ВИЩІЙ ОСВІТІ

ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНА ОСВІТА (У ТРЬОХ ЗАКЛАДАХ ПТО; Р/М ТА ІМІГРАНТСЬКІ МОВИ НЕ ПРОПОНУЮТЬСЯ)

		Діапазон мовних програм	Навчальні програми	Рівень знань, якого учні мають досягти	Наявність державного фінансування
ІМ	заклад А	обмежений	чіткі й послідовні	державні стандарти	повне
	заклад В	обмежений	чіткі й послідовні	державні стандарти	повне
	заклад С	обмежений	чіткі й послідовні	державні стандарти	повне

ВИЩА ОСВІТА (У ТРЬОХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ)

	Мова(-и) викладання	Мови веб-сайтів	Цільові групи для додаткової підтримки з державної мови	Рівень, якого мають досягти студенти-філологи	Набір іноземних студентів	Програми мобільності для студентів-філологів	Програми мобільності для студентів-нефілологів
ВИШ А	державна та іноземна	державна та іноземна	обмежені	прив'язаний до CEFR	лише іноземні	факультативні	факультативні
ВИШ	держ-	держ-	усі сту-	прив'яз-	лише	факультат-	факультат-

В	жавна та іно- земна	вна та інозем- на	денти	заний до CEFR	іноземні	тивні	тивні
виш с	дер- жавна та іно- земна	дер- жавна та іно- земна	усі сту- денти	прив'я- заний до CEFR	іноземні та ім- мігранти	факультета- тивні	факультета- тивні

Вивчення іноземних мов на рівні професійно-технічної освіти стикається з низкою труднощів: програма й навчальний план розробляються на місцевому рівні. Заклади професійно-технічної освіти самі розробляють кінцеві вимоги щодо володіння мовою, хоча й мають узгоджувати їх із *Загальноєвропейськими компетенціями володіння мовами (CEFR)*. Забезпечення якості й процедури, пов'язані з підсумковим оцінюванням, не є популярними. Однією з можливих змін може бути впровадження єдиної платформи для організації діалогу між представниками системи професійно-технічної освіти з метою розробки єдиних вимог до володіння іноземними мовами, включаючи розробку навчальних програм та підсумкового іспиту.

Навчальні програми вищих навчальних закладів передбачають обов'язкове вивчення іноземних мов. Вищі в Польщі є автономними, і навчальні програми певної галузі мають бути схвалені Радою факультету. Дуже складно стандартизувати університетські курси з вивчення іноземних мов. Студенти складають випускний іспит, вимоги якого відповідають рівням B1 або B2 (перший цикл навчання) чи B2 або C1 (другий цикл навчання). Для аспірантів організовуються такі навчальні курси, як англійська мова для академічних цілей, англійська мова професійного спілкування (ESP), а також навички комунікації та міжособистісної взаємодії. У вишах викладають такі мови: англійську, німецьку, французьку, італійську, іспанську, китайську, норвезьку, арабську, японську та литовську. Для іноземних студентів, які приїхали до Польщі за програмою «Еразм» (*Erasmus*) або в межах приватно-

го студентського обміну, пропонується вивчення польської мови як іноземної.

У Польщі функціонують багато вишів, де мовою навчання є англійська або французька. При цьому й польські, й іноземні студенти навчаються мовою, що не є для них рідною. Для покращення рівня стандартизації і підвищення якості викладання університети можуть приєднуватися до асоціації SERMO (Асоціація академічних центрів іноземних мов).

МОВИ В АУДІОВІЗУАЛЬНИХ ЗАСОБАХ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ТА ПРЕСИ

Телепродукція недержавними мовами	Кінофільми недержавними мовами	Програми Р/М мовами поза межами регіо- ну походження	Доступність мов жестів на телебаченні
дубляж	субтитри	інколи	ніколи

На польському телебаченні пропонується багато дубльованих іноземних фільмів. Аналогічною є ситуація в кіно, де глядачі переглядають здебільшого дубльовані версії кінофільмів без субтитрів. Існує також низка супутникових каналів, які транслюють оригінальні версії фільмів із доданням субтитрів.

Виявлено декілька позитивних прикладів регіонального телерадіомовлення (наприклад, телебачення Сілезії), де транслюються місцеві програми.

Газети друкуються переважно польською мовою. В окремих книжкових магазинах і крамницях доступними є деякі міжнародні англійські, французькі чи італійські періодичні видання. Деякі польські газети публікують на своїх веб-сайтах уривки статей і новини англійською мовою.

МОВИ В ДЕРЖАВНИХ УСТАНОВАХ, СУСПІЛЬНОМУ ОБСЛУГОВУВАННІ Й МІСЦЯХ ЗАГАЛЬНОГО КОРИСТУВАННЯ

ІНСТИТУЦІЙНІ МОВНІ СТРАТЕГІЇ НА МІСЬКОМУ РІВНІ

Кількість мов	Наявність веб-ресурсів	Залучення перекладачів	Володіння мовами в посадових функціях співробітників	Працевлаштування носіїв інших мов	Мовна підготовка співробітників	Облік мовних компетенцій персоналу
> 4	Гданськ	Гданськ Краків Варшава				Гданськ
3-4	Краків					
1-2	Варшава		Гданськ Краків		Гданськ Краків Варшава	Гданськ

ПОСЛУГИ, ЩО ПОВ'ЯЗАНІ ІЗ СПІЛКУВАННЯМ

П'ять пов'язаних з усним спілкуванням послуг, що надаються найбільшою кількістю мов Імміграція та соціальна інтеграція Театр Туризм Політичні дебати й прийняття рішень Аварійно-рятувальні	П'ять пов'язаних з письмовим спілкуванням послуг, що надаються найбільшою кількістю мов Імміграція та соціальна інтеграція Транспорт Туризм Політичні дебати й прийняття рішень Театр
--	--

У Польщі функціонує декілька державних установ, що надають інформацію іноземними мовами, наприклад, на веб-сайтах, які є доступними як англійською, так і польською. Головна інформація в багатьох великих містах надається англійською. Також використовуються мови меншин, яким влада

гарантує підтримку як з боку державної адміністрації, так і у сфері суспільного обслуговування.

Мовні компетенції є частиною опису посадових функцій співробітників в окремих установах. Проте послідовних планів щодо мовної політики й розвитку мовних навичок, а також систем заохочення володіння іноземними мовами наразі не відзначено.

МОВИ В ПІДПРИЄМНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ (З 24 КОМПАНІЙ)

ЗАГАЛЬНІ МОВНІ СТРАТЕГІЇ								
	Наявність мовної стратегії	Урахування мовних навичок у кадровій політиці	Забезпечення міжнародної мобільності	Залучення зовнішніх письменних/усних перекладачів	Облік мовних навичок персоналу	Користування мережами мовного навчання	Використання програм/фінансування ЄС	Обізнаність щодо програм/фінансування ЄС
Широко практикується	8	14	6	5	0	1	0	0

		ВНУТРІШНІ МОВНІ СТРАТЕГІЇ						ЗОВНІШНІ МОВНІ СТРАТЕГІЇ			
		Партнерство з освітнім сектором	Схеми винагород/заохочення з урахуванням мовних навичок	Управління мовної підготовки	Застосування CEFR	Мови, що використовуються в робочому документообігу та внутрішніх мережах	Мови в програмному забезпеченні та веб-програмах	Мови, що використовуються в щорічних бізнес-звітах	Мови, що використовуються в маркетингових матеріалах	Мови, що використовуються в корпоративному брендингу/ідентичності	Мови, що використовуються на веб-сайтах компаній
Державна мова	широко практикується	1	2	4	0	21	17	15	22	20	20
Ділова англійська	широко практикується	0	3	9	2	11	12	9	12	12	16
Інші мови	широко практикується	0	1	1	0	2	1	0	1	1	3

Польща є країною, у якій рівню розвитку іноземних мов у підприємницькій діяльності приділяється значна увага. Відділи кадрів наймають співробітників із знанням принаймні двох іноземних мов. Менеджери компаній

створюють особливі можливості й умови для розвитку мовних навичок у підприємницьких структурах. Співробітники можуть навчатися на мовних курсах, що підтримуються або фінансуються компанією. Незважаючи на те, що європейські проекти активно фінансують такі курси й семінари в Польщі, компанії-учасниці нашого дослідження, здається, не застосовують ці форми підвищення рівня компетенції свого персоналу. Детальніший аналіз цього питання потребує проведення подальших досліджень.

Менеджерам надається можливість вивчати іноземні мови. Отримані дані демонструють потребу в створенні таких можливостей для всіх співробітників підприємств, включаючи так званий «персонал першого контакту», наприклад, адміністраторів, клерків або водіїв автобусів.

Підприємницькі структури застосовують іноземні мови не лише в рекламних листівках та брошурах, а й на веб-сайтах своїх установ. Головними використовуваними мовами, окрім англійської, є німецька, російська, французька, угорська, іспанська, японська, італійська, китайська, чеська, голландська та словацька. Українська, арабська, білоруська й корейська також широко застосовуються серед організацій-партнерів з відповідних країн.

ВИСНОВКИ

Освітня галузь Польщі останнім часом зазнала суттєвих змін. Ціла низка європейських документів створила міцний ґрунт, який дозволив полякам краще усвідомити свою приналежність до громадян Європи. Кількість учнів, які вивчають іноземні мови в школі, постійно зростає. 2010/2011 навчального року 89% усіх учнів у початковій і середній школі, а також старших класах середньої школи вивчали англійську мову. До інших мов, що зазвичай викладаються, належать німецька (36,4% учнів), російська (4,8%) і французька (2,9%). Популярність тієї чи іншої іноземної мови, що викладаються в школах, відрізняється по регіонах. 46,8% усіх школярів вивчали лише одну іноземну мову; майже кожен другий учень середньої школи вивчав дві іноземні мови. Рівень професійної підготовки вчителів є здебільшого дуже високим.

Окрім вищої освіти, кожен третій учитель має статус фахівця, а більше половини викладацького складу мають ступінь ліцензованого педагога, що є найвищим рангом у професійній ієрархії. Решту викладацького складу (23%) становлять педагоги-підрядники, що працюють на договірній основі. Учні та студенти мають нагоду відвідувати різноманітні позашкільні курси, заняття й дослідницькі групи, організовані в клубах і школах. Крім того, у багатьох початкових і середніх школах Польщі для організації додаткових мовних курсів залучають різноманітні європейські фундації.

Водночас існує низка питань, що потребують уточнення. Зокрема, це стосується статусу викладання іноземних мов на рівні дошкільної освіти; статусу іноземних мов у вищих навчальних закладах; використання субтитрів на телебаченні та в кіно задля впровадження мультилінгвізму в засобах масової інформації, а також наявності телевізійних і радіоканалів, що транслюють програми іноземними мовами або мовами меншин. Не в останню чергу потрібно більше уваги приділяти мовам у підприємницькій галузі, надаючи більше підтримки ініціативам у цьому секторі. Мовно-культурна обізнаність є ключовим чинником у досягненні успіху на ринку глобального й міжнародного бізнесу.

ПЕРСПЕКТИВНІ ІНІЦІАТИВИ Й ПІЛОТНІ ПРОЕКТИ

Мовна ситуація в Польщі змінюється, рухаючись у позитивному напрямі. Багато ініціатив запроваджується групами людей, які вважають мовну освіту не лише своїм пріоритетом, а й обов'язком. Наведені нижче ініціативи є лише деякими прикладами, що мають вплив на мовну політику в Польщі.

1. Конференції, студії та семінари

У Польщі організовано багато конференцій з питань мультилінгвізму та плурілінгвізму. Важливою нещодавньою ініціативою було проведення у вересні 2011 року під головуванням Польщі конференції *Мультилінгвальні компетенції у професійному та соціальному успіху в Європі*. Метою конференції було започаткування офіційного обговорення мовної освіти та її зна-

чення для кращого працевлаштування й можливостей кар'єрного росту.

2. *FIJED – Інститут фундаментальних досліджень питань якості в освіті*

Заснований 2010 року, цей інститут є головною організацією й місцем зустрічі різноманітних асоціацій, товариств та організацій, що здійснюють діяльність у галузі освіти. Метою FIJED є впровадження плюрилінгвізму шляхом організації заходів, конференцій і нарад у співробітництві з асоціаціями, видавництвами й Міністерством освіти та вищої освіти (див. www.fijed.pl).

3. *FRSE – Фонд розвитку системи освіти*

Цей фонд є однією з провідних організацій на польському ринку, яка займається такими видами діяльності, як навчання за кордоном (у межах проектів Програми пожиттєвого навчання, Erasmus Mundus, Eurodesk тощо), організація конференцій, заходів (eTwinning) та конкурсів (*Європейська мовна марка / European Language Label*). Крім того, FRSE займається публікацією таких видань, як *Języki Obce w szkole*, *European Language Label* і *Europa dla aktywnych*.

4. *Публікації*

Існує ціла низка статей та публікацій у польських і закордонних журналах, які висвітлюють сучасний стан у сфері освіти в Польщі. Наприклад, книга *«Інтернаціоналізація вищої освіти»* під редакцією Вальдемара Мартинюка, надрукована FRSE 2011 року.

5. *SERMO – Асоціація академічних центрів вивчення іноземних мов*

Заснована 2006 року. Її члени є керівниками та заступниками керівників мовних центрів польських вишів. Цілі та завдання діяльності SERMO різноманітні, наприклад, привести зміст, а також кінцеві цілі мовних іспитів у вишах у відповідність до *Загальноєвропейських компетенцій володіння мовами* (CEFR). Члени SERMO збираються принаймні два рази на рік під час конференцій, організованих мовними центрами. SERMO також прикладає зусилля для забезпечення співпраці з Міністерством освіти, Міністерством

освіти і науки, KRASP, іншими асоціаціями й Британською Радою, а також відповідними міжнародними організаціями (див. www.sermo.org.pl).

6. Запроваджується велика кількість місцевих і національних ініціатив, що сприяють покращенню якості вивчення й викладання державної, Р/М та іноземних мов. Наведемо деякі з них:

- Навчання в Польщі – програма, адресована іноземним студентам, які навчаються в польських університетах (для розвитку польської мови й культури);
- Програми *Предметно-мовного інтегрованого навчання* (CLIL) – впроваджуються на рівні початкової, середньої та вищої освіти;
- *Європейський день мов*, організовуваний у Польщі щороку у вересні в усіх типах шкіл.

Ці та інші ініціативи є свідченням того, що мовно-культурна обізнаність стає основою розвитку освіти в Польщі. Цей процес потребує часу й уважного ставлення з боку всіх зацікавлених сторін, включаючи уряд, органи освіти, місцеві підприємницькі структури, а також учнів, студентів та їх батьків. Польські міста мають стати більш відкритими й зручними для тих, хто в них перебуває, упроваджувати толерантність і мультилінгвізм у поєднанні з традиційною польською гостинністю як до польських громадян, так і до іноземних відвідувачів.

НАЦІОНАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ: РУМУНІЯ

*Александру Чернат, Анка Недельцу, Штефан Колібаба, Калін Рус
і Руксандра Попович*

За даними останнього перепису населення 2002 року, у Румунії проживає 21462186 осіб (Державний інститут статистики, 2010). Приблизно 2,8 мільйонів осіб залишили країну та поїхали до інших країн, головним чином, Італії та Іспанії, у пошуках роботи (Sandu, 2010). У Румунії налічується 20 національних меншин, які є офіційно визнаними (або мають офіційне політичне представництво), що складає понад 11% населення країни. За даними перепису населення від 2002 року, найчисленнішими з них є угорці (6,6% населення) та цигани-роми (2,5% населення). Угорці проживають здебільшого в центральній та західній частинах країни, мають значне представництво в політиці та засобах масової інформації. У районах, де угорці складають понад 20% місцевого населення, угорська мова широко застосовується в галузі освіти, органах місцевого самоврядування та судовій системі. Циганська меншина ромів, як і раніше, недостатньо представлена в органах влади та адміністративних структурах. Ромська мова є також недостатньо вживаною в засобах масової інформації та системі освіти. У приблизно 11% закладів довишівської освіти Румунії мови меншин використовуються як засіб викладання принаймні в одному розділі програми (у 90% випадків це угорська мова).

Імміграція є зростаючим явищем, що, за оцінками, охоплює 57211 громадян третіх країн, які розподіляються на три головні групи: з Республіки Молдова (28%), Туреччини (17%) та Китаю (14%) (Європейська комісія; Статистичне бюро Європейських співтовариств, 2010: 194). І це без урахування громадян Європейського Союзу. За оцінками Євростату, у Румунії в період з 2008 до 2060 року коефіцієнт імміграції становитиме 18,4 на 1000 мешканців країни (Alexe & Răunescu, 2010, 22).

Статистичні дані щодо чисельності та структури населення будуть оно-

влені 2012 року, коли буде оприлюднено остаточні результати перепису 2011 року.

МОВИ В ОФІЦІЙНИХ ДОКУМЕНТАХ ТА БАЗАХ ДАНИХ

Питання державної, іноземних і всього спектру Р/М мов розглядаються у відповідних документах мовного законодавства та/або мовної політики країни. Навчання та викладання державної мови за кордоном для дітей та/або дорослих румунського походження (спів-) фінансується у 18 країнах Європи й світу. У Румунії ратифіковано *Європейську хартію регіональних мов або мов меншин*. У Хартії визнаються такі 20 Р/М мов: албанська, вірменська, болгарська, чеська, хорватська, німецька, грецька, угорська, італійська, македонська, польська, циганська (ромська), російська, русинська, сербська, словацька, татарська, турецька, українська та ідиш. Офіційне впровадження в державній чи регіональній освіті, відповідно до положень Хартії, пропонується для 15 з цих мов (тобто для всіх, за винятком албанської, вірменської, македонської, русинської та ідишу).

Офіційним механізмом збору загальнонаціональних даних про мовне різноманіття в Румунії є періодичні переписи населення. Цей механізм передбачає визначення наявного в країні спектру національних, Р/М та іммігрантських мов завдяки запитанню про рідну мову респондентів.

1995 року Румунія підписала *Рамкову конвенцію про захист національних меншин* Ради Європи, а 2007 року була ратифікована *Європейська хартія регіональних мов або мов меншин*. Румунська є офіційною мовою країни, загальним захистом користуються 10 мов меншин: албанська, вірменська, грецька, італійська, македонська, польська, циганська ромська, русинська, татарська та ідиш, а іншим 10 мовам, зокрема болгарській, чеській, хорватській, німецькій, угорській, російській, сербській, словацькій, турецькій та українській, гарантований посилений захист.

Хоча питання, пов'язані з цими мовами, епізодично обговорюються в засобах масової інформації, відповідних емпіричних даних, як і раніше, за-

мало. На державному рівні відповідну інформацію можна отримати лише за результатами аналізу відповідей на запитання щодо рідної мови в межах національного перепису населення. Крім того, Румунію було включено до Євробарометру 63.4 2005 року («Європейці та їхні мови»), де респондентам ставили запитання про рідну мову, інші мови, які вони вивчали, та рівень їхньої мовної компетенції. Дані щодо використання мов меншин у сфері освіти також доступні в Державному інституті статистики та Міністерстві освіти.

ДМ: державна мова (-и).

ІМ: іноземні мови.

Р/М (М): регіональні мови або міноритарні мови (мови меншин).

МІ: мови іммігрантів (іммігрантські мови).

МОВИ В ДОШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ (ІНОЗЕМНІ ТА ІММІГРАНТСЬКІ МОВИ НА ЦЬОМУ ЕТАПІ НЕ ПРОПОНУЮТЬСЯ)

	Цільові групи	Тривалість	Вимоги до мінімального розміру груп	Кількість днів на тиждень	Переддипломна педагогічна підготовка	Післядипломна педагогічна підготовка	Наявність державного фінансування
Р/М мови	лише носії мов	≥ 2 роки	немає	> 1 дня	спеціалізована	спеціалізована	повне
Додаткова підтримка ДМ	усі діти	≥ 2 роки	немає	0,5 – 1 день	спеціалізована	спеціалізована	повне

МОВИ, ЯКІ ПРОПОНУЮТЬ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ В ДОШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

Р/М мови	Болгарська, хорватська, чеська, німецька, грецька, угорська, польська, сербська, словацька, турецька, українська.
-----------------	---

Іноземні мови на рівні дошкільної освіти є факультативними. Проте в більшості дитячих садків іноземну мову все ж включено до навчальної програми. Той факт, що рік навчання в закладі дошкільної освіти є обов'язковим,

гарантує, що більшість дітей мають змогу ознайомитися з іноземною мовою до початку шкільної освіти. Потрібно також зазначити, що, за законом, усі діти з визнаних меншин мають право на здобуття освіти рідною мовою. Хоча цей аспект є дуже важливим і позитивним, наразі існують певні відмінності щодо рівня впровадження цього закону в різних групах меншин.

Міграційна історія країни із рівнем еміграції, вищим за рівень імміграції, є однією з головних причин відсутності широких освітніх можливостей для іммігрантів. Найбільш численною є група іммігрантів з Республіки Молдова. Проте у випадку останніх вивчення мови не є проблемою, оскільки вони розмовляють тією самою мовою та мають культуру, яка дуже схожа на румунську.

МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ (ІММІГРАНТСЬКІ МОВИ НЕ ПРОПОНУЮТЬСЯ)

ОРГАНІЗАЦІЯ

	Навчальні програми	Додаткова підтримка для новоприбулих	Контрольна перевірка під час вступу	Моніторинг мовних навичок
Підтримка ДМ	чіткі й послідовні	перед навчанням у загальноосвітній школі	лише для дітей іммігрантів	стандартизований на державному рівні

	Цільові групи	Навчальні програми	Використання мов як засобу навчання (CLIL)	Початок мовної освіти	Місце в розкладі	Вимоги до мінімального розміру груп	Моніторинг мовних навичок	Рівень знань, якого учні мають досягти	Наявність державного фінансування
Р/М мови	усі діти	чіткі й послідовні	поширене	з 1 класу	у шкільні години	немає	стандартизований на державному рівні	державні чи регіональні норми	повне
ІМ	усі діти	чіткі й послідовні	відсутнє	з середніх класів	у шкільні години	немає	на шкільному рівні	узгоджений з CEFR	повне

ВИКЛАДАННЯ

	Кваліфікація вчителів	Переддипломна педагогічна підготовка	Післядипломна педагогічна підготовка	Мобільність
Підтримка ДМ	кваліфіковані вчителі мов	спеціалізована	спеціалізована	не передбачена
Р/М мови	кваліфіковані вчителі мов	спеціалізована	спеціалізована	не передбачена
ІМ	кваліфіковані вчителі мов	спеціалізована	спеціалізована	немає

МОВИ, ЯКІ ПРОПОНУЮТЬ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

Р/М мови	Болгарська, хорватська, німецька, угорська, італійська, польська, циганська (ромська), російська липованська, сербська, словацька, турецька, українська.
ІМ	Англійська, французька, німецька, італійська, російська, іспанська: одна з цих мов є обов'язковою.

Аналогічну ситуацію відзначено й у системі початкової освіти. Вивчення однієї іноземної мови є обов'язковим, причому школа сама вирішує, якої саме, хоча в деяких школах дітям та їхнім батькам усе ж надається можливість обирати, яку мову вивчати. До того ж у деяких школах викладання повністю або частково ведеться мовами національних меншин, головно угорською. Тут усі предмети можуть викладатися мовою меншин, за винятком румунської мови та літератури. Застосування іммігрантських мов у початковій школі не передбачене.

Новий закон про освіту надає школам більшої самостійності, але й сприяє збільшенню конкуренції між ними. Можна очікувати, що цей про-

цес сприятиме покращенню якості викладання іноземних мов, оскільки це є важливим фактором під час вибору школи. Останні положення, які впливають з нового закону, також заохочуватимуть школи пропонувати вивчення циганської (ромської) мови та культури на прохання батьків.

МОВИ В СЕРЕДНІЙ ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ (ІММІГРАНТСЬКІ МОВИ НЕ ПРОПОНУЮТЬСЯ)

ОРГАНІЗАЦІЯ

	Навчальні програми	Додаткова підтримка для новоприбулих	Контрольна перевірка під час вступу	Моніторинг мовних навичок
Підтримка ДМ	чіткі й послідовні	перед навчанням у загальноосвітній школі	немає	стандартизований на державному рівні

	Цільові групи	Навчальні програми	Використання мов як засобу навчання (CLIL)	Місце в розкладі	Вимоги до мінімального розміру груп	Моніторинг мовних навичок	Рівень знань, якого учні мають досягти	Наявність державного фінансування
Р/М мови	усі діти	чіткі й послідовні	поширене	у шкільні години	> 10	стандартизований на державному рівні	державні чи регіональні норми	повне
ІМ	усі діти	чіткі й послідовні	на локальному рівні	у шкільні години	> 10	на шкільному рівні	узгоджений з CEFR	повне

ВИКЛАДАННЯ

	Кваліфікація вчителів	Переддипломна педагогічна підготовка	Післядипломна педагогічна підготовка	Потрібний рівень володіння мовою	Мобільність
Підтримка ДМ	кваліфіковані вчителі мов	спеціалізована	спеціалізована	державні чи шкільні норми	не передбачена
Р/М мови	кваліфіковані вчителі мов	спеціалізована	спеціалізована	не передбачено	не передбачена
ІМ	кваліфіковані вчителі мов	спеціалізована	спеціалізована	прив'язаний до CEFR	немає

МОВИ, ЯКІ ПРОПОНУЮТЬ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ В СЕРЕДНІЙ ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

Р/М мови	Болгарська, хорватська, угорська, італійська, польська, циганська (ромська), російська, липованська, словацька, сербська, турецька, українська.
ІМ	Англійська, французька, німецька, італійська, португальська, російська, іспанська: дві з цих мов є обов'язковими залежно від пропозиції в конкретній школі.

У системі середньої освіти наявні ті самі характерні риси, що притаманні освіті початковій. У більшості випадків учні продовжують вивчення тієї іноземної мови, яку вони починали вивчати в початковій школі. До того

ж, починаючи з першого навчального року в середній школі, вони починають вивчати другу іноземну мову. На національному рівні є школи з інтенсивними програмами вивчення іноземних мов, а також спеціалізовані школи, де мовою викладання є певна іноземна мова, а саме: англійська, німецька, французька, італійська чи іспанська.

Освіта мовами національних меншин на рівні середньої школи забезпечується в окремих регіонах країни. Мовою меншин, яка найкраще забезпечена достатньою кількістю закладів та кадрів, є угорська, за нею йдуть німецька, українська, сербська та словацька мови. Учні мають можливість скласти випускні державні іспити мовами меншин, але при цьому мають обов'язково скласти адаптований тест на знання румунської мови.

МОВИ В ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНІЙ ТА ВИЩІЙ ОСВІТІ (ІМ-МІГРАНТСЬКІ МОВИ НЕ ПРОПОНУЮТЬСЯ)

ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНА ОСВІТА (У ТРЬОХ ЗАКЛАДАХ ПТО)

		Діапазон мовних програм	Навчальні програми	Рівень знань, якого учні мають досягти	Наявність державного фінансування
Р/М мови	заклад А				
	заклад В				
	заклад С	широкий	чіткі й послідовні	--	повне
ІМ	заклад А	широкий	чіткі й послідовні	прив'язаний до CEFR	повне
	заклад В	широкий	чіткі й послідовні	прив'язаний до CEFR	повне
	заклад С	широкий	чіткі й послідовні	прив'язаний до CEFR	повне

ВИЩА ОСВІТА (У ТРЬОХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ)

	Мова(-и) викладання	Мови веб- сайтів	Цільові групи для додаткової підтримки з держав- ної мови	Рівень, якого ма- ють досяг- ти студен- ти- філологи	Набір іноземних студентів	Програми мобільності для студен- тів-філологів	Програми мобільності для студен- тів- нефілологів
ВИШ А	державна, іноземна та Р/М	державна та іно- земна	обмежені	прив'язаний до CEFR	лише іно- земні	факультативні	не пропону- ються
ВИШ В	державна та іноземна	державна та іно- земна	обмежені	державні чи вишівські нормативи	лише іно- земні	факультативні	не пропону- ються
ВИШ С	державна, іноземна та Р/М	державна, іноземна та Р/М	обмежені	прив'язаний до CEFR	лише іно- земні	факультативні	не пропону- ються

На рівні професійно-технічної освіти мовна ситуація в цілому є досить прийнятною, із значним переважанням державної та іноземних мов й існуванням лише кількох курсів угорською та циганською, пропонованих у Клужі. Водночас угорська й німецька, головні мови меншин, широко представлені на рівні вищої освіти в регіонах з великою чисельністю представників відповідних національних меншин. Державна та іноземні мови широко представлені. Англійська та французька посідають перше місце, ними викладаються спеціалізовані курси або навіть програми післядипломної освіти, зокрема, програми для магістрів та аспірантів, що повністю або частково викладаються цими мовами.

Останнім часом усе більше інвестицій вкладається в курси, які викладаються іноземними мовами, здебільшого англійською та французькою, при цьому деякі університети також підтримують викладання угорською та німецькою мовами. Ромська мова та мови інших національних меншин також вивчаються в декількох лінгвістичних/педагогічних вищих навчальних закладах, оскільки вони готують майбутніх учителів до навчання цих мов і викла-

дання цими мовами. Застосування іммігрантських мов на цьому рівні також не передбачене.

МОВИ В АУДІОВІЗУАЛЬНИХ ЗАСОБАХ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ТА ПРЕСІ

Телепродукція недержавними мовами	Кінофільми недержавними мовами	Програми Р/М мовами поза межами регіону походження	Доступність мов жестів на телебаченні
субтитри	субтитри	регулярно в Бухаресті ніколи в Яссах завжди в Клужі	інколи в Бухаресті ніколи в Яссах і Клужі

Традиційно засоби масової інформації в Румунії представлені державною мовою та мовами меншин. Більшість фільмів та зарубіжних телевізійних програм забезпечуються субтитрами, а решта транслюються державною мовою. На громадських національних телеканалах певна кількість ефірного часу виділяється для угорських та німецьких програм, існує також декілька спеціалізованих програм місцевого телебачення, які повністю ведуться цими мовами меншин. Телевізійні канали угорською, німецькою, сербською та іншими мовами національних меншин широко доступні в мережі операторів кабельного телебачення. Відносно недавно стали дублюватися мультфільми, а мову деяких програм можна змінювати за вибором глядача.

Газети публікуються переважно румунською мовою. У деяких книжних кіосках та магазинах можна придбати низку міжнародних видань англійською, французькою або німецькою мовами. У центральній та західній частині країни наявні також угорські та німецькі газети й журнали. Електронні засоби масової інформації представлені державною мовою та мовами меншин, а

також деякими іммігрантськими мовами, зокрема арабською та китайською.

МОВИ В ДЕРЖАВНИХ УСТАНОВАХ, СУСПІЛЬНОМУ ОБСЛУГОВУВАННІ Й МІСЦЯХ ЗАГАЛЬНОГО КОРИСТУВАННЯ

ІНСТИТУЦІЙНІ МОВНІ СТРАТЕГІЇ НА МІСЬКОМУ РІВНІ

Кількість мов	Наявність веб-ресурсів	Залучення перекладачів	Володіння мовами в посадових функціях співробітників	Працевлаштування носіїв інших мов	Мовна підготовка співробітників	Облік мовних компетенцій персоналу
> 4		Клуж	Клуж	Бухарест Ясси Клуж		
3-4	Клуж				Клуж	
1-2	Бухарест Ясси	Бухарест Ясси	Ясси		Бухарест	

ПОСЛУГИ, ЩО ПОВ'ЯЗАНІ ІЗ СПІЛКУВАННЯМ

П'ять пов'язаних з усним спілкуванням послуг, що надаються найбільшою кількістю мов	П'ять пов'язаних з письмовим спілкуванням послуг, що надаються найбільшою кількістю мов
Юридичні	Туризм
Імміграція та соціальна інтеграція	Імміграція та соціальна інтеграція
Туризм	Політичні дебати й прийняття рішень
Аварійно-рятувальні	Аварійно-рятувальні
Транспорт	Транспорт
Соціальні	

Деякі державні установи надають інформацію кількома мовами, наприклад, веб-сайти доступні, окрім державної мови, також англійською або французькою. Інформація угорською мовою доступна в центральній та західній частині країни у формі он-лайн-матеріалів або інформації щодо деяких суспільних послуг. Застосування мов меншин пов'язане із структурою населення. У районах, де представники певної меншини становлять не менше ніж 20% місцевого населення, органи державного управління та державні установи забезпечують можливість спілкування мовою цієї меншини, як це передбачено Конституцією, а також міжнародними договорами, до яких приєдналася Румунія.

Інвестиції державних установ у розвиток мовних навичок не є регулярними та плановими. Водночас деякі установи, судячи з усього, адаптувалися до місцевих умов. У районах з великим представництвом меншин надання послуг зазвичай здійснюється працівниками, які володіють мовами відповідних меншин. Що стосується циганської меншини (ромів), залучаються відповідні посередники для допомоги в забезпеченні комунікації між етнічними групами.

МОВИ В ПІДПРИЄМНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ (З 24 КОМПАНІЙ)

ЗАГАЛЬНІ МОВНІ СТРАТЕГІЇ								
	Наявність мовної стратегії	Урахування мовних навичок у кадровій політиці	Забезпечення міжнародної мовності	Залучення зовнішніх письменних/усних перекладачів	Облік мовних навичок персоналу	Користування мережами мовного навчання	Використання програм/ фінансування ЄС	Обізнаність щодо програм/ фінансування ЄС
Широко практикується	3	17	4	3	0	0	0	0

		ВНУТРІШНІ МОВНІ СТРАТЕГІЇ						ЗОВНІШНІ МОВНІ СТРАТЕГІЇ			
		Партнерство з освітнім сектором	Схеми винагород/ заохочення з урахуванням мовних навичок	Управління мовної підготовки	Застосування CEFR	Мови, що використовуються в робочому документообігу та внутрішніх мережах	Мови в програмному забезпеченні та веб-програмах	Мови, що використовуються в щорічних бізнес-звіттах	Мови, що використовуються в маркетингових матеріалах	Мови, що використовуються в корпоративному брендингу/ ідентичності	Мови, що використовуються на веб-сайтах компанії
Державна мова	широко практикується	1	0	1	0	22	17	19	19	20	23
Ділова англійська	широко практикується	2	3	3	0	9	15	8	9	14	18
Інші мови	широко практикується	0	0	0	0	3	3	1	1	3	6

Результати проведеного серед підприємств дослідження демонструють рівень розвитку мовних профілів від середнього до низького. Незважаючи на наявність у деяких з них відповідних мовних стратегій та практичних методик їх реалізації, рівень інвестицій у мовне навчання співробітників є доволі низьким. Як показує аналіз, у більшості випадків мовні навички набуті персоналом ще до працевлаштування. Державна та англійська мови виявилися головними вживаними мовами, наступні місця посідають французька та німецька. Для практичного розповсюдження мультилінгвізму на підприємствах рекомендується розробити політику, яка акцентувала б важливість мов та потребу приватних інвестицій у розвиток мовних навичок.

ВИСНОВКИ

Румунія є країною, у якій державна мова, мови меншин та іноземні мови інтенсивно підтримуються, особливо в системі освіти. Результати дослідження підприємств показали, що вони доволі широко застосовують іноземні мови, але за відсутності суттєвого обсягу інвестицій у розвиток мовних навичок своїх співробітників.

Мови меншин підтримуються юридично через *Європейську хартію ре-*

гіональних мов або мов меншин, а також за положеннями нового освітнього законодавства. Проте в реальності це не завжди супроводжується однаково позитивними результатами для всіх меншин. Деякі мови меншин, наприклад угорська, представлені в культурно-освітньому житті, тоді як інші, зокрема циганська (ромська), не представлені. Незважаючи на інвестиції, які були здійснені для забезпечення доступу ромів до органів державного управління, шкіл та інших суспільних послуг через посередників, ще багато чого має бути зроблено, щоб забезпечити реальні можливості для використання ромської мови в освітній галузі та громадських місцях. Хоча ці потреби відомі й були зроблені правові заяви щодо ромської мови та культури (Повідомлення Міністерства освіти 29323/20.04.2004), наразі існує потреба в більш практичних заходах в цьому напрямі.

Іншим аспектом, який потребує уваги, є іммігранти та мовні питання, пов'язані з ними, зокрема, доступ до освіти. Очікується, що масштаби імміграції в довготривалій перспективі будуть збільшуватися й далі, відтак, потрібно узгодити й упроваджувати політичні норми, націлені на задоволення потреб іммігрантів. Ще одним аспектом поліпшення може бути пропозиція університетів щодо запровадження вивчення румунської мови як іноземної, що може бути корисним для іноземних студентів, які бажають навчатися в Румунії. Розвиток мовних навичок серед працівників державних установ та поліпшення комунікаційних стратегій, особливо щодо поширення інформації іншими мовами, матиме велике соціально-економічне значення як для іммігрантів, так і для іноземних підприємців та відвідувачів країни.

ПЕРСПЕКТИВНІ ІНІЦІАТИВИ Й ПІЛОТНІ ПРОЕКТИ

Лінгвістичний ландшафт сучасної Румунії є різноманітним, а отже, зростає тенденція до визнання й упровадження мультилінгвізму як суспільного ресурсу та важливого чинника. Деякі із сприятливих ініціатив у цій галузі коротко описано нижче.

На урядовому рівні одним із прикладів є дослідження Департаменту

міжетнічних відносин «*Мультилінгвізм та мови меншин у Румунії*», здійснене спільно з Румунською Академією. Також варто згадати програми Імміграційного управління Румунії або Румунського науково-дослідницького інституту з питань національних меншин міста Клуж-Напока (наприклад, проект «*Білінгвальний форум*»). Сюди також можна віднести й останні політичні ініціативи та проекти Міністерства освіти Румунії, зокрема, новий закон про освіту, ухвалений у січні 2011 року, а також новий проект навчального плану, у яких наголошується на важливості розвитку комунікативних компетенцій учнів у декількох мовах.

Останньою ініціативою Національної асоціації громадських програм, Представництва Європейської Комісії в Румунії та Департаменту міжетнічних відносин стала організація заходу «*MALLtilingualism – Voices and Colour*» («*Мультилінгвізм – голоси та колір*») у торговельно-розважальному центрі в Бухаресті, що є прикладом інноваційного методу охоплення більш широкої аудиторії в неформальному середовищі. А святкування *Європейського дня мов* 2011 року за підтримки Румунського інституту культури та румунського філіалу Національних інститутів культури Європейського Союзу (EUNIC) у форматі взаємообміну культурними заходами стало ще однією ініціативою у напрямку поширення ідеї культурного різноманіття серед громадськості.

Ще одним прикладом співпраці між державними органами та громадським суспільством є проект «*Вивчаємо румунську*», здійснюваний Західним університетом міста Тімішоари, Міжкультурним інститутом міста Тімішоари та Міністерством освіти Румунії. Разом із проектом «*Мігранти в Румунії*», який також фінансується Європейським фондом інтеграції та реалізується в партнерстві з Міжкультурним інститутом Тімішоари та Асоціацією жінок-біженців у Румунії, названа ініціатива спрямована на підтримку здобуття базових навичок у румунській мові.

Підвищення обізнаності щодо важливості мультилінгвізму стає очевидним завдяки численним науково-дослідницьким проектам та науковим дискусіям на рівні вишів, які були нещодавно організовані лінгвістичними й

іншими факультетами та установами. Ці ініціативи відповідають пропозиції Леонарда Орбана, єврокомісара з питань мультилінгвізму 2007–2010 років, щодо відкриття кафедр мультилінгвізму в європейських університетах. Одним з прикладів такого співробітництва є конференція, організована факультетом соціології та соціальної роботи Університету імені Бабеша-Бойяї, м. Клуж, під назвою «*Мультилінгвізм – шлях від імміграції до інтеграції*».

Бібліографічні посилання

1. Alexe, I. and Pașunescu, B. (ed.) (2011). *Studii asupra fenomenului imigrație în România. Integrarea străinilor în societatea românească*. București: Fundația Soros. European Commission; Statistical Office of the European.
2. Communities. (2010). *Europe in figures – Eurostat yearbook 2010*. Luxembourg: European Commission.
3. Sandu, D. (2010). *Lumile sociale ale migrației*. Iași: Polirom.

НАЦІОНАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ: АВСТРІЯ

Таня Нагель, Анке Шад, Барбара Земмлер і Міхаель Віммер

За даними останнього перепису населення, станом на 2011 рік населення Австрійської Республіки становить 8,43 мільйона зі збільшенням кількості осіб з іноземним громадянством більше ніж на одну третину (+35%) у період з 2001 до 2011 року (до 957000 осіб). Найбільша частка іммігрантів наразі прибуває з країн ЄС, спостерігається збільшення кількості громадян Німеччини, які мешкають в Австрії більше ніж удвічі (+110%), до 152000 осіб. Друга за чисельністю група іммігрантів, що складається з сербів, чорногорців та косоварів, незмінно залишається на рівні 133 000 осіб, а третя за кількістю – іммігранти з Туреччини – скоротилася на 10% до 114000 осіб (Статистичне управління Австрії, 2011).

Метод підрахунку носіїв мов меншин в офіційних переписах населення (на основі категорії розмовних мов, *Umgangssprachen*) зазнав критики з боку організацій із захисту прав національних меншин, які стверджують, що багато меншин обирають німецьку як головну мову «у зв'язку з фактичним або відчутним тиском», як зазначає Консультативна комісія Ради Європи з Рамкової конвенції про захист національних меншин у своєму третьому висновку щодо Австрії. Консультативна комісія «наполегливо закликає австрійську владу забезпечити використання відкритих списків у будь-яких майбутніх переписах щодо застосування мов і допустити можливість зазначати декілька мов та ідентичностей» (Консультативна комісія 2011: 11–12). Аби довести свою точку зору, групи меншин оголошують власні розрахункові дані про чисельність носіїв мови. Наприклад, відповідно до офіційного перепису 2001 року із запитанням про мови кількість носіїв угорської мови становила 25884, у той час як за їхніми власними оцінками ця чисельність була майже удвічі більшою (Initiative Minderheiten n.d.).

Австрія є країною значного мовного різноманіття, зокрема серед дітей та молоді. Частка дітей, які в повсякденному житті користуються мовами,

відмінними від німецької, є найвищою у Відні (41,8%) і найнижчою у Каринтії (8,9%). Група бі- або мультилінгвальних молодих людей характеризується досить неоднорідною історією міграції, що також позначається на мовних та освітніх профілях індивідів (Biffl/Skrivanek 2011:1).

МОВИ В ОФІЦІЙНИХ ДОКУМЕНТАХ ТА БАЗАХ ДАНИХ

Питання державної та Р/М мов розглядаються у відповідних документах мовного законодавства та/або мовної політики країни. Навчання та викладання державної мови закордоном для дітей та/або дорослих, зацікавлених у вивченні німецької, (спів-) фінансується в семи країнах: Чеській Республіці, Угорщині, Італії, Польщі, Сербії, Словаччині та Словенії. В Австрії підписано та ратифіковано *Європейську хартію регіональних мов або мов меншин*. У Хартії визнаються такі Р/М мови: бургенландська хорватська, хорватська, чеська та угорська у Бургенланді; угорська у Відні; бургенландська циганська (ромська), словацька та словенська в Каринтії й словенська в Штирії. В окремих регіонах наявне офіційне впровадження Р/М мов у системі освіти відповідно до положень Хартії.

Офіційних механізмів збору загальнонаціональних/регіональних даних про мовне різноманіття в Австрії більше не існує: дані перепису населення (2001) було замінено інформацією з реєстрів (2011), під час збирання якої питання про мови не передбачені.

2011 року було видано Національний план дій (НПД) з питань інтеграції, узгоджений Міністерством внутрішніх справ у процесі діалогу з експертами й зацікавленими сторонами. Володіння німецькою мовою вважається ключовим фактором інтеграції. Перш ніж облаштуватися в країні, іммігранти, що прибувають до Австрії, мають скласти екзамен з володіння мовою (рівень A1). Ці австрійські вимоги схожі з вимогами Німеччини, Франції, Данії та Нідерландів (Bundesministerium für Inneres 2011).

У червні 2011 року уряд Австрії випустив третій звіт щодо імплементації Європейської хартії регіональних мов або мов меншин. У звіті йдеться та-

кож про внесення 2011 року поправки до конституційного закону, яка сприяє вирішенню затяжних суперечок щодо двомовних знаків (*Ortstafelstreit*) і гарантує рівне використання мов меншин у топографії та окремих галузях суспільного обслуговування в Бургенланді та Каринтії (Bundeskanzleramt 2011:11).

ДМ: державна мова (-и).

ІМ: іноземні мови.

Р/М (М): регіональні мови або міноритарні мови (мови меншин).

МІ: мови іммігрантів (іммігрантські мови).

МОВИ В ДОШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ (ІНОЗЕМНІ ТА ІММІГРАНТСЬКІ МОВИ НА ЦЬОМУ ЕТАПІ НЕ ПРОПОНУЮТЬСЯ)

	Цільові групи	Тривалість	Вимоги до мінімального розміру груп	Кількість днів на тиждень	Переддипломна педагогічна підготовка	Післядипломна педагогічна підготовка	Наявність державного фінансування
Р/М мови	усі діти	≥ 2 роки	немає	0,5 – 1 день	загальна	спеціалізована	повне
Додаткова підтримка ДМ	усі діти	≥ 2 роки	немає	0,5 – 1 день	спеціалізована	спеціалізована	повне

МОВИ, ЯКІ ПРОПОНУЮТЬ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ В ДОШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

Р/М мови	Бургенландська хорватська, чеська, угорська, італійська в Тіролі, словацька, словенська.
-----------------	--

З 2010 року в Австрії введено обов'язкове відвідування дошкільних за-

кладів, починаючи з п'ятирічного віку. До таких заходів удалися для забезпечення вивчення німецької мови всіма дітьми до початку навчання в школі.

Як описано в *Профіль політики мовної освіти (LEPP)*, дошкільна освіта характеризується децентралізованою фрагментацією. Це впливає на впровадження мовного різноманіття з точки зору кількості (з відмінностями між окремими землями) і якості пропозиції, зокрема, коли йдеться про кваліфікацію викладачів мов (Bundesministerium für Unterricht, Kunst und Kultur/Bundesministerium für Wissenschaft und Forschung/Österreichisches Sprachen Kompetenz Zentrum 2008: 82-88).

МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

ОРГАНІЗАЦІЯ

	Навчальні програми	Додаткова підтримка для новоприбулих	Контрольна перевірка під час вступу	Моніторинг мовних навичок
Підтримка ДМ	чіткі й послідовні	перед навчанням у загальноосвітній школі	для всіх	на шкільному рівні

	Цільові групи	Навчальні програми	Використання мов як засобу навчання (CLIL)	Початок мовної освіти	Місце в розкладі	Вимоги до мінімального розміру груп	Моніторинг мовних навичок	Рівень знань, якого учні мають досягти	Наявність державного фінансування
Р/М мови	усі діти	відповідні нормативи відсутні	на локальному рівні	з 1 класу	частково в шкільні години	>10	на шкільному рівні	не визначено	повне
ІМ	усі діти	чіткі й послідовні	на локальному рівні	з 1 класу	у шкільні години	немає	на шкільному рівні	не визначено	повне
МІ	лише носії мов	чіткі й послідовні	відсутнє	з 1 класу	після уроків	>10	на шкільному рівні	не визначено	повне

ВИКЛАДАННЯ

	Кваліфікація вчителів	Переддипломна педагогічна підготовка	Післядипломна педагогічна підготовка	Мобільність
Підтримка ДМ	учителі загального профілю	спеціалізована	спеціалізована	--
Р/М мови	кваліфіковані вчителі мов	спеціалізована	спеціалізована	--
ІМ	учителі загального профілю	спеціалізована	спеціалізована	неофіційна фінансова підтримка
МІ	кваліфіковані вчителі мов	спеціалізована	спеціалізована	--

МОВИ, ЯКІ ПРОПОНУЮТЬ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

Р/М мови	Бургенландська хорватська, чеська, угорська, циганська (ромська), словацька, словенська.
ІМ	Хорватська, чеська, англійська, французька, угорська, італійська, словацька, словенська (одна з цих мов є обов'язковою).
МІ	Албанська, боснійська/хорватська/сербська, польська, російська, турецька.

У зв'язку з демографічним зростанням державним пріоритетом тепер вважається розширення практики *Muttersprachlicher Unterricht* (навчання рідною мовою іммігрантів), особливо на початковому етапі навчання. Як визначено в програмі, метою *Muttersprachlicher Unterricht* є впровадження білінгвізму та забезпечення рівності між рідними мовами іммігрантів та німе-

цькою.

2009/2010 навчального року 29,4% учнів початкових шкіл Австрії з додатковою мовою, відмінною від німецької, брали участь у програмі *Muttersprachlicher Unterricht* (Bundesministerium für Unterricht, Kunst und Kultur 2011: 13).

Реалізація програми координується Департаментом міграції та шкіл Федерального міністерства освіти, культури й мистецтва. Він випускає інформаційні бюлетені щодо, наприклад, питань нормативно-правової бази, аналітичних даних та результатів статистичних досліджень. Відомості для батьків, як хотіли б зареєструватися своїх дітей для участі в цій програмі, доступні албанською, боснійською, хорватською, сербською й турецькою мовами на платформі www.muttersprachlicher-unterricht.at.

У справі викладання мов іммігрантів, так само як і у викладанні інших іноземних мов і мов меншин, головним завданням є не лише розширення, а й підвищення якості навчання. В обох випадках кількість кваліфікованих учителів є одним з ключових завдань, що потребує реформ у системі педагогічної освіти (Bundesministerium für Unterricht, Kunst und Kultur/Bundesministerium für Wissenschaft und Forschung/Österreichisches Sprachen Kompetenz Zentrum 2008: 88–91).

Відень бере участь у європейському проекті «Багатомовні міста», що займається збиранням даних серед учнів початкових шкіл з метою отримання відомостей про зв'язок між мовним різноманіттям і шкільною успішністю в цілому (Brizic, 2011).

МОВИ В СЕРЕДНІЙ ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

ОРГАНІЗАЦІЯ

	Навчальні програми	Додаткова підтримка для новоприбулих	Контрольна перевірка під час вступу	Моніторинг мовних навичок

Підтримка ДМ	чіткі й послідовні	перед навчанням у загальноосвітній школі	немає	на шкільному рівні
---------------------	--------------------	--	-------	--------------------

ВИКЛАДАННЯ

	Кваліфікація вчителів	Переддипломна педагогічна підготовка	Післядипломна педагогічна підготовка	Потрібний рівень володіння мовою	Мобільність
Підтримка ДМ	кваліфіковані вчителі мов	спеціалізована	спеціалізована	не визначений	--
Р/М мови	кваліфіковані вчителі мов	спеціалізована	спеціалізована	--	--
ІМ	кваліфіковані вчителі мов	спеціалізована	спеціалізована	прив'язаний до CEFR	є частиною професійної підготовки
МІ	кваліфіковані вчителі мов	спеціалізована	спеціалізована	--	--

МОВИ, ЯКІ ПРОПОНУЮТЬ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ В СЕРЕДНІЙ ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

Р/М мови	Хорватська в Бургенланді, чеська, угорська, циганська (ромська), словацька, словенська.
ІМ	Англійська, французька, італійська, іспанська. На рівні академічних середніх шкіл: дві обов'язкові мови. На рівні загальноосвітніх середніх шкіл: одна обов'язкова мова.
МІ	Албанська, боснійська/хорватська/сербська, польська, російська, турецька.

Починаючи з середнього етапу навчання (Другий рівень за Міжнародною стандартною класифікацією освіти: MCKO/ISCED 2), в австрійській системі шкільної освіти передбачений розподіл на загальноосвітні (*Hauptschule*) та академічні середні школи (чи спеціалізовані класи в одній середній школі). Така схема відіграє вирішальну роль у процесах мовної освіти, які в такий спосіб можуть бути перерваними, подовженими або інтенсифікованими.

У 2009/10 роках Відень був єдиною з *федеральних провінцій*, де навчання рідною мовою іммігрантів (*Muttersprachlicher Unterricht*) було запроваджено і в академічних, і в загальноосвітніх середніх школах (Bundesministerium für Unterricht, Kunst und Kultur 2011: 25). У всіх інших федеральних провінціях його пропонували лише в загальноосвітніх середніх школах.

Водночас в академічних середніх школах навчальні програми передбачають обов'язкове вивчення двох сучасних іноземних мов (або однієї і латини), у той час як у загальноосвітніх середніх школах (*Hauptschule*) пропонується вивчення лише однієї обов'язкової мови.

З метою подолання цього традиційного розподілу у 2008/09 роках було започатковано модернізовану модель середньої освіти, Нову середню школу (New Middle School, NMS). До 2015/16 року всі загальноосвітні школи (*Hauptschulen*) мають бути реорганізовані в Нові середні школи (New Middle Schools). Однією з головних складових педагогічної концепції NMS є соціальне навчання та інтеграція в поєднанні з більш індивідуальним і диференційованим підходом до викладання. Це, зокрема, спрямовано на розвиток потенціалу учнів, що походять з іммігрантського середовища.

Англійська є найчастіше обираною мовою на всіх рівнях навчання й вивчається майже 99% всіх учнів. Регіональні мови та мови меншин також можуть пропонуватися як навчальний предмет у середніх школах. Їх упровадження залежить від регіону: у Бургенланді 12,9% учнів вивчають хорватську, а 10,6% учнів у Каринтії вивчають словенську (дані станом на 2004/05 шкільний рік, Bundesministerium für Unterricht, Kunst und Kultur/Bundesministerium für Wissenschaft und Forschung/Österreichisches Sprachen

МОВИ В ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНІЙ ТА ВИЩІЙ ОСВІТІ

ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНА ОСВІТА (У ТРЬОХ ЗАКЛАДАХ ПТО; Р/М

МОВИ НЕ ПРОПОНУЮТЬСЯ)

		Діапазон мовних про- грам	Навчальні програми	Рівень знань, якого учні мають досягти	Наявність державного фінансування
ІМ	заклад А	широкий	узагальнені	прив'язаний до CEFR	немає
	заклад В	широкий	чіткі й пос- лідовні	прив'язаний до CEFR	часткове
	заклад С	широкий	узагальнені	прив'язаний до CEFR	часткове
МІ	заклад А	широкий	узагальнені	не визначе- ний	немає
	заклад В				
	заклад С				

ВИЩА ОСВІТА (У ТРЬОХ ВИЩАХ)

	Мова(-и) викладання	Мови веб- сайтів	Цільові групи для додаткової підтримки з держав- ної мови	Рівень, якого ма- ють досяг- ти студен- ти- філологи	Набір іно- земних студентів	Програми мобільності для студен- тів-філологів	Програми мобільності для студен- тів- нефілологів
ВИШ А	державна та іноземна	державна та інозе-	обмежені	прив'язаний до CEFR	лише іно- земні	факультативні	факультативні

		мна					
ВИШ В	державна, іноземна та Р/М	державна та іноземна	обмежені	прив'язаний до CEFR	іноземні та іммігранти	факультативні	факультативні
ВИШ С	державна та іноземна	державна та іноземна	обмежені	прив'язаний до CEFR	лише іноземні	факультативні	факультативні

Окрім професійно-технічної та вишівської освіти, у контексті мовного навчання доречно згадати традиційну для Австрії систему «Вищих народних шкіл» (*Volkshochschulen, VHS*), які з'явилися в XIX столітті в результаті реалізації відповідних ініціатив буржуазії та робочого класу й, по суті, є центрами подальшого навчання для дорослих (переважно вечірньої форми), адже станом на 2009/10 навчальний рік у VHS відзначено найбільшу частку мовних курсів, що становила 39,4% від загального обсягу навчальних дисциплін у цих закладах (Verband Österreichischer Volkshochschulen 2011: 1). У «Вищих народних школах» (VHS) Відня наразі пропонують до вивчення понад 60 різних мов.

МОВИ В АУДІОВІЗУАЛЬНИХ ЗАСОБАХ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ТА ПРЕСИ

Телепродукція недержавними мовами	Кінофільми недержавними мовами	Програми Р/М мовами поза межами регіону походження	Доступність мов жестів на телебаченні
дубляж	дубляж	інколи	інколи

Австрійська радіомовна корпорація (ORF), за законом, зобов'язана надавати послуги визнаними Р/М мовами. Окрім телебачення й радіопередач, на веб-порталі *volksgruppen.orf.at* пропонуються новини, інформація, а також

потокова трансляція аудіо- й відеоматеріалів у режимі реального часу хорватською, чеською, угорською, циганською, словацькою та словенською мовами.

Радіостанція FM4 корпорації ORF орієнтована на молодіжну аудиторію. Незважаючи на те, що вона є двомовною, спілкування ведеться здебільшого англійською. Випуски новин читають англійською й двічі на день французькою. Ведучі FM4 і запрошені на прямий ефір заохочуються до дотримання «правила рідної мови FM4» й розмовляють своєю рідною мовою.

МОВИ В ДЕРЖАВНИХ УСТАНОВАХ, СУСПІЛЬНОМУ ОБСЛУГОВУВАННІ Й МІСЦЯХ ЗАГАЛЬНОГО КОРИСТУВАННЯ ІНСТИТУЦІЙНІ МОВНІ СТРАТЕГІЇ НА МІСЬКОМУ РІВНІ (ДВА МІСТА)

Кількість мов	Наявність веб-ресурсів	Залучення перекладачів	Володіння мовами в посадових функціях співробітників	Працевлаштування носіїв інших мов	Мовна підготовка співробітників	Облік мовних компетенцій персоналу
> 4	Відень	Відень Грац	Грац	Відень Грац	Відень	Відень Грац
3-4						
1-2	Грац		Відень		Грац	

ПОСЛУГИ, ЩО ПОВ'ЯЗАНІ ІЗ СПІЛКУВАННЯМ

П'ять пов'язаних з усним спілкуванням послуг, що надаються найбільшою кількістю мов	П'ять пов'язаних з письмовим спілкуванням послуг, що надаються найбільшою кількістю мов
Туризм	Туризм

Імміграція та соціальна інтеграція	Транспорт
Політичні дебати й прийняття рішень	Театр
Освіта	Імміграція та соціальна інтеграція
Транспорт	

Незважаючи на те, що в проєкті БМЄ увагу головно приділяли великим за кількістю населення містам, для Австрія характерні невеликі міста, що також стосується регіонів з визнаними мовними меншинами (*Volksgruppen*). Таким чином, вищезазначені конституційні поправки щодо застосування мов меншин у топографії й офіційних мов у державних установах та суспільному обслуговуванні, що їх було ухвалено парламентом 2011 року (BGBl. I Nr. 46/2011), найбільше даються взнаки саме в таких невеликих містах.

МОВИ В ПІДПРИЄМНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ (З 19 КОМПАНІЙ)

Загальні мовні стратегії								
	Наявність мовної стратегії	Урахування мовних навичок у кадровій політиці	Забезпечення міжнародної мобільності	Залучення зовнішніх письменних/усних перекладачів	Облік мовних навичок персоналу	Користування мережами мовного навчання	Використання програм/фінансування ЄС	Обізнаність щодо програм/фінансування ЄС
Широко практикується	6	12	5	4	0	0	2	0

2005 року Науково-дослідницьким інститутом з питань кваліфікації та професійної підготовки кадрів для Австрійської економіки (IBW) проведено дослідження попиту на іноземні мови серед 2 017 австрійських підприємств: 86% компаній зазначили, що їм потрібні кадри, що володіють іноземними мовами. У 45% компаній володіння англійською мовою вимагається від «більшості» співробітників. Результати дослідження також показують, що під час контактів з діловими партнерами із Східною Європи здебільшого застосовується німецька мова (Tritscher-Archan 2008: 172).

В Австрії, яка є експортно орієнтованою країною, мовні навички традиційно вважаються інструментом доступу на іноземні/міжнародні ринки, водночас, деякі компанії, зокрема банки й постачальники телекомунікаційних послуг, також починають чутливо реагувати на збільшення диверсифікації внутрішніх ринків, реалізуючи стратегії так званого «етномаркетингу» й застосовуючи іммігрантські мови в своїх рекламних компаніях і під час надання послуг.

ВИСНОВКИ

Австрія характеризується суперечливими показниками розвитку мульти- і плюрилінгвізму. З одного боку, державні програми розвитку визнають збільшення різноманіття й диверсифікацію австрійського суспільства, наголошуючи на важливості формування мовних навичок у дітей та молоді переважно засобами освіти, зокрема в тому, що стосується англійської мови, мов сусідніх країн та мов іммігрантів (Republik Österreich 2008: 206).

З іншого боку, існує проблема з виділенням ресурсів (наприклад, коли йдеться про кількість кваліфікованих учителів), що перешкоджає створенню й належному впровадженню більш диверсифікованої й універсальної системи мовної освіти, ускладнюючи процеси організації безперервного мовного навчання.

Хоча німецька і вважається найважливішою мовою для успішної інтеграції (що також підсилюється поточною освітньою та імміграційною політикою), суспільство поступово починає усвідомлювати переваги володіння додатковими мовними навичками, принаймні коли їх вважають «корисними», наприклад, в економічній галузі для окремих експортно орієнтованих торговельно-підприємницьких операцій.

ПЕРСПЕКТИВНІ ІНІЦІАТИВИ Й ПІЛОТНІ ПРОЕКТИ

Можна навести безліч прикладів належних практик у всіх галузях, що були об'єктом дослідження в межах проекту Багатомовна Європа. Одним

з таких прикладів є проект, який реалізується за активної участі EDUCULT (Австрійського інституту досліджень зв'язків науки та мистецтв) – *Sag's multi*, що представляє собою щорічний конкурс риторики серед білінгвальних учнів, організований асоціацією ділових людей *Verein Wirtschaft für Integration* (Асоціація «Підприємці за інтеграцію» – VWFI) у співробітництві з EDUCULT. Учні, починаючи з сьомого класу школи (12 років) і старше, представляють підготовані ними промови, переходячи з німецької на додаткову мову, яку вивчають. З 2009 року близько 700 учнів уже брали участь у цьому конкурсі, представивши доповіді більш ніж 40 мовами.

SPIN: *Мережею мовних інновацій (SprachenInnovationsNetzwerk)*, організованою *Австрійським центром мовної компетенції (Österreichisches Sprachen-Kompetenz-Zentrum, ÖSZ)*, створено базу даних про інноваційні мовні проекти, відкриту для всіх, хто цікавиться цим питанням, на веб-сайті www.oesz.at/spin.

Бібліографічні посилання

1. Biffl, Gudrun, Skrivanek, Isabella (2011): Schule-Migration-Gender Endbericht. Study commissioned by the Bundesministerium für Unterricht, Kunst und Kultur. Available at www.bmukk.gv.at/medienpool/21041/schule_migration_gender_eb.pdf Accessed 7 December 2011.
2. Brizic, Katharina (2011): Multilingual cities, Wien. Available at www.oeaw.ac.at/dinamlex/Multilingual-Cities_Wien-2009_Endbericht-V1Stand20111111.pdf Accessed 7 December 2011.
3. Bundeskanzleramt Österreich (2011): 3. Bericht der Republik Österreich gemas Artikel 15 Abs. 1 der Europäischen Charta der Regional- oder Minderheitensprachen. Available at www.bka.gv.at/DocView.axd?CobId=45599 Accessed 7 December 2011.
4. Bundesministerium für Inneres (2011): Nationaler Aktionsplan für Integration. Available at www.integrationsfonds.at/nap/bericht/ Accessed 7 December 2011.
5. Bundesministerium für Unterricht, Kunst und Kultur (2011): Der muttersprachliche Unterricht in Österreich. Statistische Auswertung für das Schuljahr 2009/10. Available at www.bmukk.gv.at/medienpool/3720/nr5_11.pdf Accessed 7 December 2011.
6. Bundesministerium für Unterricht, Kunst und Kultur und Bundesministerium für Wissenschaft und Forschung, Österreichisches Sprachen Kompetenz Zentrum (eds.) (2008): Language Education Policy Profile. Country Report

- Austria. Available at www.oesz.at/download/spol/lepp_engl_1.pdf Accessed 7 December 2011.
7. Initiative Minderheiten (n.d.): Minderheiten in Österreich / Volksgruppen. Available at http://minderheiten.at/index.php?option=com_content&task=view&id=26&Itemid=30 Accessed 9 December 2011.
 8. Republik Österreich (2008): Regierungsprogramm 2008-2013. Available at www.bka.gv.at/DocView.axd?CobId=32965 Accessed 7 December 2011.
 9. Statistik Austria (2011): Registrierzahlung 2011. Pressemeldung. Available at www.statistik.at/web_de/presse/059977 Accessed 7 December 2011.
 10. Tritscher-Archan, Sabine (ed.), Institut für Bildungsforschung der Wirtschaft (2008): Fremdsprachen für die Wirtschaft. Zahlen, Daten, Fakten.
 11. Verband österreichischer Volkshochschulen (2011): Statistikbericht 2011. Available at http://files.adulteducation.at/statistik/berichte/statistik_2011.pdf Accessed 7 December 2011.

НАЦІОНАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ: БОЛГАРІЯ

Георгій Жечев

У середньовічних болгарських державах були створені й підтримувалися три важливі культурні центри з сильними літературними традиціями: Преславська та Охридська книжкові школи (впродовж Першого Булгарського царства, VII-XI століття), а також Тирновська книжкова школа (Друге Булгарське царство, XII-XIV століття). За часів Османської імперії болгари успішно чинили опір культурному впливу як представників турецькомовної влади, так і греків.

Болгари послідовно дотримуються власних сталих поглядів на правильне використання своєї мови й писемних традицій. Щорічно 24 травня спеціальне державне свято відзначає місіонерську й літературно-просвітницьку діяльність святих Кирила і Мефодія, апостолів слов'ян та європейських святих заступників. Цей день також присвячено кирилиці, літературі та культурі, створеним у Болгарії.

У Конституції 1991 року такі терміни як «національні» чи «етнічні меншини» не використовуються. Проте в ній гарантуються головні права осіб, що належать до етнічних, мовних і релігійних груп. Стаття 36 надає представникам етнічних груп право вивчати й використовувати свою власну мову. Стаття 54 надає їм можливість розвивати свою культуру відповідно до власної етнічної самоідентифікації, що визнається й гарантується законом. Усе це створило відповідну правову й політичну основу, що забезпечує рівні права меншин у Болгарії.

Болгарська етнічна модель має на меті збереження рівноваги між принципами інтеграції, загальнонаціональними та європейськими цінностями і повагою до етнічної і релігійної ідентичності.

За даними перепису населення 2011 року, болгарська мова є рідною для 85,2% населення, турецька – для 9,1% і циганська (ромська) – для 4,2% населення. На думку експертів Національного інституту статистики, дані перепису

су демонструють чітку кореляцію між етнічним і мовним самовизначенням.

МОВИ В ОФІЦІЙНИХ ДОКУМЕНТАХ ТА БАЗАХ ДАНИХ

Питання державної, іноземних, Р/М та іммігрантських мов розглядаються у відповідних документах мовного законодавства та/або мовної політики країни. Навчання та викладання державної мови за кордоном для дітей та/або дорослих, болгарського походження (спів-) фінансується в 30 країнах Європи й світу. У Болгарії не підписано й не ратифіковано *Європейську хартію регіональних мов або мов меншин*. Водночас на державному рівні у системі загальнонаціональної та регіональної освіти офіційно впроваджено застосування 4 Р/М мов: вірменської, івриту, циганської та турецької.

Офіційним механізмом збору загальнонаціональних даних про мовне різноманіття в Болгарії є періодичні переписи населення. Цей механізм передбачає визначення наявного в країні спектру національних, Р/М та іммігрантських мов завдяки запитанню про рідну мову респондентів

Офіційні навчальні програми з болгарської мови для болгарських громадян за кордоном можна знайти на веб-сайті Міністерства освіти, молоді й науки (MoEYS). Вони є складовою урядової програми Розвитку державної мови й культури за кордоном.

Комітет з питань освіти, науки, дітей, молоді та спорту й Комітет з питань культури, громадянського суспільства та засобів інформації Народних відповідають за всі питання, пов'язані з державною мовою, а також за складання проектів резолюцій і розробку рекомендацій. До участі в засіданнях Комітетів допускаються вчені та профільні фахівці. *Інститут болгарської мови* (IBL) Болгарської академії наук є центральним координаційним органом, відповідальним за болгарську державну мовну політику (<http://www.ibl.bas.bg/en/index.htm>). Інститут болгарської мови співпрацює з факультетами болгарської мови й літератури у вищих учбових закладах.

У Конституції 1991 року болгарську проголошено єдиною офіційною мовою в державі (Стаття 3), але водночас «громадянам, чиєю рідною мовою

не є болгарська», гарантовано право вивчати й використовувати власну рідну мову (Стаття 36).

З 7 травня 1999 року Болгарія є державою-учасницею Рамкової конвенції про захист національних меншин. Національна рада із співробітництва в етнічній галузі й питаннях інтеграції (<http://www.nccedi.government.bg/>), секретаріат якої є частиною державного управління (Рада міністрів), здійснює контроль за імплементацією та виконанням положень Конвенції на державному рівні.

Турецька, циганська (ромська) та інші меншини тепер мають право на навчання рідною мовою. Закон про освітні стандарти, базову середню освіту й навчальні програми від липня 1999 року із внесеними 2002 року поправками передбачає, що навчальний предмет «Рідна мова» є обов'язковим курсом за вибором учнів у навчальних планах початкової й середньої освіти (Стаття 15–3). Правила імплементації Закону про громадську освіту 1991 року із внесеними 1998 року поправками дають таке визначення терміну «рідна мова»: «мова, якою дитина спілкується у себе в родині» (Стаття 8–2). 2005 року було засновано Центр освітньої інтеграції дітей і молоді, що походять з середовища (національних) меншин (<http://coiduem.mon.bg>). Це єдина державна установа, назва якої містить термін «з середовища меншин» замість визначення «громадяни, чиєю рідною мовою не є болгарська».

Закон про болгарське державне радіо й телебачення від 1998 року містить статтю про мовлення мовами меншин:

Стаття 49 (1). Болгарське державне радіо й болгарське державне телебачення повинні створювати національні й регіональні програми; передачі для закордону, зокрема й для болгар, які мешкають за кордоном; передачі, призначені для громадян Болгарії, чиєю рідною мовою не є болгарська, включаючи програми їхньою рідною мовою.

2004 року Асоціацією глухонімих Болгарії був створений Національний центр з мови жестів. Болгарське державне телебачення щоденно о 16:00 пропонує програми новин у перекладі мовою жестів (із сурдоперекладом).

ДМ: державна мова (-и).

ІМ: іноземні мови.

Р/М (М): регіональні мови або міноритарні мови (мови меншин).

МІ: мови іммігрантів (іммігрантські мови).

МОВИ В ДОШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ (Р/М ТА ІММІГРАНТСЬКІ МОВИ НА ЦЬОМУ ЕТАПІ НЕ ПРОПОНУЮТЬСЯ)

	Цільові групи	Тривалість	Вимоги до мінімального розміру груп	Кількість днів на тиждень	Переддипломна педагогічна підготовка	Післядипломна педагогічна підготовка	Наявність державного фінансування
ІМ	усі діти	≥ 2 роки	немає	< 0,5 дня	спеціалізована	спеціалізована	немає
Додаткова підтримка ДМ	усі діти	1 рік	немає	0,5 – 1 день	спеціалізована	спеціалізована	повне

МОВИ, ЯКІ ПРОПОНУЮТЬ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ В ДОШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

ІМ	Англійська, французька, німецька, італійська, російська, іспанська.
-----------	---

У Національній програмі розвитку шкільного навчання та дошкільної освіти (2006–2015) йдеться про те, що впродовж року дошкільної освіти, який став обов’язковим з 2003 року, потрібно забезпечити дітей, для яких

болгарська мова не є рідною, навчальними програмами болгарською мовою з урахуванням їхніх особливих потреб. Національним законом про освіту з поправками, внесеними 2002 року, було запропоновано спеціалізовану навчальну програму з болгарської мови для таких дітей.

МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

ОРГАНІЗАЦІЯ

	Навчальні програми	Додаткова підтримка для новоприбулих	Контрольна перевірка під час вступу	Моніторинг мовних навичок
Підтримка ДМ	чіткі й послідовні	перед навчанням у загальноосвітній школі	для всіх	стандартизований на державному рівні

	Цільові групи	Навчальні програми	Використання мов як засобу навчання (CLIL)	Початок мовної освіти	Місце в розкладі	Вимоги до мінімального розміру груп	Моніторинг мовних навичок	Рівень знань, якого учні мають досягти	Наявність державного фінансування
Р/М мови	лише носії мов	чіткі й послідовні	відсутнє	з 1 класу	частково в шкільні години	> 10	на шкільному рівні	шкільні норми	повне
ІМ	усі діти	чіткі й послідовні	відсутнє	з 1 класу	у шкільні години	> 10	стандартизований на державному рівні	узгоджений з CEFR	повне

ВИКЛАДАННЯ

	Кваліфікація вчителів	Переддипломна педагогічна підготовка	Післядипломна педагогічна підготовка	Мобільність
Підтримка ДМ	кваліфіковані вчителі мов	спеціалізована	спеціалізована	--
Р/М мови	кваліфіковані вчителі мов	спеціалізована	загальна	--
ІМ	кваліфіковані вчителі мов	спеціалізована	спеціалізована	немає

МОВИ, ЯКІ ПРОПОНУЮТЬ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

Р/М мови	Вірменська, іврит, циганська (ромська), турецька.
ІМ	Англійська, французька, німецька, італійська, російська та іспанська: одна з цих мов є обов'язковою.

Офіційні навчальні програми з чотирьох мов, що пропонуються як навчальний предмет «Рідна мова» (турецька, вірменська, іврит, циганська) для системи початкової й середньої освіти, можна знайти на веб-сайті Міністерства освіти, молоді й науки (MoEYS). Навчання рідною мовою не є обов'язковим; це лише «обов'язковий предмет за вибором», тобто, передбачає вибір з переліку альтернативних варіантів: англійська, німецька, французька чи російська мови. Саме тому такі навчальні курси обирає незначна кількість турецькомовних дітей, і за останні роки вона скоротилася.

МОВИ В СЕРЕДНІЙ ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ (ІММІГРАНТСЬКІ МОВИ НЕ ПРОПОНУЮТЬСЯ)

ОРГАНІЗАЦІЯ

	Навчальні програми	Додаткова підтримка для новоприбулих	Контрольна перевірка під час вступу	Моніторинг мовних навичок
Підтримка ДМ	чіткі й послідовні	перед навчанням у загальноосвітній школі	лише для дітей іммігрантів	стандартизований на державному рівні

	Цільові групи	Навчальні програми	Використання мов як засобу навчання (CLIL)	Місце в розкладі	Вимоги до мінімального розміру груп	Моніторинг мовних навичок	Рівень знань, якого учні мають досягти	Наявність державного фінансування
Р/М мови	лише носії мов	чіткі й послідовні	відсутнє	частково у шкільні години	> 10	на шкільному рівні	шкільні норми	повне
ІМ	усі діти	чіткі й послідовні	на локальному рівні	у шкільні години	> 10	стандартизований на державному рівні	узгоджений з CEFR	повне

ВИКЛАДАННЯ

	Кваліфікація вчителів	Переддипломна педагогічна підготовка	Післядипломна педагогічна підготовка	Потрібний рівень володіння мовою	Мобільність
Підтримка ДМ	кваліфіковані вчителі мов	спеціалізована	спеціалізована	державні чи шкільні норми	--

Р/М мови	кваліфіковані вчителі мов	спеціалізована	загальна	--	--
ІМ	кваліфіковані вчителі мов	спеціалізована	спеціалізована	прив'язаний до CEFR	неофіційна фінансова підтримка

МОВИ, ЯКІ ПРОПОНУЮТЬ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ В СЕРЕДНІЙ ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

Р/М мови	Вірменська, іврит, циганська (ромська), турецька.
ІМ (мови, які виділено курсивом, пропонуються лише в старших класах середньої школи)	<i>Хорватська, чеська, англійська, французька, німецька, італійська, японська, корейська, польська, румунська, російська, сербська, словацька та іспанська:</i> одна чи дві з цих мов є обов'язковими; друга чи третя – факультативними.

У країні існує щільна мережа шкіл, «орієнтованих на вивчення іноземних мов» (у викладанні всіх або частини навчальних предметів). Ці школи використовують першу іноземну мову як засіб навчання різних навчальних предметів, зокрема математики, фізики, хімії, біології, географії, історії та філософії. Ці предмети викладаються із застосуванням методики *Предметно-мовного інтегрованого навчання (CLIL)* з початку старшого етапу середньої школи (дев'ятий та десятий класи). У таких школах пропонують курс інтенсивного вивчення мов (принаймні 18 годин на тиждень) протягом одного року (останній рік середнього етапу навчання – восьмий клас).

У старшій школі складно знайти клас, який би не був частиною названої мережі. Модель школи, «орієнтованої на вивчення іноземних мов», була започаткована 1952 року в одній зі шкіл міста Ловеч на півночі Болгарії, де трьома мовами навчання були англійська, французька та німецька. 1960 року в інших містах, включаючи столицю, були створені нові школи, у яких кожна з цих трьох мов вивчалась окремо, а також школи з вивченням російської мо-

ви. 1970 року до цієї мережі було додано іспанську мову. З 1990 року всі названі мови, а також інші мови, пропонуються по всій країні (частково або повністю) у школах, «орієнтованих на вивчення іноземних мов».

МОВИ В ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНІЙ ТА ВИЩІЙ ОСВІТІ

ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНА ОСВІТА (У ТРЬОХ ЗАКЛАДАХ ПТО; Р/М ТА ІМІГРАНТСЬКІ МОВИ НЕ ПРОПОНУЮТЬСЯ)

		Діапазон мовних програм	Навчальні програми	Рівень знань, якого учні мають досягти	Наявність державного фінансування
ІМ	заклад А	широкий	чіткі й послідовні	прив'язаний до CEFR	повне
	заклад В	обмежений	чіткі й послідовні	державні стандарти	повне
	заклад С	широкий	чіткі й послідовні	прив'язаний до CEFR	немає

ВИЩА ОСВІТА (У ТРЬОХ ВИЩАХ)

	Мова(-и) викладання	Мови веб-сайтів	Цільові групи для додаткової підтримки з державної мови	Рівень, якого мають досягти студенти-філологи	Набір іноземних студентів	Програми мобільності для студентів-філологів	Програми мобільності для студентів-нефілологів
ВИШ А	державна та іноземна	державна та іноземна	всі студенти	прив'язаний до CEFR	іноземні та іммігранти	факультативні	факультативні
ВИШ В	державна та іноземна	державна та іноземна	обмежені	державні чи вищівські нормативи	іноземні та іммігранти	факультативні	факультативні

ВИШ С	державна та іноземна	лише державна	обмежені	прив'язаний до CEFR	іноземні та іммігранти	факультативні	факультативні
--------------	----------------------	---------------	----------	---------------------	------------------------	---------------	---------------

Дворічний курс вивчення болгарської мови як іноземної пропонується студентам, які навчаються за програмою «Еразм» (Erasmus), а також іноземним студентам, які навчаються в університетах. Навчальні курси турецької мови й літератури у вишах Софії, Пловдиву та Шумені потребують висококваліфікованих фахівців, так само як і Вищий ісламський інститут у Софії, а також новостворені турецькі театри в Кирджалі та Разграді, які в питанні кадрового забезпечення покладаються на університети й інші вищі навчальні заклади.

МОВИ В АУДІОВІЗУАЛЬНИХ ЗАСОБАХ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ТА ПРЕСІ

Телепродукція недержавними мовами	Кінофільми недержавними мовами	Програми Р/М мовами поза межами регіону походження	Доступність мов жестів на телебаченні
дубляж	субтитри	інколи	завжди у Софії регулярно в Пловдиву інколи в Шумені

Радіо Болгарія пропонує веб-програми десятима мовами: англійською, німецькою, російською, французькою, іспанською, сербською, грецькою, албанською, турецькою та арабською.

Незважаючи на досить обмежений обсяг, турецьку мову також було запроваджено в засобах масової інформації. З 1993 року в Болгарії протягом півгодини вранці та ввечері на Болгарському державному радіо здійснюється

трансляція для турецького населення. До передач уключені новини та турецькі й болгарські народні пісні. Навесні 2001 року Болгарське державне телебачення почало трансляцію десятихвилинних програм турецькою мовою.

Під час перехідного періоду були також спроби запровадження турецькомовної преси. На сьогодні в Софії є три щотижневі газети (*Sabah* [«Ранок»], *Zaman* [«Час»] і *Müslümanlar* [«Мусульмани»]), дитяча газета *Filiz* («Слоненя») і журнал для дітей під назвою *Balon* («Повітряний шар»).

МОВИ В ДЕРЖАВНИХ УСТАНОВАХ, СУСПІЛЬНОМУ ОБСЛУГОВУВАННІ Й МІСЦЯХ ЗАГАЛЬНОГО КОРИСТУВАННЯ ІНСТИТУЦІЙНІ МОВНІ СТРАТЕГІЇ НА МІСЬКОМУ РІВНІ

Кількість мов	Наявність веб-ресурсів	Залучення перекладачів	Володіння мовами в посадових функціях співробітників	Працевлаштування носіїв інших мов	Мовна підготовка співробітників	Облік мовних компетенцій персоналу
> 4		Шумен				
3-4		Софія Пловдив		Софія		
1-2	Софія Пловдив Шумен		Софія Пловдив Шумен	Пловдив Шумен	Софія Пловдив Шумен	

ПОСЛУГИ, ЩО ПОВ'ЯЗАНІ ІЗ СПІЛКУВАННЯМ

П'ять пов'язаних з усним спілкуванням послуг, що надаються найбільшою кількістю мов	П'ять пов'язаних з письмовим спілкуванням послуг, що надаються найбільшою кількістю мов
Туризм Юридичні Охорона здоров'я	Туризм Транспорт Аварійно-рятувальні

Аварійно-рятувальні	Охорона здоров'я
Транспорт	Імміграція та соціальна інтеграція
Імміграція та соціальна інтеграція	

У цій галузі ще чимало має бути зроблено для розвитку мультилінгвізму. В усіх трьох проаналізованих містах, Софії, Пловдиві та Шумені, надається обмежена кількість послуг іноземними мовами, головним чином, у сфері аварійно-рятувальних служб, імміграції й туризму. Проте в таких випадках, як правило, користуються послугами перекладачів. Окрім болгарської, найбільш поширеною мовою в державних установах, суспільному обслуговуванні й місцях загального користування є англійська, а деякі послуги також пропонуються турецькою, німецькою, французькою й російською мовами. Веб-сайти всіх міст доступні англійською, а в Шумені вони також представлені російською мовою. Усі місцеві адміністрації набирають на роботу працівників, які володіють іноземними мовами, серед яких пріоритетною є англійська, також упроваджуються курси вивчення англійської мови для працівників у період їхнього перебування на роботі.

МОВИ В ПІДПРИЄМНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ (З 24 КОМПАНІЙ)

ЗАГАЛЬНІ МОВНІ СТРАТЕГІЇ								
	Наявність мовної стратегії	Урахування мовних навичок у кадровій політиці	Забезпечення міжнародної мобільності	Залучення зовнішніх письменних/усних перекладачів	Облік мовних навичок персоналу	Користування мережами мовного навчання	Використання програм/ фінансування ЄС	Обізнаність щодо програм/ фінансування ЄС
Широко практикується	1	7	0	1	0	0	0	0

Як і у випадку з мовами в державних установах, суспільному обслуговуванні й місцях загального користування, у підприємницькій діяльності також ще багато чого має бути зроблено для зміцнення багатомовності. Майже

половина досліджених компаній запроваджують ту чи іншу форми мовної стратегії, а діловою англійською, на додаток до болгарської, користуються дві третини компаній (з рекламною метою в мережі Інтернет). Інші мови рідко вживаються, а мовної підготовки не передбачено, за винятком епізодичного навчання ділової англійської. Для здійснення підтримки мовної освіти деякі компанії встановили партнерські відносини з освітнім сектором, і дуже невелика кількість компаній користується міжнародними мережами для розвитку мовних навичок своїх співробітників.

ВИСНОВКИ

Проведене в межах проекту БМС дослідження виявило багато сильних сторін у впровадженні мультилінгвізму на всіх рівнях освітньої галузі у викладанні як державної, так і іноземних мов. Зроблено певні важливі кроки на шляху більш активного залучення регіональних мов/мов меншин до сфер освіти й засобів масової інформації. Галузями, що потребують подальшого розвитку, є державні установи, суспільне обслуговування, місця загального користування й підприємницька діяльність.

ПЕРСПЕКТИВНІ ІНІЦІАТИВИ Й ПІЛОТНІ ПРОЕКТИ

Ліляна Ковачева, директор Центру освітньої інтеграції дітей та молоді з середовища меншин (підпорядковано MoEYS), була однією з шести національних консультантів Базової навчальної програми для циган, розробленої 2008 року Підрозділом з питань мовної політики Ради Європи (www.coe.int/t/dg4/linguistic/Romani_doc_EN.asp).

Європейський день мов у Болгарії є успішним заходом, організованим EUNIC – мережею Національних інститутів з питань культури країн Європейського Союзу. Востаннє у його проведенні брали участь такі організації-члени: Посольство Австрії, Британська Рада, Чеський центр, Польський Інститут, Французький Інститут, Інститут ім. Гете, Грецький фонд культури, Угорський інститут культури, Інститут Сервантеса, Посольство Іспанії, Іта-

лійський інститут культури, а також партнери з Російського культурного центру, Посольства Швейцарії, Генерального Директорату з перекладу Європейської Комісії, Центру болгарської культури й Центру людських ресурсів. Європейський день мов 2011 року пройшов за підтримки Муніципалітету Софії, MoEYS, за медіа-підтримки Болгарського державного радіо.

Бібліографічні посилання

1. National Statistical Institute, Republic of Bulgaria: 2011 population census in the Republic of Bulgaria (final data). Advisory committee on the framework convention for the protection of national minorities: Opinion on Bulgaria. (adopted on 27 May 2004).
2. Stoycheva, Maria, Chavdarova, Albena and Veselinov, Dimitar (2011), Language Policies Bulgaria-Europe (Ezikovi politiki. Bulgaria-Evropa). Sofia, Universitetsko izdatelstvo 'Sv. Kliment Ohridski'.
3. Pachev, Angel (2006): Ezikovite obštnosti, Sofia, Sema RŠ.
4. Videnov, Mihail (2005): Diglosijata, Sofia, Akademichno izdatelstvo Marin Drinov.
5. Jetchev, Gueorgui (2006): «Elements de politique linguistique de l'Etat bulgare», Lenguas, revue de sociolinguistique, n° 60, pp. 191–203.

НАЦІОНАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ: ДАНІЯ

Сабін Кірхмейер-Андерсен

Офіційною мовою Данії, що налічує приблизно 5 500 000 мешканців, є датська. 90% мешканців є етнічними датчанами, чією рідною мовою є датська. Для решти 10% лише одна мова меншини, німецька, є офіційно визнаною. Загальна кількість носіїв німецької мови, що мешкають у Південній Ютландії, становить близько 20 000 осіб.

Поряд з носіями датської мови, що мешкають у Данії, датська також є рідною мовою або мовою культури для майже 50 000 німецько-датських громадян, що проживають на півдні Шлезвіга.

На Фарерських островах і в Гренландії законом автономії гарантується офіційний статус фарерської і гренландської мов, незважаючи на те, що датська мова є обов'язковою навчальною дисципліною в школі. З початку XIX століття частиною шкільного навчального плану в Ісландії була датська мова, що й досі використовується для поліпшення зв'язків з іншими скандинавськими країнами.

Данія ратифікувала Конвенцію скандинавських мов (1987), що забезпечує право громадян скандинавських країн користуватися своєю рідною мовою для спілкування з представниками влади в усіх країнах Північної Європи. Данія також ратифікувала Декларацію скандинавських мов (2006), що є спільним політичним документом Ради міністрів Скандинавських країн. Вона наголошує на потребі захисту й підтримки як державних мов, так і мов меншин; застосування вищими паралельних мовних стратегій для використання англійської поряд з державними мовами й тому, що кожному громадянину скандинавських країн має бути надана можливість вивчати свою рідну мову та отримувати знання мов міжнародного значення, а також інших іноземних мов.

МОВИ В ОФІЦІЙНИХ ДОКУМЕНТАХ ТА БАЗАХ ДАНИХ

Питання державної, іноземних, Р/М та іммігрантських мов розглядаються у відповідних документах мовного законодавства країни. Навчання та викладання державної мови за кордоном для дітей та/або дорослих, датського походження (спів-) фінансується у 20 країнах Європи й світу. У Данії підписано та ратифіковано *Європейську хартію регіональних мов або мов меншин*. У якості Р/М мови в Хартії визнано німецьку. В окремих регіонах наявне офіційне впровадження Р/М мов у системі освіти відповідно до положень Хартії. До того ж законами самоврядування захищені такі мови, як ескімосько-алеутська (у Гренландії) та фарерська. В освітній системі Данії також (відповідно до Хартії) офіційно впроваджено німецьку мову.

Офіційних механізмів збору загальнонаціональних/регіональних даних про мовне різноманіття в Данії не існує.

У Конституції Данії немає положень щодо використання датської або інших мов, а також немає спеціального закону, що передбачає загальне регулювання застосування мов. Водночас мовне питання є частиною законодавства в інших галузях, наприклад, у просуванні датської як другої мови для студентів з меншин. Також існує закон про те, що всі школи й державні установи повинні вживати датську орфографію, рекомендовану *Радою датської мови*. Незважаючи на відсутність офіційного визнання або існування політичних документів щодо мов жестів, передбачено офіційні рекомендації з їх викладання.

ДМ: державна мова (-и).

ІМ: іноземні мови.

Р/М (М): регіональні мови або міноритарні мови (мови меншин).

МІ: мови іммігрантів (іммігрантські мови).

МОВИ В ДОШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ (ІНОЗЕМНІ МОВИ НА ЦЬОМУ ЕТАПІ НЕ ПРОПОНУЮТЬСЯ)

	Цільові групи	Тривалість	Вимоги до мінімального розміру груп	Кількість днів на тиждень	Переддипломна педагогічна підготовка	Післядипломна педагогічна підготовка	Наявність державного фінансування
Р/М мови	усі діти	1 рік	5 – 10	0,5 – 1 день	загальна	загальна	повне
МІ	лише носії мов	1 рік	5 – 10	0,5 – 1 день	загальна	загальна	повне
Додаткова підтримка ДМ	усі діти	1 рік	немає	0,5 – 1 день	загальна	спеціалізована	повне

МОВИ, ЯКІ ПРОПОНУЮТЬ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ В ДОШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

Р/М мови	Німецька.
МІ	Албанська, арабська, боснійська, ісландська, пенджабі, мова сомалі, тамільська, турецька, урду.

Понад 85% дітей у Данії відвідують приватні або державні дитячі садки. Місцеві органи влади в Данії зобов'язані відстежувати мовний розвиток усіх дітей, які не відвідують дитячий садок у віці трьох років, і в разі потреби

повинні ініціювати курс стимуляції мовного розвитку обсягом до 15 годин на тиждень. Мета курсу мовної стимуляції полягає в забезпеченні дитини до початку навчання в школі потрібними знаннями датської мови. Діти, які відвідують дитячий садок на регулярній основі, не перевіряються, але в разі потреби вони також проходять обов'язковий курс стимуляції мовного розвитку.

МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ (Р/М МОВИ НЕ ПРОПО- НУЮТЬСЯ)

ОРГАНІЗАЦІЯ

	Навчальні програми	Додаткова підтримка для новоприбулих	Контрольна перевірка під час вступу	Моніторинг мовних навичок
Підтримка ДМ	чіткі й послідовні	перед навчанням у загальноосвітній школі	для всіх	стандартизований на державному рівні

	Цільові групи	Навчальні програми	Використання мов як засобу навчання (CLIL)	Початок мовної освіти	Місце в розкладі	Вимоги до мінімального розміру груп	Моніторинг мовних навичок	Рівень знань, якого учні мають досягти	Наявність державного фінансування
ІМ	усі діти	чіткі й послідовні	відсутнє	з середніх класів	у шкільні години	5 – 10	стандартизований на державному рівні	державні чи шкільні норми	повне
МІ	лише носії мов	чіткі й послідовні	відсутнє	з 1 класу	після уроків	> 10	на шкільному рівні	не визначено	повне

ВИКЛАДАННЯ

	Кваліфікація вчителів	Переддипломна педагогічна підготовка	Післядипломна педагогічна підготовка	Мобільність
Підтримка ДМ	учителі загального профілю	загальна	загальна	--
ІМ	кваліфіковані вчителі мов	спеціалізована	загальна	неофіційна фінансова підтримка
МІ	кваліфіковані вчителі мов	загальна	загальна	--

МОВИ, ЯКІ ПРОПОНУЮТЬ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

ІМ	Англійська та французька чи німецька – обов’язкові; іспанська, німецька, французька та іммігрантські мови – факультативні.
МІ	Албанська, арабська, боснійська, ісландська, мова сомалі, тамільська, турецька, урду/пенджабі.

Діти в Данії зазвичай починають відвідувати школу у віці п’яти чи шести років і закінчують її у 15 чи 16 років.

До 2002 року позакласне вивчення мов іммігрантів запроваджувалося на початковому етапі навчання й фінансувалося урядом. Ця практика, як і раніше, поширюється на учнів з країн ЄС, Європейської економічної зони (ЄЕЗ), Гренландії і Фарерських островів. Для решти дітей, починаючи з 2002 року, змогу здобувати освіту однією з іммігрантських мов залежить від

рішення конкретної місцевої громади. Отже, викладання іммігрантських мов пропонується лише у великих громадах з великою кількістю іммігрантів, наприклад у Копенгагені.

Нещодавній звіт комітету *Sprog er nøglen til verden* (2011) передбачає впровадження вивчення англійської мови вже в першому класі початкової школи, а початок вивчення третьої мови (німецької або французької) у віці 11–12 років. Крім того, у звіті пропонується запровадження в якості факультативних предметів вивчення широкого спектру мов, зокрема арабської, китайської, португальської/бразильської.

МОВИ В СЕРЕДНІЙ ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ (Р/М МОВИ НЕ ПРОПОНУЮТЬСЯ)

ОРГАНІЗАЦІЯ

	Навчальні програми	Додаткова підтримка для новоприбулих	Контрольна перевірка під час вступу	Моніторинг мовних навичок
Підтримка ДМ	чіткі й послідовні	немає	немає	немає

	Цільові групи	Навчальні програми	Використання мов як засобу навчання (CLIL)	Місце в розкладі	Вимоги до мінімального розміру груп	Моніторинг мовних навичок	Рівень знань, якого учні мають досягти	Наявність державного фінансування
ІМ	усі діти	чіткі й послідовні	відсутнє	частково в шкільні години	> 10	стандартизований на державному рівні	узгоджений з CEFR	повне
МІ	усі діти	чіткі й послідовні	відсутнє	після уроків	5 – 10	на шкільному рівні	шкільні норми	повне

ВИКЛАДАННЯ

	Кваліфікація вчителів	Переддипломна педагогічна підготовка	Післядипломна педагогічна підготовка	Потрібний рівень володіння мовою	Мобільність
Підтримка ДМ	кваліфіковані вчителі мов	спеціалізована	загальна	державні чи шкільні норми	--
ІМ	кваліфіковані вчителі мов	спеціалізована	загальна	державні чи регіональні стандарти	неофіційна фінансова підтримка
МІ	кваліфіковані вчителі мов	спеціалізована	загальна	--	--

МОВИ, ЯКІ ПРОПОНУЮТЬ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ В СЕРЕДНІЙ ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

ІМ (мови, які виділено курсивом, пропонуються лише в старших класах середньої школи)	Англійська обов'язкова. Давньогрецька, китайська, французька, німецька, італійська, японська, латинська, російська, іспанська – факультативні.
МІ	Арабська і турецька.

У Данії на старшому етапі середньої школи від учнів очікується глибоке знання державної мови. Оцінювання мовних навичок є частиною процедури допуску до навчання на середньому рівні.

Єдиними обов'язковими мовами є датська та англійська, у той час як з моменту впровадження останньої реформи 2005 року такі мови, як давньогрецька, арабська, китайська, німецька, французька, італійська, японська, латина, російська, іспанська й турецька є факультативними. Реформа призвела до різкого скорочення учнів, які вивчають різні іноземні мови. Кількість учнів, яким викладають три іноземні мови, зменшилася з 41% до 3%, і, незважаючи на незначне коригування реформи, ця картина не змінилася й досі.

МОВИ В ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНІЙ ТА ВИЩІЙ ОСВІТІ
ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНА ОСВІТА (У ТРЬОХ ЗАКЛАДАХ ПТО; Р/М
ТА ІМІГРАНТСЬКІ МОВИ НЕ ПРОПОНУЮТЬСЯ)

		Діапазон мовних програм	Навчальні програми	Рівень знань, якого учні мають досягти	Наявність державного фінансування
ІМ	заклад А				
	заклад В	не визначений	відповідні нормативи відсутні	не визначений	повне
	заклад С				

ВИЩА ОСВІТА (У ТРЬОХ ВИШАХ)

	Мова(-и) викладання	Мови веб-сайтів	Цільові групи для додаткової підтримки з державної мови	Рівень, якого мають досягти студенти-філологи	Набір іноземних студентів	Програми мобільності для студентів-філологів	Програми мобільності для студентів-нефілологів
ВУЗ А	державна та іноземна	державна та іноземна	усі студенти	не визначений	лише іноземні	факультативні	факультативні
ВУЗ В	державна та іноземна	державна та іноземна	усі студенти	не визначений	лише іноземні	факультативні	факультативні
ВУЗ С	державна, іноземна та Р/М	державна та іноземна	обмежені	не визначений	лише іноземні	факультативні	факультативні

Після започаткування процесу створення *Європейської зони вищої*

освіти (Болонський процес) датські виші співвідносяться з англосаксонською освітньою системою (бакалавр/магістр). У результаті зазначених змін, а також підвищеної уваги до процесу інтернаціоналізації в цілому й бажання залучити іноземних студентів, датські виші пропонують англійською мовою понад 25% своїх навчальних курсів. Крім того, академічні професійні школи (90-150 одиниць ECTS) і професійні школи бакалаврів (180-240 одиниць ECTS) пропонують цілу низку навчальних програм англійською мовою.

З 2005 року спостерігається постійне зниження кількості студентів, що обирають навчальні програми з іноземних мов, відмінних від англійської, це призвело до закриття низки мовних програм. Як і раніше, у багатьох місцях викладаються іспанська, німецька й французька, у той час як курси з викладання італійської і російської майже не набирають студентів. Відзначено невелике зростання попиту щодо японської і китайської мов, а деякі університети пропонують вивчення турецької й арабської.

МОВИ В АУДІОВІЗУАЛЬНИХ ЗАСОБАХ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ТА ПРЕСІ

Телепродукція недержавними мовами	Кінофільми недержавними мовами	Програми Р/М мовами поза межами регіону походження	Доступність мов жестів на телебаченні
субтитри	субтитри	завжди	регулярно в Копенгагені ніколи в Орхусі та Аабенраа

У Данії є шість державних телевізійних каналів, три з яких (DR1, DR2, TV2) оплачуються за рахунок загального ліцензійного збору. До того ж телемовлення щоденно здійснюють декілька місцевих телевізійних каналів. Від-

повідно до закону від 2 грудня 2002 року, програми на державному радіо й телебаченні мають забезпечувати доступ громадськості до інформації й важливих соціальних дебатів. Вони також повинні спиратися на датську мову й культуру.

Мова жестів постійно пропонується у важливих інформаційних подіях. Крім того, є спеціальний канал мовою жестів.

МОВИ В ДЕРЖАВНИХ УСТАНОВАХ, СУСПІЛЬНОМУ ОБСЛУГОВУВАННІ Й МІСЦЯХ ЗАГАЛЬНОГО КОРИСТУВАННЯ

ІНСТИТУЦІЙНІ МОВНІ СТРАТЕГІЇ НА МІСЬКОМУ РІВНІ

Кількість мов	Наявність веб-ресурсів	Залучення перекладачів	Володіння мовами в посадових функціях співробітників	Працевлаштування носіїв інших мов	Мовна підготовка співробітників	Облік мовних компетенцій персоналу
> 4	Копенгаген	Копенгаген Аабенраа			Копенгаген	
3-4						
1-2	Аабенраа		Аабенраа	Аабенраа	Аабенраа	

ПОСЛУГИ, ЩО ПОВ'ЯЗАНІ ІЗ СПІЛКУВАННЯМ

П'ять пов'язаних з усним спілкуванням послуг, що надаються найбільшою кількістю мов	П'ять пов'язаних з письмовим спілкуванням послуг, що надаються найбільшою кількістю мов
Аварійно-рятувальні	Імміграція та соціальна інтеграція
Імміграція та соціальна інтеграція	Юридичні
Туризм	Туризм
Охорона здоров'я	Охорона здоров'я
Соціальні	Соціальні

У Конвенції скандинавських мов зазначено, що громадяни, які є носіями скандинавських мов, мають право звертатися своєю рідною мовою до державних установ будь-якої із скандинавських країн.

МОВИ В ПІДПРИЄМНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ (З 12 КОМПАНІЙ)

ЗАГАЛЬНІ МОВНІ СТРАТЕГІЇ											
		Наявність мовної стратегії	Ураховання мовних навичок у кадровій політиці	Забезпечення міжнародної мобільності	Залучення зовнішніх письменних/усних перекладачів	Облік мовних навичок персоналу	Користування мережами мовного навчання	Використання програм/ фінансування ЄС	Обізнаність щодо програм/ фінансування ЄС		
Широко практикується		4	7	1	5	0	0	0	0		
			ВНУТРІШНІ МОВНІ СТРАТЕГІЇ					ЗОВНІШНІ МОВНІ СТРАТЕГІЇ			
		Партнерство з освітнім сектором	Схеми винагород/ заохочення з урахуванням мовних навичок	Управління мовної підготовки	Застосування CEFR	Мови, що використовуються в робочому документообігу та внутрішніх мережах	Мови в програмному забезпеченні та веб-програмах	Мови, що використовуються в щорічних бізнес-звітах	Мови, що використовуються в маркетингових матеріалах	Мови, що використовуються в корпоративному брендингу/ ідентичності	Мови, що використовуються на веб-сайтах компанії
Державна мова	широко практикується	1	0	3	0	11	11	10	12	12	11
Ділова англійська	широко практикується	0	0	2	0	3	6	4	3	5	6
Інші мови	широко практикується	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2

Датський бізнес головно складається з малих та середніх підприємств. У 92% компаній працюють менше ніж 10 співробітників, і лише у < 2% штат налічує понад 50 працівників. 68% робочих місць створено в приватних компаніях.

За даними дослідження, проведеного 2007 року організацією «Датська Промисловість» (Danish Industry), англійська застосовується як корпоративна мова в понад 25% великих підприємств. Використання інших мов і перекладацьких послуг зменшується. Організація «Датська Промисловість» ви-

словила серйозну стурбованість щодо зниження кількості студентів, які вивчають мови, і запропонувала як один з варіантів вирішення цієї проблеми впровадження комбінованих компетенцій, наприклад, спеціальностей із поєднанням інженерних і мовних навичок.

ВИСНОВКИ

Протягом останніх 150 років Данія була здебільшого одномовною країною з основною датською мовою. Її мешканці досить добре володіли німецькою і французькою мовами, а з 1945 року – також англійською. Крім того, датчани мали легкий доступ до всіх країн Скандинавії у зв'язку з тим, що датська, норвезька й шведська мови є взаємно зрозумілими.

За останні десять років англійська мова зайняла набагато сильніші позиції за рахунок зменшення частки німецької й французької мов. Паралельна датська/англійська мовна стратегія датського уряду активно стимулює цю тенденцію. Знижується рівень сформованості мовних навичок з іноземних мов, включаючи мови скандинавських країн, а вивчення мов іммігрантів (таких як арабська й турецька) не заохочується. У результаті в університетах, промисловості й у школах спостерігається зниження інтересу до іноземних мов, за винятком англійської. Останні пропозиції щодо введення англійської вже на початку навчання в початковій школі, ймовірно, ще більше прискорять розвиток цієї тенденції. Якщо Данія хоче жити відповідно до мовної політики ЄС і Ради Європи, такий розвиток подій може становити серйозну проблему.

ПЕРСПЕКТИВНІ ІНІЦІАТИВИ Й ПІЛОТНІ ПРОЕКТИ

Предметно-мовне інтегроване навчання (CLIL):

У *Købmagergade skole*, м. Фредерісія, експерименти з інтернаціоналізації й упровадження методики *Предметно-мовного інтегрованого навчання (CLIL)* здійснюються з 2001 року. 2005 року на середньому етапі середньої школи було започатковано міжнародне навчання, коли такі навчальні пред-

мети, як біологія і математика, викладались англійською носіями англійської мови.

Центр інтернаціоналізації і паралельного застосування мов (CIP):

Центр інтернаціоналізації і паралельного застосування мов (CIP) був заснований 2008 року в університеті Копенгагена з метою інтенсифікації зусиль університету щодо реалізації мовної політики, яка ґрунтується на принципах паралельного користування мовами.

Центр координації зусиль із розвитку скандинавських мов:

Центр координації зусиль із розвитку скандинавських мов заснований 2009 року під егідою Ради міністрів Скандинавських країн із метою зміцнення взаєморозуміння між тими, хто спілкується материковими північними мовами: датською, шведською й норвезькою.

Бібліографічні посилання

1. Sprog til Tiden (Language in time). Report by the language policy group of the Danish government (2008).
2. Sprog er noglen til verden (Language is the key to the world). Report by a working group under the ministry of research, innovation and higher education (2011).
3. Nordic Convention of Languages (1987).

НАЦІОНАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ: ЕСТОНІЯ

Керсті Соостар

Для того, щоб зрозуміти теперішню мовну ситуацію в естонському суспільстві, потрібно зробити екскурс в історію. Упродовж двох століть до Першої світової війни Естонія була частиною Російської імперії. Проте офіційною мовою органів державної влади була німецька, і лише після 1880 року її було замінено на російську. Естонська мова отримала статус офіційної відповідно до Конституції Естонії 1920 року в перший період незалежності Естонської Республіки (1918–1940). У радянський період (1945–1985) естонська мова продовжувала розвиватися, але меншою мірою, ніж раніше. У той час у різних секторах економіки по всьому Радянському Союзі централізоване управління здійснювалося переважно російською мовою. Російська мова також поширилася на інші сфери життя. Громадяни Радянського Союзу, що приїхали до Естонії й не розмовляли естонською, були зайняті в державному секторі, проте до 1989 року від них не вимагалось знання естонської мови. Відтоді приділяється більше уваги створенню можливостей для вивчення естонської мови всіма мешканцями країни, так само, як і іноземних мов. Мовна політика також спрямована на підтримку права національних меншин на збереження своєї культури.

Мови в офіційних документах та базах даних

Питання державної, іноземних та іммігрантських мов розглядаються у відповідних документах мовного законодавства та/або мовної політики країни. Навчання та викладання державної мови за кордоном для дітей та/або дорослих, естонського походження (спів-) фінансується в Бельгії та Люксембурзі. В Естонії не підписано й не ратифіковано *Європейську хартію регіональних мов або мов меншин*. Водночас у новому національному *Законі про мови* (2011) наголошується на важливості захисту всіх Р/М мов в Естонії.

Офіційним механізмом збору загальнонаціональних даних про мовне

різноманіття в Естонії є періодичні переписи населення. Цей механізм передбачає визначення наявного в країні спектру національних, Р/М та іммігрантських мов завдяки запитанню про рідну мову респондентів, а також про рівень володіння базовими мовними навичками, такими як мовлення/розуміння/читання/письмо.

На додаток до *Закону про мови* мовне питання також регулюється Конституцією, *Законом про громадянство* та низкою інших законодавчих актів, що стосуються галузі освіти в Естонській Республіці. У центрі уваги Закону про мову є умови використання таких різновидів мов, як естонська, іноземні мови, мови меншин, *естонська мова жестів*, а також використання мови людьми з особливими потребами. Важливу роль відіграють стратегії розвитку мов. *Естонська мовна рада*, створена Міністерством освіти, розробила першу стратегію розвитку естонської мови на період 2004–2010 років; також було підготовлено *План розвитку естонської мови* на період з 2011 до 2017 року. Обидва ці документи також певною мірою розглядають питання, пов'язані з мультилінгвізмом та іноземними мовами. Питання іноземних мов розглядаються в *Естонській стратегії з питань іноземних мов* на період з 2009 до 2015 року (www.hm.ee/index.php?03247 Eesti võõrkeelte strateegia 2009–2015).

За даними Міністерства освіти й науки, у найближчому майбутньому не планується ратифікація *Європейської хартії регіональних мов або мов меншин*. Проте Естонія відповідає її критеріям.

ДМ: державна мова (-и).

ІМ: іноземні мови.

Р/М (М): регіональні мови або міноритарні мови (мови меншин).

МІ: мови іммігрантів (іммігрантські мови).

МОВИ В ДОШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ (ДОДАТКОВА ПІДТРИМКА ДЕРЖАВНОЇ МОВИ, Р/М ТА ІМІГРАНТСЬКІ МОВИ НА ЦЬОМУ ЕТАПІ НЕ ПРОПОНУЮТЬСЯ)

	Цільові групи	Тривалість	Вимоги до мінімального розміру груп	Кількість днів на тиждень	Переддипломна педагогічна підготовка	Післядипломна педагогічна підготовка	Наявність державного фінансування
ІМ	підтримка не надається	< 1 року	немає	< 0,5 дня	загальна	Загальна	немає

МОВИ, ЯКІ ПРОПОНУЮТЬ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ В ДОШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

ІМ	Англійська, німецька, французька, російська.
-----------	--

У дитячих садках мовою навчання є переважно естонська, але на підставі рішення місцевих органів влади можуть використовуватись інші мови. Освіта здійснюється на основі національної навчальної програми для дошкільних закладів освіти. Діти, що не розмовляють естонською, за державної підтримки мовної освіти через місцеві органи влади починають вивчення естонської з трьох років. Багато дитячих садків, де викладається естонська мова, з 2003 року беруть участь у програмі занурення в мову. Викладачі, залучені до зазначеної програми, пройшли спеціальну підготовку. Вивчення естонської як рідної мови передбачає оволодіння вимовою, структурою речення, читанням і письмом, а також сприяє пробудженню інтересу дітей до літератури.

На вимогу батьків, а також за ініціативою та підтримкою представництв іноземних державних мов і культур у дошкільних закладах підсилю-

ється викладання іноземних мов. Проте статистичних даних щодо вивчення іноземних мов у дитячих садках немає.

МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ (Р/М ТА ІММІГРАНТСЬКІ МОВИ НЕ ПРОПОНУЮТЬСЯ)

ОРГАНІЗАЦІЯ

	Навчальні програми	Додаткова підтримка для новоприбулих	Контрольна перевірка під час вступу	Моніторинг мовних навичок
Підтримка ДМ	чіткі й послідовні	перед навчанням у загальноосвітній школі	немає	на шкільному рівні

ВИКЛАДАННЯ

	Кваліфікація вчителів	Переддипломна педагогічна підготовка	Післядипломна педагогічна підготовка	Мобільність
Підтримка ДМ	кваліфіковані вчителі мов	спеціалізована	спеціалізована	--
ІМ	кваліфіковані вчителі мов	спеціалізована	спеціалізована	неофіційна фінансова підтримка

МОВИ, ЯКІ ПРОПОНУЮТЬ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

ІМ	Англійська, німецька, французька чи російська: одна з цих мов є обов'язковою, решта – факультативні.
-----------	--

На першому етапі початкової школи (як і на всіх наступних етапах навчання) вивчення рідної мови (естонської мови та літератури або російської мови та літератури) є обов'язковим. З 1991/1992 навчального року вивчення іноземних мов у загальноосвітніх школах починається з третього класу. При цьому учні (або батьки) мають можливість і право вибору іноземної мови для вивчення (англійська, російська, німецька або французька). У школах, де мовою навчання є мови, відмінні від естонської, вивчення державної мови починається з першого класу. На додаток до естонської, відповідно до навчальних програм шкіл, викладаються іноземні мови. Перша навчальна програма з естонської мови для шкіл, де мовою викладання не є естонська, була ухвалена 1997 року. Для підтримки вивчення естонської багато з таких шкіл приєдналися до програми раннього мовного занурення. Навчальна програма 2002 року надала школам можливість запроваджувати вивчення іноземних мов з першого класу й зобов'язала починати їх викладання з третього класу.

МОВИ В СЕРЕДНІЙ ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ (Р/М МОВИ НЕ ПРОПО- НУЮТЬСЯ)

ОРГАНІЗАЦІЯ

	Навчальні програми	Додаткова під- тримка для но- воприбулих	Контрольна перевірка під час всту- пу	Моніторинг мо- вих навичок
Підтримка ДМ	чіткі й послі- довні	перед навчан- ням у загально- освітній школі	немає	стандартизований на державному рівні

МОВИ, ЯКІ ПРОПОНУЮТЬ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ В СЕРЕДНІЙ ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

ІМ	Англійська, німецька, французька, російська й інші мови: дві з цих мов є обов'язковими до вивчення.
МІ	Китайська, фінська, шведська.

1996 року було ухвалено першу державну програму середньої освіти, у якій зміст навчання визначався відповідно до шкільного ступеня навчання. На основі державної програми школи підготували свої навчальні плани з окремих шкільних дисциплін, включаючи рідну мову та літературу (а саме, естонську й російську) та іноземні мови. Вивчення іноземної мови А, тобто першої іноземної мови, починалося з третього класу, а іноземної мови Б – з шостого. Вивчення третьої іноземної мови, мови В, як факультативного предмета запроваджувалося в десятому класі. В останні роки майже половина всіх учнів середньої школи обирали англійську як першу іноземну мову, російську як другу іноземну й німецьку як третю іноземну мову. Станом на академічний рік 2010/2011 німецьку мову вивчали 8,9%, а французьку – лише 1,9% всіх учнів. Серед навчальних предметів за вибором німецька мова є найбільш поширеною. На додаток до цих мов декілька шкіл надають можливість вивчати як третю іноземну мову інші мови, як-от: іврит, китайську (мандаринський діалект), іспанську, італійську, японську, латину, шведську або фінську.

Для підтримки вивчення з шостого класу естонської у якості другої іноземної мови багато шкіл приєдналися до програми пізнього мовного занурення. 2007 року в школах, де викладання здійснюється іншими мовами, було розпочато перехід до часткового викладання шкільних предметів естонською. Станом на 2011/2012 академічний рік 60% мінімальної кількості обов'язкових курсів викладаються естонською. Починаючи з 2011/2012 навчального року, впроваджено оновлену навчальну програму для

початкової й середньої школи. Рівні успішності для естонської як другої іноземної мови й для іноземних мов визначаються відповідно до системи уніфікованих рівнів володіння мовою Ради Європи (*Загальноєвропейських компетенцій володіння мовами CEFR*).

МОВИ В ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНІЙ ТА ВИЩІЙ ОСВІТІ

ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНА ОСВІТА (У ТРЬОХ ЗАКЛАДАХ ПТО; Р/М ТА ІМІГРАНТСЬКІ МОВИ НЕ ПРОПОНУЮТЬСЯ)

		Діапазон мовних програм	Навчальні програми	Рівень знань, якого учні мають досягти	Наявність державного фінансування
ІМ	заклад А				
	заклад В	широкий	чіткі й послідовні	державні стандарти	повне
	заклад С	обмежений	чіткі й послідовні	державні стандарти	повне

У професійно-технічних училищах мовою викладання є естонська; питання вибору будь-якої іншої мови у якості мови викладання вирішується Міністерством освіти й науки. Організація навчання в професійно-технічних училищах здійснюється на основі навчальної програми для шкіл і державної навчальної програми для професійно-технічних училищ. Вивчення естонської є обов'язковим у професійно-технічних училищах для російськомовних груп, у яких навчання організовано відповідно до рівня успішності учня на кінець навчання в базовій школі (відповідає МСКО/ISCED II або дев'ятому класу в естонській системі освіти). Іноземні мови викладаються як два різні напрями навчальної програми: іноземна мова та іноземна мова за професійним спрямуванням. У той час як у навчанні деяких технічних дисциплін іно-

земні мови практично не викладаються, для цілої низки навчальних дисциплін, пов'язаних з обслуговуванням, у професійно-технічних училищах пропонують англійську, французьку, німецьку, російську, італійську, шведську та фінську мови.

Естонський орган кваліфікації координує роботу з розвитку професійних стандартів і визначає потрібний рівень володіння естонською та іноземними мовами для оволодіння певною професією. Вимоги до держслужбовців, працівників і підприємців з погляду знання естонської мови визначені в урядових нормативних актах. Після поправки, внесеної до *Закону про мови* 2008 року, були запроваджені обов'язкові рівні володіння мовою, що відповідають *Загальноєвропейським компетенціям володіння мовами* Ради Європи. Державний іспит з естонської мови проводиться для рівнів A2, B1, B2 і C1.

За положеннями *Закону про університети*, мовою викладання у вищих навчальних закладах є естонська; питання доцільності використання інших мов вирішується радою вишу. З одного боку, мета полягає в запровадженні естонської мови до системи вищої освіти, що забезпечуватиме високий рівень володіння естонською мовою. З іншого, зокрема на більш просунутих рівнях навчання, у зв'язку з інтернаціоналізацією існує тенденція до збільшення частки навчання англійською мовою. Російська мова також використовується як мова викладання у вищих навчальних закладах.

Студенти, які здобувають ступінь бакалавра чи спеціаліста, в якості загального предмета обирають здебільшого англійську, слідом за якою йде російська чи естонська як друга або іноземна мова, німецька і, меншою мірою, французька. Завдяки університетським мовним центрам значно розширилися можливості для вивчення інших іноземних мов: стало можливим вивчення таких мов, як італійська, іспанська, фінська, шведська, турецька тощо. Іноземні мови викладаються у якості основної профільної дисципліни для студентів іноземної філології, а для усіх інших – як загальна навчальна або спеціалізована дисципліна. Незважаючи на те, що, відповідно до типової програми, іноземні мови здебільшого вивчають як факультативний предмет, на-

вчальні досягнення в системі вищої освіти, передбачені в *Державному стандарті вищої освіти*, також сприятимуть розвиткові належного рівня володіння іноземними мовами, адже вони створені таким чином, щоб заохочувати до вивчення іноземних мов. Добре розвинені іншомовні навички серед викладачів і студентів слугуватимуть підґрунтям для досягнення цілей, закладених у *Стратегії інтернаціоналізації вищої освіти*.

МОВИ В АУДІОВІЗУАЛЬНИХ ЗАСОБАХ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ТА ПРЕСІ

Телепродукція недержавними мовами	Кінофільми недержавними мовами	Програми Р/М мовами поза межами регіону походження	Доступність мов жестів на телебаченні
субтитри в Таллінні й Тарту дубляж у Нарві	субтитри в Таллінні й Тарту дубляж у Нарві	завжди в Таллінні й Тарту регулярно в Нарві	завжди

Поширена практика субтитрування телевізійних програм і кінофільмів означає, що люди мають можливість знайомитися з іншими, окрім естонської, мовами, починаючи з найбільш раннього віку. Проте переважна більшість іншомовних програм на естонському телебаченні пропонуються англійською. Отже, глядачі в основному піддаються впливу англійської мови і, меншою мірою, російської, німецької та іспанської. Дитячі програми, зокрема мультфільми, часто дублюються.

Діапазон мов, окрім естонської, що пропонуються в державних телевізійних програмах, є вельми обмеженим. *Естонській національній телерадіомовній компанії* коштувало чималих зусиль забезпечити трансляцію новин і програм культурологічної тематики російською мовою. З іншого боку, супутникове телебачення та Інтернет забезпечують доступ до програм з усього

світу, і вони широко переглядаються. Проте такий тип телевізійних провайдерів не був предметом вивчення цього дослідження.

В усіх трьох проаналізованих містах пропонується обмежений вибір газет іноземними мовами, серед яких домінують російськомовні газети. Такий вибір мов у пресі можна пояснити впливом туризму й наявністю численної російської/російськомовної громади.

МОВИ В ДЕРЖАВНИХ УСТАНОВАХ, СУСПІЛЬНОМУ ОБСЛУГОВУВАННІ Й МІСЦЯХ ЗАГАЛЬНОГО КОРИСТУВАННЯ

ІНСТИТУЦІЙНІ МОВНІ СТРАТЕГІЇ НА МІСЬКОМУ РІВНІ

Кількість мов	Наявність веб-ресурсів	Залучення перекладачів	Володіння мовами в посадових функціях співробітників	Працевлаштування носіїв інших мов	Мовна підготовка співробітників	Облік мовних компетенцій персоналу
> 4	Таллінн					
3-4	Тарту	Таллінн Тарту	Таллінн			Нарва
1-2	Нарва	Нарва	Тарту Нарва	Таллінн Тарту Нарва	Таллінн Тарту Нарва	

ПОСЛУГИ, ЩО ПОВ'ЯЗАНІ ІЗ СПІЛКУВАННЯМ

П'ять пов'язаних з усним спілкуванням послуг, що надаються найбільшою кількістю мов	П'ять пов'язаних з письмовим спілкуванням послуг, що надаються найбільшою кількістю мов
Туризм Освіта Аварійно-рятувальні	Туризм Освіта Аварійно-рятувальні

Охорона здоров'я	Охорона здоров'я
Соціальні	Соціальні
Юридичні	Юридичні
Транспорт	Транспорт
Імміграція та соціальна інтеграція	Імміграція та соціальна інтеграція

Прийнятий 1995 року *Закон про мови* визначає галузі з обов'язковим застосуванням естонської мови. У ньому також визначено умови й дозволений ступінь ужитку мов національних меншин у державних установах та місцевих адміністративних органах. У районах, де щонайменше половина населення належить до певної групи національних меншин, мешканці мають право отримувати потрібну інформацію від місцевих адміністрацій та розташованих у цьому районі державних установ мовою цієї меншини (на додаток до естонської). Саме така ситуація має місце у двох з трьох проаналізованих нами міст. Відповідні послуги у цих містах надаються декількома різними мовами, серед яких переважають російська, англійська та фінська. Інформація на веб-сайтах цих міст, окрім державної мови, також пропонується англійською та російською. До того ж основна інформація про місто й відомості для туристів надаються фінською, шведською та німецькою мовами.

МОВИ В ПІДПРИЄМНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ (З 24 КОМПАНІЙ)

ЗАГАЛЬНІ МОВНІ СТРАТЕГІЇ								
	Наявність мовної стратегії	Урахування мовних навичок у кадровій політиці	Забезпечення міжнародної мобільності	Залучення зовнішніх письменних мов/усних перекладачів	Облік мовних навичок персоналу	Користування мережами мовного навчання	Використання програм/фінансування	Обізнаність щодо програм/фінансування ЄС
Широко практикується	5	15	7	6	0	6	0	0

Історично склалося так, що міжнародні відносини й торгівля завжди

були й залишаються дуже важливими для економіки Естонії, і загальна мовна практика є набагато краще розвиненою, ніж стратегії письмового спілкування підприємств та компаній. Мовні компетенції, як правило, розглядаються як важлива вимога до співробітників. Для багатьох професій обов'язковою вимогою є володіння російською і ще однією додатковою іноземною мовою, наприклад, англійською чи німецькою.

Важливість мультилінгвізму в Естонії не відбивається в мовному профілі Естонії в галузі підприємницькій діяльності. Не всі чотири проаналізовані типи компаній (банки, готелі, супермаркети й будівельні компанії) обов'язково належать до компаній, орієнтованих на міжнародний бізнес, зокрема, цільовою аудиторією маленьких місцевих крамниць і будівельних компаній є винятково місцеві громади.

ВИСНОВКИ

Протягом тривалого часу Естонія займається розглядом і вирішенням мовних питань і зробила все можливе для розвитку й збереження естонської мови, підвищення рівня мовних навичок усього населення й заохочення використання різних мов. Під час аналізу політики мовної освіти країні допомагали спеціалісти *Підрозділу з питань мовної політики* Ради Європи. Аналіз був завершений 2011 року. Стратегії розвитку вивчення естонської та іноземних мов, розроблені впродовж останнього десятиліття, дозволили визначити подальші цілі та завдання. Процес розробки цих стратегій відіграв важливу роль, об'єднуючи фахівців з різних галузей, що, у свою чергу, сприяло поліпшенню співробітництва в мовній сфері. Спільні зусилля стали причиною зміцнення позицій естонської мови на всіх рівнях освіти. Хоча всі стратегічні зусилля мають сенс, їх реалізація залежить від наявності відповідних ресурсів. Це особливо гостро відчувається в процесі реалізації *Стратегії з питань іноземних мов*.

Урешті-решт в Естонії створені належні умови для викладання естонської як рідної й офіційної державної мови. Серед інших мов переважають

російська та англійська, у той час як інші мови вивчаються й використовуються набагато рідше. Навчальні заклади прагнуть упроваджувати до своїх навчальних програм більш різноманітні можливості для вивчення третіх іноземних мов. Розвиток мультилінгвізму підтримується й заохочується за допомогою різних проектів з вивчення й викладання, наприклад, французької, німецької, шведської та фінської мов. Проте Естонія має зробити ще дуже багато кроків на шляху до істинного мультилінгвізму.

ПЕРСПЕКТИВНІ ІНІЦІАТИВИ Й ПІЛОТНІ ПРОЕКТИ

Завдання щодо сприяння вивченню та поширенню естонської як рідної мови й другої мови, окреслені в *Плані розвитку естонської мови*, мають реалізовуватись і надалі. Розпочатий 2007 року перехід до використання естонської мови для викладання інших навчальних предметів у школах, де мовою викладання є інші мови, потребував і потребуватиме багато ресурсів. Перехід був більш успішним у школах, що приєдналися до програми мовного занурення. Крім того, більшого поширення потребують методики інтегрованого викладання мови та інших навчальних предметів.

Незважаючи на те, що іноземні мови згадуються в планах розвитку естонської мови, а плани розвитку щодо іноземних мов часто розглядають останні у зв'язку з мовою рідною, цілі, що стосуються рідної мови та іноземних мов, зазвичай відокремлені в планах розвитку в мовній галузі. Естонія має керуватися насамперед *Загальноєвропейськими компетенціями володіння мовами: вивчення, викладання, оцінювання*. Причому це стосується не лише загальних визначених у цьому документі принципів, а й стандартизованих рівнів володіння мовами, визначених Радою Європи. Цей документ було перекладено естонською 2006 року на прохання Міністерства освіти й науки. *Естонська стратегія з питань іноземних мов* спрямована на сприяння спадкоємності викладання й вивчення іноземних мов, а також визначення та оцінювання мовних навичок. Ці пріоритети посідають особливе місце серед багатьох інших стратегічних цілей.

У той час як оцінювання рівня володіння дорослими естонською як другою мовою ґрунтується на стандартизованих рівнях володіння мовою, які розроблені Радою Європи, має продовжуватися розробка інструментів само-оцінювання (таких як *Мовний портфель*) і державних тестів, а міжнародні сертифікати володіння мовою мають ураховувати зазначені рівні володіння мовою. Упровадження *Державної навчальної програми* (2011), що бере за основу рівні володіння мовою, розроблені Радою Європи, є викликом для системи освіти країни. Розуміння стандартизованих рівнів володіння мовою має бути поширене й узгоджене в системі професійної освіти, а також у системі освіти для дорослих і серед роботодавців.

ЛЮКСЕМБУРГСКАЯ И ЕВРОПЕЙСКАЯ ШКОЛЫ

ВВЕДЕНИЕ

В этой главе идет речь не об отдельной стране, а о целом континенте или, по меньшей мере, части него. Другие континенты имеют четкие границы, в то время как в Европе нет общего согласия, где проходят ее западные и юго-западные границы, так как в дело вмешиваются культурные, политические и географические аспекты. В данном обсуждении термин «Европа» будет относиться к географическому и культурному пространству, составляющему в настоящее время Европейский Союз.

В первую очередь мы выясним, до какой степени оправдан вопрос о мультилингвизме в Европе и о различных языковых ситуациях, возникших в XX столетии в результате миграции, европеизации и интернационализации. Последнее из перечисленных явлений проявляется в виде распространения английского языка в качестве *лингва франка* для международного и межнационального общения. Интернационализация быстро распространяется благодаря новым информационным технологиям и тому, что сейчас известно как глобальное информационное общество (о лингвистических подтекстах этого выражения см. Laver & Roukens, 1996).

Будут представлены два подхода к мультилингвальному образованию. Сначала обсудим систему образования в Люксембурге, где дети на разных стадиях обучаются посредством одного из трех официальных языков. Затем в качестве примера будет представлена европейская система современного мультилингвального образования, рассчитанного на детей из семей с одним языком, чьи родители осознанно решили дать детям мультилингвальное образование, хотя это и не является нормой в стране их проживания.

МУЛЬТИЛИНГВИЗМ В ЕВРОПЕ

О немногих европейских странах можно сказать, что они одноязычны; во многих из них есть языковые меньшинства. Однако языковое разнообра-

зие в Европе выражено не так отчетливо, как в остальном мире. Конечно, это слишком общее утверждение, зависящее от политического, географического, культурного или какого-то другого критерия, влияющего на само определение «Европа». В статье, озаглавленной «Сколько языков нужно Европе?» Лепши (Lepschy, 1994) обсуждает список европейских языков, составленный по двум источникам (Decsy, 1986-88; Grimes, 1988), и приходит к цифре (почти 70), вдвое превышающей число европейских стран (34). В среднем два языка на страну – это очень много.

Ответ Лепши на вопрос, поставленный в заголовке его статьи, сочетает в себе позиции тех, кто отстаивает языковое разнообразие как таковое и позиции прагматиков: «Столько, сколько существует разговорных языков. Людей нельзя лишать своего языка (имеется в виду – первого). Но, пожалуйста, для школьного образования, научных публикаций, языка культуры в качестве письменного стандарта – как можно меньше языков» (1994: 14).

Предпочтение, отдаваемое ситуации с малым числом языков, основывается на убеждении, что изобилие языков будет препятствовать сотрудничеству и взаимопониманию. Этот взгляд нашел отражение во многих образовательных системах, где учащиеся получают образование на национальном стандартном языке и изучают в качестве предмета ограниченное число иностранных языков. Становится ли индивид билингвом или мультилингвом, зависит скорее от его личных обстоятельств, чем от образовательной системы, в которой он находится.

Многие страны, особенно в Западной и Северной Европе, придерживаются строгих традиций монолингвизма. Даже в конституционно многоязычных странах, таких как Бельгия или Швейцария, внутренняя языковая политика основана на принципе территориального монолингвизма. Другими словами, их понимание мультилингвизма вытекает из факта проживания людей с разными родными языками в одной стране: есть франкоговорящая Бельгия, немецкоговорящая Бельгия и фламандоговорящая Бельгия. Страны, где граждане привычно используют более двух языков, редки, на ум прихо-

дят только Люксембург и Мальта (Kramer, 1986). Тем не менее, мультилингвизм в той или иной степени и в различных вариантах представлен в разных частях Европы. Европейская лингвистическая ситуация претерпела в XX столетии большие изменения, следуя разным и временами противоположным тенденциям. На пороге следующего тысячелетия становится ясно, что можно выделить три фактора, наиболее сильно влияющих на изменения языкового поведения и политики:

(1) слишком запоздалое признание языков местных меньшинств, как мы это наблюдаем в Нидерландах, Испании и Британии;

(2) миграция, которая коснулась практически всех европейских стран;

(3) интернационализация в виде широкого распространения английского языка для межнациональных коммуникативных нужд.

Знакомство и распространение билингвальных и мультилингвальных образовательных программ во многих странах Европы было трудным процессом. Внедрение многоязычия в среде местных, давно сформировавшихся языковых меньшинств, проходило успешнее, чем в новых, иммигрантских меньшинствах. Формулировка и осуществление языковой политики в образовании часто замедлялись бюрократической неразберихой, хронически недостаточным финансированием и широко распространенным негативным отношением к билингвизму. Но языковая реальность и отношение людей меняются. Под напором старых и новых меньшинств, ведущих борьбу за расширение прав своего языка, сейчас мы находим значительно больше билингвизма на официальном и деловом уровне, чем в любое другое время со дня окончания Второй мировой войны. Кроме того, среди европейцев очень быстро стал распространяться индивидуальный билингвизм и мультилингвизм, помогающие принять участие в международной кооперации, культурном обмене и в глобальном информационном сообществе.

ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗАЦИЯ И РАСПРОСТРАНЕНИЕ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Английский язык в Европе приобрел статус межнационального, хотя и с важными региональными вариациями. На севере, в основном в Скандинавии и Нидерландах, он стал практически *лингва франка*; на юге его влияние менее сильно; в немецкоговорящих странах английский язык занимает среднюю позицию. Но везде в Европе английский язык принят специалистами для выполнения определенных функций, таких как презентации и публикации, как язык международных встреч и конференций. Вьерек (Viereck, 1996) приводит убедительные статистические данные, показывающие, как научные публикации все больше переходят на английский язык. Он же доказывает, что английский язык всё больше обслуживает другие коммуникативные потребности и оказывает глубокое влияние на некоторые лингвистические системы (в частности, на немецкий язык). Вьерек (1996) называет это явление скорее навязыванием английского языка, чем его распространением.

Различные стили и регистры английского языка проникают в дома и офисы через электронную информационную систему и базу данных. Общение по Интернету, электронная почта и информационные сайты требуют знания неформального стиля, в то время как системы хранения информации часто подразумевают знание очень сжатых формальных конструкций английского языка. Это может создавать затруднение, но у пользователя, который не является носителем английского языка, есть преимущество: компьютер позволяет определять ту скорость общения, на которую способен данный юзер, так что даже неискушенный в языке человек может поддерживать разговор. Эта форма общения получила дальнейшее развитие, когда появились технологии, позволяющие одновременно с произнесением слова получать его написание на мониторе компьютера.

Ведущая роль английского языка проявляется также и в образовании. Практически во всей Европе он является первым школьным иностранным языком, преподавание которого на начальном уровне вводится в средних

классах. Даже в многоязычных странах, таких как Швейцария или Бельгия, наблюдается все более растущее стремление родителей дать детям знание английского языка, предпочитая его другим национальным языкам страны. В некоторых странах первый иностранный язык, обычно английский, вводят уже в младших классах, чтобы дети, живущие в билингвальных районах, оказались в мультилингвальной среде сразу после поступления в школу. Примером может служить преподавание английского языка детям младшего возраста в Басконии (Cenoz and Lindsay, 1996; см. также Cenoz, глава 8 в этом томе). Таким образом, английский язык способствует росту мультилингвизма в Европе.

Росту мультилингвизма в Европе также способствует развитие и распространение других европейских языков, происходящее благодаря исчезновению существовавших ранее препятствий. Другим важным фактором роста является потребность в международном языке. Мультилингвизм в Европе становится реальностью для все большего числа людей. Однако в Европейском Союзе есть только одна страна, где мультилингвизм узаконен официально и касается *всех* граждан, это Люксембург.

Приобретение человеком мультилингвизма обычно вынуждается либо личными мотивами, либо внешними обстоятельствами, либо их сочетанием. Путь к мультилингвизму обычно лежит через образование. Мультилингвальное образование может принимать разные формы, вызываемые к жизни местными потребностями или спецификой языковой ситуации в данном обществе. Не последнюю роль играют амбиции и идеалистические представления родителей и органов образования, что выражается в поставленных перед собой целях.

Далее опишем две разные модели мультилингвального образования. Они отличаются друг от друга во многих аспектах, но их объединяет то, что они являются единственными примерами настоящего мультилингвального образования в Европейском Союзе (я исключаю центральные и восточные европейские страны, где социалингвистская ситуация более сложная).

ТРИАЗЫЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В ЛЮКСЕМБУРГЕ

Социолингвистический контекст

Великое Герцогство Люксембург, расположенное в центре Европы, занимает территорию в 1000 квадратных миль с населением 360 000 человек. Со времени окончания Второй Мировой Войны и особенно с образованием Европейского Экономического Сообщества (теперь Европейский Союз), Люксембург приобрел важное международное значение. Его традиционная промышленность (угольная и сталелитейная), а также сельское хозяйство подверглись модернизации и реструктуризации. Теперь Люксембург входит в число наиболее процветающих стран Европы (первое место по доходу на душу населения) и привлекает иностранные инвестиции и значительное число иностранных граждан (31% населения в 1994). Столица Люксембург является местом прописки различных европейских организаций, а также одним из главных финансовых и банковских центров Европы.

По европейским стандартам Люксембург – молодая страна. Как и Бельгия, он был образован на Венском конгрессе в 1815, а его современные границы были определены лондонским договором в 1839, когда его франкоговорящая часть стала бельгийской провинцией. Так Люксембург стал лингвистически однородной страной, жители которой разговаривают на люксембургском языке, хотя французский язык сохранил статус официального языка.

Люксембургский язык ранее использовался только для устного общения и не имел письменных традиций, поэтому не считался отдельным языком, а только немецким диалектом. Плановое развитие люксембургского языка как отдельного языка, получившего свой статус не по лингвистическим признакам, а по социальным, культурным и политическим причинам, началось в 1839 году и прерывалось немецкой оккупацией во время обеих мировых войн и насильственным онемечиванием, предпринятым нацистами. Со временем люксембургский язык был кодифицирован, и его стандартизация завершилась созданием в 1970 году собственного словаря. Некоторые авторы

отмечают некоторую лингвистическую ограниченность языка – например, в синтаксисе можно наблюдать ограниченный набор придаточных предложений, а также ограниченный набор временных, видовых и падежных форм. Люксембургский язык в настоящее время рассматривается как независимый язык, а не диалект немецкого языка: «... лингвистически люксембургский язык можно считать диалектом средненемецкого языка, но социолингвистически он имеет все характеристики самостоятельного языка» (Barbour & Stevenson, 1990: 231). Лингвисты из Люксембурга Р. Брух и Ф. Хоффман (R. Bruch и F. Hoffmann) идут еще дальше, демонстрируя независимый статус своего языка также на лингвистическом уровне (см. Newton, 1987, 1996a, b).

Люксембург создал уникальную программу триязычия, которую поддерживает все население. Жан-Поль Хоффман (Jean-Paul Hoffmann) называет эту систему лингвистическим плавильным котлом в центре Европейского Союза и добавляет, что мультилингвизм в Люксембурге является историческим наследием. Он состоит из объединяющего общество люксембургского языка, и, в отсутствие французского и немецкого меньшинства, двух экзоглосических языков (т.е. языков, не являющихся родными для населения).

Триязычие позволяет избежать культурной изоляции от соседей и облегчить политическое и экономическое сотрудничество (Люксембург имеет общую монетарную систему с Бельгией), в то время как свой язык служит поддержанию национальной идентичности. Между языками не существует никаких трений и относительно триязычия все придерживаются общего согласия. Ньютон (Newton, 1987: 153) описывает ситуацию с языком в Люксембурге как «политическую, экономическую и личную необходимость». Каждый из трех языков играет свою определенную роль не только на социальном, но и на персональном уровне. На люксембургском языке как языке национальной общности разговаривают все, невзирая на социальное происхождение или образовательный уровень; французский – язык власти и престижа; немецкий рассматривается как удобный в употреблении язык. Языки используются согласно их функциям и традициям. Исторически сначала

французский, а затем французский и немецкий языки на равных правах были объявлены официальными языками. В исправленном варианте Конституции (1984) ничего не было сказано об официальном применении французского и немецкого языков, хотя подчеркивалась роль люксембургского языка как национального, который властям следует применять «в возможно большем объеме» в устной и письменной форме.

Люксембургскую языковую ситуацию называют *триязычием* (*triglossia*), где каждый язык имеет определенные функции. Использование языка описывается в терминах сферы применения и формы (письменной или устной) (F. Hoffmann, 1996; Newton, 1987). Люксембургский язык используется для общения во всех сферах, но письменная форма все еще ограничена, хотя и расширяется. Некоторое применение люксембургский язык находит в школе и в СМИ, а также, согласно закону 1984 года, в правительственных учреждениях. Устный немецкий для общения почти не используется, за исключением школы в качестве языка преподавания и изредка в СМИ и публичных лекциях. Напротив, письменная форма немецкого языка используется в газетах и журналах, церковью и полицией, в школьном образовании (в основном для начального уровня). Устная форма французского языка используется в более официальных ситуациях: в правительстве, администрации, суде и ряде других сфер. В письменном виде французский язык применяется везде, где требуется формальный протокол. «Уникальность языковой ситуации в Люксембурге заключается в несоответствии устной и письменной форм общения» пишет Ж.-П. Хоффман (J.-P. Hoffmann, 1996). Однако Ньютон (Newton, 1987) отмечает, что разделение сфер использования языков не так четко, как кажется, а содержит зоны «перекрывтия», т.е. использование обоих языков. Степень «перекрывтия» определяется мотивацией и образовательным уровнем собеседников, а также политическими и социальными табу. Такое положение обычно в двуязычных ситуациях.

ЯЗЫКИ И ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ СИСТЕМА

Большинство люксембуржцев монолингвально по происхождению, то есть люксембургским языком они овладевают с рождения. Триязычными они становятся, получая образование. Ввиду интенсивности школьных курсов немецкого и французского языков и их важной роли в обществе эти языки нельзя считать иностранными, но скорее рассматривать как «вспомогательные родные языки» (F. Hoffmann 1979: 115).

В системе школьного образования каждому языку отведена своя собственная роль и функция. Каждый из них используется в качестве языка преподавания и как отдельный предмет, хотя французскому языку уделяется больше внимания. Что касается языка преподавания на начальном и среднем уровне, то прослеживается тенденция замены люксембургского языка французским с «немецким» переходным периодом. Люксембургским языком пользуются на всех стадиях обучения, когда коммуникаторы испытывают трудности с другими двумя языками.

ДОШКОЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ

Обязательное образование в Люксембурге начинается в 4 года, когда детей на два года отдают в школу-детский сад. Дошкольное обучение осуществляется на люксембургском языке, хотя в школах с большим числом детей, не владеющих местным языком, преподавание может осуществляться на португальском и французском языках, так как большинство иностранцев прибывает из Португалии, а для многих иностранцев французский язык является как бы *лингва франка*. В дошкольных учреждениях таких детей обучают основам люксембургского языка, чтобы обеспечить переход к начальному образованию.

НАЧАЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ

В возрасте шести лет, на первом году начальной школы, начинают преподавать немецкий язык в качестве предмета. Люксембургский язык продол-

жаст использоваться как язык преподавания и как предмет; ему отводится один урок в неделю, всего 30 уроков. Изучение немецкого языка носит интенсивный характер, занимая от восьми до девяти уроков в неделю на протяжении первых двух лет и пять уроков в неделю, начиная с третьего года обучения.

Использование немецкого языка для преподавания постоянно увеличивается и заканчивается в шестом классе в 12-летнем возрасте. Французский язык в качестве предмета вводится во втором полугодии второго класса в семилетнем возрасте – в объеме три часа в неделю, с увеличением до семи часов в третьем классе и далее. Таким образом, время, отводимое на изучение французского языка, превышает общее количество времени на изучение люксембургского и немецкого языков вместе взятых, хотя, поскольку устное общение в школе происходит на люксембургском и немецком языках, они играют важную роль и в повседневном общении детей вне школы.

Начальное образование в Люксембурге отличается сильным перекосом в сторону изучения языков, составляющего в среднем одну третью часть учебного времени. Сначала происходит обучение грамотности на немецком языке, затем на французском. Переход к развитию навыков чтения и письма на люксембургском языке происходит после освоения подобных навыков на немецком языке. Этот переход облегчается генетическим родством двух немецких языков.

СРЕДНЕЕ ОБРАЗОВАНИЕ

Переход к среднему образованию в возрасте 12 лет сопровождается очередной заменой языка преподавания. Основным языком преподавания становится французский язык, а начиная с третьего класса средней школы (15 лет), французский полностью вытесняет в этой роли немецкий язык.

Крамер (Крамер, 1993: 171) подчеркивает, что по сравнению с аналогичными учебными заведениями в других странах люксембургская школа уделяет исключительно большое внимание обучению языкам. И в это не-

трудно поверить, если посмотреть, сколько времени отводится на изучение языков и на их количество. В первые три года среднего образования языки занимают от 11 до 16 часов в неделю из общих 30 часов (то есть от 36% до 53% общего учебного времени), а в выпускных (10 и 11) классах примерно половина учебного времени отведена языкам. В последних двух классах время, отводимое на языки, варьируется в зависимости от области знаний, в которой учащиеся намерены совершенствоваться в дальнейшем. Выбравшим естественные науки отводится меньше языковых часов, чем тем, кто собирается специализироваться в классической литературе.

В дополнение к трем основным языкам, изучаемым три часа в неделю (один час люксембургского плюс один или два часа немецкого и французского в зависимости от стадии обучения), люксембургские учащиеся изучают от одного до трех других языков, начиная с английского языка на втором году среднего образования и продолжая изучением латыни через год. Специализирующиеся в области литературы могут также изучать итальянский, испанский или греческий языки. Таким образом, в период школьного образования многие студенты изучают пять-шесть языков. Что касается всех студентов, то они изучают по крайней мере четыре языка. Для читателя с одним языком это может показаться излишеством. Но в лингвистической реальности триязычного Люксембурга всем приходится знать три официальных языка и один иностранный.

Студенты, которые учатся не в лицее, а в профессионально ориентированных учебных заведениях, проводят за изучением языков примерно треть учебного времени, поровну между немецким и французским. Английский изучается, начиная со второго класса (13 лет), а в некоторых школах могут изучаться и другие иностранные языки.

Так называемые «дополнительные образовательные программы» предназначены для учащихся, покинувших школу после получения обязательного образования (15-16 лет). Проведя в средней школе всего три года, они не успевают пройти этап преподавания на французском языке.

ВЫСШЕЕ ОБРАЗОВАНИЕ

В Люксембурге нет университета, но есть несколько высших учебных заведений, обучающих некоторым профессиям. Большинство же студентов поступает в университеты Франции, Бельгии или Германии. В этом им помогает их трилингвальное обучение в Люксембурге, которое способствует положительному отношению к мультилингвизму.

СОДЕРЖАНИЕ ОБУЧЕНИЯ И УЧЕБНЫЕ МАТЕРИАЛЫ

В начальной и средней школе большое внимание уделяется обучению и совершенствованию грамматических и орфографических навыков и устной речи. Затем все больше времени отводится на развитие письменных и аналитических навыков и подробное изучение литературы. В своей работе об изучении языков в Люксембурге Ф. Хоффман (1979) пишет, что в школе преподают не современный разговорный немецкий язык, а «самый изысканный литературный немецкий язык, основанный на лучших образцах XIX и XX веков». Ньютон (Newton, 1987: 157) отмечает, что в немецком языке прессы очень мало используются современные коллоквиальные формы. Далее он продолжает: «...детей учат очень правильному французскому так же, как их учат очень правильному немецкому». Реформа учебных программ в 1989 году была направлена на то, чтобы больше внимания уделять коммуникативному аспекту устной и письменной речи, но не за счет грамматической компетентности, которой всегда уделялось большое внимание.

Можно подумать, что такая мультилингвальная образовательная система дорого обходится государству, но, очевидно, не в этом случае. Учебники и пособия, используемые на всех уровнях, импортируются из соседних стран, а не разрабатываются специально для мультилингвального образования. Учебные материалы используют язык преподавания, соответствующий данной стадии обучения. Так, например, при переходе с преподавания на немецком языке на преподавание на французском языке все предметные учебники на немецком языке заменяются учебниками на французском языке. Некоторые

учебные материалы, например, для изучения французского языка как предмета, могут издаваться в Люксембурге.

Все учителя языка как предмета должны получить университетское образование в стране, где этот язык является национальным. Например, чтобы обучать английскому языку, учитель должен получить образование в Великобритании или США. Понятно, что такое требование имеет большое значение для уровня компетентности учителя и, как следствие, для успеха в преподавании языка. Это также говорит о том, что единственным мерилком языковой компетентности для студентов является носитель данного языка как родного, как в лингвистическом, так и в культурном отношении.

ОЦЕНКА ЛЮКСЕМБУРГСКОЙ МОДЕЛИ

Трилингвизм в Люксембурге приобретаетс с помощью ряда переходов с языка на язык на определенных этапах обучения. Эти переходы скорее плавные, чем внезапные, и происходят только после того, как новый язык вводится как предмет. Учеба начинается на родном для ученика языке – люксембургском (Я1). Затем в качестве предмета вводится промежуточный язык – немецкий (Я2). Происходит постепенное вытеснение из учебного процесса первого языка (Я1) и его замена вторым языком (Я2). Третий язык – французский (Я3) также начинается с предметной стадии и постепенно заменяет Я2 в качестве языка преподавания, оставаясь, вместе с Я2 и Я1 (в минимальном объеме), школьными предметами. Благодаря образовательной системе Люксембурга большая часть населения владеет (хотя бы на уровне рабочего) одним иностранным языком (в основном, английским). Наиболее образованные граждане владеют тремя иностранными языками. Довольно обычна компетентность в пяти и шести языках, а большинство населения способно использовать четыре языка, хотя и с разной степенью владения.

Школьная система, дающая основательное знание трех государственных языков, построена таким образом, что с переходом учащихся из класса в класс упор все больше делается на французский язык. Это отражает осознан-

ную политику по изменению языковой ситуации в стране, где большое преимущество имеют два родственных языка – немецкий и люксембургский. Французский был выбран для потребностей культуры. Уровень владения им в основном зависит от продолжительности и типа обучения, а также от географического местоположения и языка родителей. Но, какую бы школу ни посещал ученик, школьная программа везде развивает триязычие с навыком письменности в двух из трех языков – Я2 и Я3. Разумеется, происходит дальнейшее развитие грамматических навыков в люксембургском языке. Лебран и Бидсмор (Lebrun and Baetens Beardsmore, 1993: 106) предполагают, что люксембургская модель подтверждает гипотезу взаимозависимости языков Камминса (Cummins, 1984), лежащую в основе теории о приобретении языкового мастерства, которое объясняют успешным переходом от письменности на одном языке к письменности на другом. Это широко бытующее мнение приложимо к ряду билингвальных схем образования, таких как канадская или каталонская программы погружения (Baker, 1993; Cummins & Swain, 1986). Однако на этом сходство с другими программами заканчивается. Люксембургская схема не похожа на другие билингвальные или мультилингвальные программы, ставящие целью поддержку языка, демонстрацию богатства языков или переход с языка на язык подобно канадскому погружению. Некоторым образом люксембургская модель содержит определенные элементы других программ, но в основном она рассчитана на удовлетворение лингвистических и культурных потребностей всего населения.

Насколько успешна рассматриваемая программа? Крамер (Kraemer, 1993) склонен рассматривать ситуацию с оптимизмом. Он отмечает восхищение иностранцев, а также тот факт, что 60% выпускников поступают в университеты франкоязычных стран и 30% в университеты Германии. Он считает, что такое разнообразие обогащает культурную и интеллектуальную среду и служит залогом развития европейского духа у молодежи. Жители страны часто рассматривают себя как образцовых европейцев и гордятся своими лингвистическими достижениями. Однако Крамер осознает цену, ко-

торую страна платит за достижение мультилингвизма: это огромная нагрузка на учащихся всех уровней, особенно на стадии начального образования, когда слабые или даже средние ученики могут пострадать от перегрузки. Он указывает на недостатки, связанные с языковой интерференцией, проблемы с речевыми навыками и «сомнительные акценты».

Языковую интерференцию отмечает также Ньютон (Newton, 1987), предположивший, что система, которая готовит учащегося отвечать на языке задавшего вопрос, неизбежно приводит к снижению лингвистического качества. «Можно себе представить, какую путаницу в детских головах представляют три языка в подростковом возрасте» (Newton, 1987: 157). Тип и количество заимствований (интерференция) зависит от личной мотивации; так, в местном языке индивида может появиться большое количество французской лексики, если он связан с франкоязычной сферой культурными или личными отношениями; в этом также помогает телевидение. Заимствований из немецкого языка в люксембургский язык определенно меньше.

Мнение Крамера и Ньютона может быть интерпретировано по-разному. По стандартам монологвизма, немецкое и французское произношение у жителей Люксембурга можно описать как «сомнительное». Но в условиях билингвизма или мультилингвизма ничего другого и нельзя ожидать. Некоторые люди выражают обеспокоенность по поводу чистоты языка (F. Hoffmann, 1996; J-P. Hoffmann, 1996), но эта обеспокоенность относится только к нежелательным влияниям (фонетическим и лексическим) немецкого языка на люксембургский.

Кажется, что мультилингвальную модель, обеспечивающую равный доступ к трем государственным языкам и репрезентирующую этническую идентичность Люксембурга, лингвистически не в чем упрекнуть. Однако возникает серьезный педагогический вопрос: все ли дети могут воспользоваться преимуществами этой системы? В то время как местная образовательная система сама по себе уникальна в Европе, она испытывает те же проблемы, что и другие страны. Как уже упоминалось выше, в стране большой про-

цент иммигрантов, что является серьезной проблемой для трилингвальной системы образования, особенно в районах их компактного проживания. Почти 59% учеников в школах-садиках в кантоне Люксембург-Сити в начале обучения не владеют местным языком. Учителя-воспитатели вынуждены выполнять работу, к которой они не подготовлены – обучать этих детей местному языку, чтобы подготовить их к поступлению в начальную школу. Некоторых детей отправляют в специальные подготовительные классы, где они изучают немецкий или французский в качестве *lingua franca*. Пребывание в подготовительном классе длится не более года, что не всегда оказывается достаточным для языковой подготовки, требуемой при поступлении в школу. Если это происходит, то языковая некомпетентность оказывает негативное влияние на таких детей на протяжении всего срока обучения. Не случайно, что в 1985–1986 годах 53% детей, покинувших школу после завершения обязательного обучения, были иностранцами (Lebrun & Baetens Beardsmore, 1993). Это значительно большая пропорция, чем процент иммигрантов от общего числа населения в процентах.

Еще одна проблема имеет отношение к педагогическому аспекту языкового обучения. Назрела долгожданная переоценка целей и задач лингвистического образования, требующая уделять больше внимания коммуникативной компетентности, чем грамматической и литературной. «Завтрашняя Европа нуждается в гражданах, способных общаться на нескольких языках», – заявляет Крамер. Для выполнения новых задач требуются новые методы.

Формальная оценка результатов триязычной системы образования в Люксембурге была проделана Лебраном и Бирдсмором (Lebrun and Baetens Beardsmore, 1993). Была поставлена задача оценить знания французского языка 13-тилетними учениками. Используемый тест и оценочный инструментарий были адаптированными вариантами аналогичных исследований программ канадского погружения и европейской школьной программы. 13-тилетний возраст был выбран ввиду важности этой стадии образования, когда французский язык начинает заменять собой немецкий в качестве языка

преподавания, а также из-за наличия готовых тестов. Было проведено три вида тестирования: два рассчитанных на понимание и один тест на общее знание языка. Кроме того, был распространен вопросник, касавшийся таких тем, как языковой фон, языковые привычки, предпочтения, способ преподавания языка и использование трёх языков в школе и за её пределами.

Авторы сообщают, что результаты тестирования программ (люксембургская, европейская, канадская) оказались практически одинаковыми, с более высокими оценками, достигнутыми в первых двух программах. Они обнаружили следующие факторы, положительно влияющие на усвоение французского языка в Люксембурге: знание языка родителями; более высокая степень использования французского языка по собственной инициативе, чем в Канаде; французское телевидение в Люксембурге превосходит по объёму вещания телевидение на других языках. Не удивительно, что вопросник выявил большую разницу во мнениях по заявленным темам. Среди факторов, наиболее влияющих на усвоение французского языка, отмечали высокий образовательный уровень родителей, использование языка по собственной инициативе как в школе, так и за её пределами; пользование франкоязычными СМИ; симпатия по отношению к этому языку – и одновременно выявилась и противоположная тенденция, обусловленная такими факторами, как низкий образовательный уровень родителей, редкое использование французского языка за пределами школы и несколько негативное отношение к французскому языку вообще. Итак, оценка люксембургской модели не была исчерпывающей, так как проверялось только знание французского языка. Оценок достижений в двух других языках в печати не наблюдалось, поэтому вопрос об общей эффективности люксембургской модели остается открытым. Полное понимание проблем мультилингвального образования требует оценки таких видов деятельности, как подготовка учебных материалов, используемая методика, подготовка учительских кадров.

В заключение следует еще раз отметить, что люксембургская модель пользуется поддержкой всего населения страны. Это не вызывает удивления,

принимая во внимание уникальную и стабильную языковую ситуацию в Люксембурге, где, за исключением иммигрантов, нет языковых меньшинств, а образовательная программа нацелена на весь школьный контингент, а не на отдельную группу, как это обычно бывает при билингвальном образовании. Люксембургская система имеет в виду на выходе полный билингвизм в отношении французского и немецкого языков, и это достигается в значительной степени благодаря тому, что оба языка используются как в государственных учреждениях и СМИ, так и в формальном и неформальном общении. С другой стороны, применение люксембургского языка отвечает национальным чувствам и делает его позицию неуязвимой для давления со стороны двух других государственных языков. Результатом этого является широкое распространение триязычия.

В пользу триязычия говорит и влияние многих других социальных, культурных, экономических и лингвистических факторов. Возникает вопрос, обязательно ли нужен такой специфический и сложный набор условий для введения в образование триязычия? Мультилингвизм где бы то ни было в мире зависит не от материального благосостояния, а от благожелательного отношения к различным языкам, которые не конкурируют друг с другом, и где социолингвистское равновесие идет рука об руку с социальной стабильностью страны. Принципы языкового равенства и политика консенсуса, похоже, также оправдывают себя в другой модели мультилингвизма, к изучению которой мы сейчас переходим.

ЕВРОПЕЙСКИЕ ШКОЛЫ

Европейские школы являются хорошим примером обучения, рассчитанного специально на приобретение и поддержание мультикультурализма и мультилингвизма. Данная модель формирует студента, который исповедует общеевропейскую образовательную философию и обучается по общей программе, не зависящей от конкретной европейской страны.

Европейские школы возникли по инициативе родителей в начале

1950-х, когда после образования Европейского Сообщества Угля и Стали работники многих национальностей приехали в Люксембург, где находилась штаб-квартира этой организации. Они привезли с собой семьи, включая детей, многие из которых были дошкольного и школьного возраста. Эти дети приехали из разных языковых регионов и имели разные образовательные запросы. В частности, работа родителей могла быть сопряжена с переездами, и детей часто нужно было переводить в другую школу, возможно, в другой стране, или реинтегрировать в образовательную систему на родине. С образованием Европейского Экономического Сообщества эти проблемы обострились, так как все большее число специалистов и служащих поступало на работу в учреждения ЕЭС, расположенные в разных странах Европы.

То, что началось как частные детские сады, переросло в начальную школу, к которой вскоре присоединились и средние классы. Первая европейская Школа (ЕШ) была официально узаконена в 1958 году, когда представители шести государств-членов ЕЭС договорились о введении общей взаимоприемлемой программы, ведущей к Европейскому Бакалавриату по окончании средней школы. В начале 1980-х произошла реформа учебных программ и экзаменационных испытаний, нацеленных на получение диплома бакалавра. Со времени учреждения эта степень была признана всеми странами-членами ЕЭС, а диплом о полном среднем образовании позволяет получить доступ к высшему образованию не только в странах Европейского Союза, но и в большинстве других стран мира. В настоящее время существует сеть из девяти ЕШ, расположенных в Бельгии (три), Англии (одна), Германии (две), Италии (одна), Люксембурге (одна) и Нидерландах (одна). Все школы предъявляют одинаковые требования к поступающим, предлагают одинаковую учебную программу и готовят студентов к одинаковым экзаменам.

ОБЩАЯ СТРУКТУРА И АДМИНИСТРИРОВАНИЕ В ЕШ

Школы

Школы финансируются из фондов Европейского Союза и взносов

стран-хозяев. Зарплата сотрудникам выплачивается национальными правительствами, которые также ответственны за подбор и сопровождение педагогических кадров. Каждая школа управляется Постоянным Представителем Совета Управления, выбранного из делегаций стран ЕС, включающих, в том числе, инспекторов начального и среднего образования. Такая система, с одной стороны, поддерживает европейский, международный характер школы, с другой, сохраняет тесную связь с образовательной системой данной страны-члена ЕС. Каждая школа имеет несколько языковых подразделений, соответствующих школьным этническим группам. В самой большой школе, брюссельской, есть восемь языковых секций, включая самые большие – секции английского и французского языков. Однако, поскольку в ЕС разговаривают на большем количестве языков, а в школу также принимают детей персонала неевропейского происхождения, число родных языков детей значительно превышает число секций. Это приводит к тому, что первый школьный язык ребенка не обязательно будет совпадать с его родным языком, что дополнительно придает школе оттенок интернациональности.

Школа подразделяется на школу-детский сад, начальную и среднюю школу, заканчивающуюся в возрасте 18 лет. Ученик может покинуть школу в любой момент, по любой причине. ЕШ сравнивают с французским лицеем или немецкой гимназией из-за того, что языковое обучение в них совмещено с предметным преподаванием. ЕШ выдают свой собственный диплом, Европейский Бакалавриат (отличается от Международного Бакалавриата и бакалавриатов национальных образовательных систем), который свидетельствует об успешном окончании среднего образования. Академические успехи студентов оцениваются текущими проверками, внутришкольными переходными экзаменами и выпускными устными и письменными экзаменами. Подобно многим видам выпускных свидетельств, бакалавриат представляет собой совокупный сертификат, где количественно отражены успехи студента по всем дисциплинам за последний год учебы, включая обязательные и выбранные предметы. Выпускные экзамены проводятся и оцениваются внешней экзаме-

национной комиссией, которую назначает Совет Управления. Такой образ действий одинаков для всех школ системы.

ФИЛОСОФИЯ ОБРАЗОВАНИЯ В ЕШ

Одним из фундаментальных принципов ЕШ является то, что ребенок должен иметь возможность получать образование на своем родном языке и развивать национальную идентичность, даже находясь вдали от родины. В то же время ЕШ недвусмысленно стремится привить европейскую мультилингвальную и мультикультурную идентичность, способную преодолеть национальные различия. Это может показаться идеализмом, учитывая тот факт, что национальные различия глубоко ощущаются европейцами. Однако, как направляющий принцип, позволяющий школам с таким противоречивым набором приоритетов гармонично функционировать в деле образования будущих граждан Европы, он имеет важное практическое значение. Именно языковая политика Европейских Школ является инструментом достижения этих двух, на первый взгляд, противоречивых целей.

Программа ЕШ базируется на ряде основных принципов, к которым можно отнести следующие:

(1) Для развития национальной, культурной и языковой идентичности образование должно происходить на доминантном языке ребенка.

(2) Все языковые секции синхронны в отношении расписания и учебных программ.

(3) Все ученики должны овладеть вторым и третьим языком путем их непосредственного и предметного преподавания. Наиболее часто учениками выбираются английский, французский, немецкий языки и язык страны-хозяйки как так называемые «рабочие (vehicular) языки».

(4) Со временем все больший объем обучения осуществляется на втором и третьем языке. Вводятся новые языки, «старые» же языки также поддерживаются.

(5) Начиная с начальной школы и далее осуществляются специаль-

ные программные мероприятия для сведения воедино студентов всех языковых секций как для развития «европейского идеала», так и для расширения возможностей обучения и общения в многоязычной среде.

УЧАЩИЕСЯ

Дети сотрудников организаций Европейского Союза имеют преимущество при поступлении в Европейскую Школу, но туда могут поступать (и поступают при наличии мест и желания) и другие учащиеся, например, для сохранения баланса численности в различных языковых секциях или для того, чтобы позволить детям получить образование на родном языке. Для детей сотрудников Европейского Союза образование бесплатное, остальные за обучение должны платить, хотя при затруднениях материального порядка плата отменяется. В 1993 году почти 15 000 детей посещали Европейские Школы. Из них детей персонала ЕС в разных школах было от 11% до 88%. В среднем около 60% мест было отдано детям персонала ЕС (Bulwer, 1995). Средние цифры не очень наглядны, так как на страну приходится одна-две школы. Тип школ и их соотношение меняется от страны к стране. В Великобритании Европейская Школа расположена возле Оксфорда, значительную часть учеников составляют дети сотрудников профессиональных, часто международных организаций, как правило, из смешанных семей и семей, приехавших из других стран. Преимуществом поступления обладают дети сотрудников крупного Европейского Термоядерного Проекта и, конечно, дети педагогического состава школы. Плата за обучение значительно ниже, чем в британских частных школах, однако её нельзя назвать незначительной. Вакантных мест в школе не бывает. По сравнению с довольно узкими учебными программами британской образовательной системы программа ЕШ предлагает более широкий выбор образовательных возможностей, чем привлекает родителей с европейским кругозором. Не удивительно, что ЕШ критикуют за селективность при приеме в школу и за социальную изоляцию, хотя противоположное мнение поддерживается не менее активно (Bulwer, 1995).

ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ СОСТАВ

Как упоминалось ранее, преподавательский состав на период в несколько лет обеспечивают национальные органы образования, поэтому у всех учителей язык преподавания является родным. Это особенно важно, поскольку эти учителя фактически являются языковыми моделями, часто единственными аутентичными носителями языка для студентов, за исключением их семей. Более того, все учителя и вспомогательный персонал должны быть билингвами. Это помогает решать лингвистические, культурные и психологические проблемы, связанные с получением би-/мультилингвизма и предоставляет студентам возможность всегда найти помощь в решении академических и практических задач. К сожалению, современное педагогическое образование не готовит учителей-мультилингвов. Некоторые английские учителя сертифицированы преподавать свой язык как иностранный (EFL), но для учителей из других стран это может быть не так. Единственным способом приобрести мультилингвальную квалификацию является практическое преподавание, поэтому школы вынуждены организовывать курсы переподготовки без отрыва от работы, чтобы ознакомить учительский коллектив с особенностями системы.

ОБРАЗОВАНИЕ И ЯЗЫКИ В ЕШ

Начальное образование

В четыре года дети могут поступить в выбранную родителями языковую секцию детского сада. Большинство детей первые зачатки знаний получают на родном (домашнем) языке, хотя есть и билингвы, а также дети, чьи языки не представлены в школе. Для таких детей обучение в детском саду закладывает языковую основу для дальнейшего обучения в школе. В противном случае первый язык используется в качестве языка обучения в начальной школе, а преподавание осуществляется носителями этого языка. Во время начального образования, которое длится пять лет, учащиеся с первого класса изучают в качестве предмета второй язык. Школьная программа уделяет осо-

бое внимание развитию первого языка, так как ученики ЕШ, как правило, не находятся в языковой среде своей родины, как их сверстники в монолингвальных школах, расположенных в монолингвальных районах. Родной язык в течение первых двух лет представлен в программе 16 уроками из 25 в неделю. В третьем, четвертом и пятом классах Я1 отводится девять уроков из 33 в неделю. Занятия по Я1 сконцентрированы на развитии словарного запаса и приобретении письменных навыков. На занятиях по Я2 основной упор делается на разговорную речь, грамматику и лексику.

Развитие многоязычия осуществляется разными путями. Применяемый метод не является полным или частичным погружением, а представляет собой очень медленный переход от изучения языка как предмета, к языку-средству преподавания без прекращения изучения его как собственно предмета. Сначала, в течение двух лет, носитель языка преподает Я2 как предмет. Затем, в последних трёх классах начальной школы, Я2 используется как предметный язык на занятиях по физкультуре и на так называемом «Европейском Часе». Б. Бидсмор (Baetens Beardsmore, 1993) заметил, что учителя часто объясняют материал не на Я2, как ожидается, а на других языках, с целью убыстрить изложение.

Европейский Час играет важную роль в культурной и этической политике Европейских Школ. Он предназначен для совместной созидательной деятельности (ремесло, кулинария, тематические проекты) студентов из разных языковых секций, чтобы они прониклись духом общего европейского наследия. Б. Бидсмор (Baetens Beardsmore, 1993: 128) упоминает о роли, которую играет Европейский Час в деле преодоления лингвистических и культурных барьеров, возникающих из-за существования языковых подсекций. Я2, используемый на Европейском Часе, представляет собой единственное средство общения для студентов из разных языковых подсекций, давая таким образом им возможность практиковаться в изучаемом языке. Как и в случае с физкультурой, Я2 используется в контекстных обстоятельствах, когда в познавательном смысле содержание относительно не важно.

Из анализа учебных планов следует, что основное внимание на начальном уровне образовании уделяется первому языку ребенка. К концу этой стадии, которая составляет примерно одну четвертую всего срока обучения, начинает вводиться Я2. Этот медленный переход с увеличивающейся интенсивностью продолжается на среднем образовательном уровне.

Среднее образование

На этом уровне внедрение европейского идеала на Европейском Часе больше не практикуют. Преподавание в старших классах принимает разные формы, общей чертой которых является акцент на иллюстрации, по преимуществу, общеевропейских (а не национальных) перспектив. С этой целью историю и географию в качестве национально-культурного фона в начальных классах преподают на Я1, а начиная с восьмого класса, эти предметы уже преподаются на Я2, что помогает студентам ознакомиться с различными интерпретациями событий европейской истории и географии. Например, французские учащиеся с немецким Я2 изучают историю Французской Революции по-немецки в изложении учителя-носителя немецкого языка.

Среднее образование длится семь лет (возраст: с 11/12, до 18/19) и разделяется на три фазы. Первая фаза длится три года, вторая и третья – по два года. Как и ранее, непрерывающееся внимание уделяется изучению Я1, которому отводится 4 часа в неделю на протяжении всех семи лет. Компетентность в Я2 развивается путем сочетания преподавания языка как предмета (четыре или пять уроков в неделю на протяжении первой фазы и три урока в остальные две фазы) и как языка обучения с постоянным ростом объема контента. С восьмого класса вводится в качестве обязательного предмета третий иностранный язык (три урока в неделю). После 10-го класса Я3 может использоваться как язык преподавания некоторых факультативных предметов.

В течение первых трех лет средней школы количество учебной работы, выполненной на языках, отличных от Я1, составляет около половины всего учебного времени учащегося. Однако конкретная пропорция распределения

времени зависит от выбранных студентом дисциплин, возможность выбора которых от класса к классу увеличивается. Общее время, уделяемое изучению языков, колеблется от 1/3 до 2/3 учебного времени.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ РЕСУРСЫ

Наиболее ценным ресурсом Европейских Школ, несомненно, является штат педагогов. Как носители языков, они служат лингвистической моделью и содействуют приобретению билингвизма/мультилингвизма. В своей работе по изучению Европейских Школ в Брюсселе Б. Бирдсмор (1993) замечает, что учителя, сознавая особые лингвистические условия, в которых находятся их ученики, в своей работе пользуются общими принципами и общим подходом к мультилингвизму. Так, во время занятий по Я2 учителя стараются привлечь учеников других языковых секций, чтобы общение на Я2 в классе возникало естественным образом. На предметных уроках учителя включают в изложение контента языковую составляющую: вводят соответствующий глоссарий, объясняют лингвистические особенности связанной с предметом терминологии, исправляют ошибки в произношении. Б. Бидсмор отмечает, что подобные меры не снижают естественный темп изложения материала.

Для занятий по Я1 используются учебные материалы, созданные в странах с Я1 для монолингвального обучения. На занятиях, где используется Я2 или Я3, учителю в основном приходится полагаться на разработанный им самим учебный материал, учитывающий лингвистические потребности мультилингвальных студентов.

ОЦЕНИВАНИЕ

ЕШ, подобно люксембургской модели, отличается по ряду особенностей от описанных в литературе билингвальных моделей. В ней не используются методы полного или частичного погружения, и она не нацелена только на переход с языка на язык или сохранение языка. Цели программ ЕШ разнообразны и включают в себя приобретение, сохранение и обогащение как язы-

ка, так и культуры. В течение всего периода обучения используется Я1, с которым по затратам времени не конкурируют Я2 и Я3. В этом модель Европейской Школы отличается от люксембургской модели, в которой осуществляется постепенный переход с Я1 на Я2, Я3. Но таковы социолингвистские условия, в которых действуют эти модели. Для ЕШ характерно отсутствие внешней поддержки Я1 из-за отрыва учащихся от родной языковой среды, в то время как в Люксембурге местный язык интенсивно употребляется вне школы и нет необходимости уделять ему специальное внимание.

Способ, которым второй и третий языки вводятся в Европейских Школах, подобен тому, который используется в люксембургской модели. Сначала языки изучаются как предметы, затем с нарастающей интенсивностью – как средство преподавания и внутришкольного общения, оставаясь при этом академическим предметом. От программ погружения такая модель отличается постепенностью процесса, в то время как в погружении Я2 начинают использовать для преподавания настолько быстро, насколько это возможно (Baker, 1993; Lyster, глава 4 в этом томе).

Следующая важная черта Европейских Школ заключается в широкой культурной направленности программы. Культурная миссия Европейских Школ более идеалистична, чем в люксембургской модели, где триязычие поддерживает национальную идентичность. Сверхзадача программы ЕШ – воспитать наднациональную европейскую идентичность, чтобы преодолевать предрассудки и возможные национальные трения.

Трудно оценить, насколько успешно будет выполняться эта благородная цель, которую Б. Бирдсмор называет «социальным проектированием». В этой связи он упоминает одну работу, в которой рассматривались внеучебные аспекты билингвального образования (Housen & Baetens Beardsmore, 1987). Оказалось, что в начальных классах дети находили друзей внутри одной языковой группы, в старших классах круг друзей выходил за пределы языковой группы. Социологическое исследование долговременного эффекта «европеизации» как результата деятельности Европейских Школ еще пред-

стоит выполнить. Интересно, например, выяснить отношение к Европе студентов-выпускников, вернувшихся на родину в условия монолингвизма и национальной культуры. Как они изменили (если изменили) свое представление о национальной идентичности и лояльности? Равно интересно узнать, как используются приобретенные в Европейской Школе языки, чтобы определить долговременные выгоды, которые дает мультилингвальное образование.

Наиболее впечатляющая особенность Европейской Школы, конечно, заключается в ее тщательно спланированной академической программе, учитывающей реализацию языковой политики и потребности студентов. Хотя все учащиеся следуют одному и тому же учебному плану и расписанию, программы также рассчитаны на удовлетворение индивидуальных языковых потребностей. Изучение Я2 осуществляется разными путями, которых нет в других видах билингвальных программ. Он преподается как предмет (т.е. как иностранный язык) носителями языка ученикам, для которых Я2 не является родным. Когда Я2 применяется как средство обучения, это происходит в тщательно контролируемых условиях. Как средство развития мыслительных способностей Я2 применяется только на завершающей стадии учебы. Там, где Я2 является местным языком страны-хозяина, как английский язык в оксфордской школе или французский язык в брюссельской школе, существует дополнительная поддержка изучения Я2. Местные ученики-носители Я2 придают внутришкольному общению на втором языке более естественный характер. Б. Бидсмор (Baetens Beardsmore, 1993: 153) приходит к следующему заключению: «Успех определяется тщательно спланированным переходом с языка на язык, а также постоянными усилиями, направленными на достижение лингвистических, культурных и межэтнических целей».

Что касается самооценки своих достижений, Европейские Школы могут похвастаться высоким средним баллом студентов, получивших степень Европейского Бакалавра (около 90%). Это высокая оценка, учитывая тот факт, что прием в школу производится без отбора и переход из класса в класс

первые восемь лет происходит автоматически, а не по результатам экзаменов. Однако, начиная с девятого года, учащегося могут оставить на второй год, если его академические успехи ниже определенного уровня. При повторном провале учащийся отчисляется. Такая система обеспечивает довольно однородные в плане успеваемости группы учеников в выпускных классах. В этом Европейская Школа напоминает большинство национальных европейских систем среднего образования, за исключением британской системы.

В ряде работ проведено исследование лингвистических результатов Европейских Школ по сравнению с другими моделями билингвального образования (Baetens Beardsmore & Swain, 1985; Baetens Beardsmore & Kohls, 1988; Baetens Beardsmore, 1993). Общая оценка модели – положительная. В этих работах программа ЕШ анализируется не только в плане отличия от других моделей (например, канадских), но и как программа, давшая ценный экспериментальный материал. Так, Бирдсмор и Свейн (Baetens Beardsmore & Swain, 1985) свидетельствуют о положительном результате изучения французского языка (Я2 в брюссельской школе), который стал своего рода *lingua franca* в стенах школы и получил дальнейшее развитие благодаря своему доминирующему положению вне школы. В этом Европейская Школа в Брюсселе имеет преимущество над канадскими погружными программами: в то время как обе модели используют Я2 в качестве средства внутришкольного общения, только брюссельская Европейская Школа пользуется дополнительным развивающим фактором, а именно, общением на Я2 вне школы. По словам Бирдсмор и Свейн (Baetens Beardsmore and Swain, 1985: 13), «мультилингвальная природа Европейской Школы, профессиональный статус родителей учащихся, широкие лингвистические возможности Брюсселя – все это способствует тому, что мультилингвизм становится привычной частью повседневной жизни».

В своей работе, посвященной изучению французского языка 13-тилетними учащимися в люксембургской триязычной системе, Бирдсмор и Лебран сравнивают достигнутые результаты с результатами канадских про-

грамм погружения. В обеих моделях использование Я2 в школе и вне нее, а также наличие языка в социальном окружении признано положительным фактором. В другой работе был поставлен вопрос: можно ли связать успехи усвоения Я2 с насущной коммуникативной потребностью студентов? Исследование дало утвердительный ответ на поставленный вопрос. Также было отмечено, что высокий уровень грамотности учеников ЕШ объясняется образовательными особенностями данной модели (Baetens & Kohls, 1988). Стоит отметить, что Европейская Школа в Брюсселе была объектом многих исследований. Полная оценка модели Европейских Школ должна включать изучение деятельности этих школ в других лингвистических условиях и оценку усвоения других языков, а не только французского. Сравнение учебных материалов, педагогических подходов и человеческих ресурсов также способствовало бы пониманию причин успеха данной модели.

Эффективность Европейских Школ проявляется и во внеучебной области. Они предоставляют большой выбор видов отдыха, которыми может воспользоваться ученик для полноты жизни и укрепления здоровья. Трудно преувеличить положительное влияние на культуру, языковое образование и человеческие взаимоотношения, оказываемое такими видами деятельности в условиях межнационального контекста (С. Hoffmann, 1996).

Примечательно, что в литературе очень мало упоминается о Я3. Конечно, Я3 играет менее заметную роль в программе Европейских Школ, где он выступает в качестве обязательного предмета на протяжении только трех лет, а затем используется для преподавания некоторых предметов по выбору. Европейские Школы поощряют студентов изучать Я3 как предмет сверх учебного плана. Однако, независимо от того, какой вид изучения Я3 выбирают студенты – самостоятельный или через дополнительно выбранный предмет, все равно Я3 остается у них наиболее слабым языком. Это частично объясняет многочисленные сравнения Европейских Школ с канадскими билингвальными программами погружения.

Модель мультилингвального обучения в Европейских Школах уже хо-

рошо опробована и доказала свою успешность, поскольку (1) она отвечает образовательным потребностям учащихся; (2) она делает существенный вклад в решение проблем, с которыми европейское образование сталкивалось в прошлом; (3) она закладывает прочную основу европейской идентичности, сохраняя при этом национальную идентичность студентов. Европейские Школы были предметом нескольких исследований и оценочных сопоставлений, что привело к значительному вкладу в теорию и практику мультилингвального образования. В современной Европе, претерпевающей одновременно расширение ЕС и возрождение в странах-членах национализма, Европейская Школа остается примером наднационального европеизма. Модель Европейской Школы довольно трудно воспроизвести в другом месте, так как она была задумана для специфического контингента, живущего в специфических условиях, что частично объясняет, почему школ только девять. Кроме того, ЕШ дорого содержать, как для ЕС, так и для государств-членов, поскольку их финансирование осуществляется отдельно от национального образования. Можно, однако, предположить, что со временем подобных школ станет больше, ввиду расширения и увеличения числа организаций ЕС и усиления миграционных процессов в Европе.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

За исключением двух рассмотренных выше моделей, мультилингвальное образование не является основным направлением европейского образования. Хотя для многих людей из стран ЕС мультилингвизм стал реальным фактом, он еще не приобрел формального признания на законодательном уровне. Публичная кампания по поддержке мультилингвизма касается, скорее, престижных европейских и региональных языков, а не иммигрантских. В ряде европейских стран уже ввели билингвальное образование для своих меньшинств. Эти же страны также содержат большие мигрантские и иммигрантские общины, такие как турки в Германии, марокканцы в Испании, алжирцы во Франции, азиаты в Британии (многие из которых двуязычны и три-

язычны), для которых создано мало (если вообще создано) мультилингвальных образовательных возможностей.

По историческим, географическим и лингвистическим причинам некоторые части Европы (Британия, например) не испытали влияния европеизации и интернационализации, что отразилось на языковой политике в образовании и в отношении населения к мультилингвизму. Английский язык, как наиболее востребованный в ЕС и во всем мире, имеет большое хождение в Европе. Уже сейчас можно назвать большинство европейцев многоязычными, имея в виду английский язык – хотя, конечно, это не означает владение им на уровне родного языка или компетентности на уровне Я2 (Dollerup, 1996; C. Hoffmann, 1991, 1996). Процесс набирает обороты, и скоро придется считаться с другими языками, так что дальнейшее распространение мультилингвизма не за горами. Языковая политика уже обсуждается на международном уровне (Coulmas, 1991), и многие европейские страны уделяют возрастающее внимание изучению языков и применению иностранного языка в преподавании.

Несмотря на возрождение национализма в некоторых странах-членах ЕС и нежелание расширять границы Союза, последствия свободного перемещения рабочей силы, капитала и людей будут продолжать оказывать давление на европейское общество в направлении создания более гибких условий мультилингвального образования как для местного населения, так и мигрантско/иммигрантских общин. Как было отмечено выше, люксембургская модель и модель Европейских Школ имеют уникальный характер, но это не мешает воспользоваться их опытом при планировании образовательных программ еще где-либо. Основное – это четкие принципы и внимание к местным условиям.

Библиографические ссылки

1. Baetens Beardsmore, H. (ed.) (1993) *European Models of Bilingual Education*. Clevedon: Multilingual Matters.

2. Baetens Beardsmore, H. and Kohls, J. (1988) Immediate pertinence in the acquisition of multilingual proficiency. *The Canadian Modern Language Review* 44 (2), 240-60.
3. Baetens Beardsmore, H. and Swain, M. (1985) Designing bilingual education: Aspects of immersion and 'European School' models. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 6 (1), 1-15.
4. Baker, C. (1993) *Foundations of Bilingual Education and Bilingualism*. Clevedon: Multilingual Matters.
5. Barbour, S. and Stevenson, P. (1990) *Variation in German*. Cambridge: Cambridge University Press.
6. Bulwer, J. (1995) European Schools: Languages for all? *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 16 (6), 459-75.
7. Cenoz, J. and Lindsay, D. (1996) English in primary school: Teaching a third language to eight year olds in the Basque Country. *Cuadernos de Filología Inglesa* 5 (1), 81-102.
8. Coulmas, D. (ed.) (1991) *A Language Policy for the European Community*. New York: Mouton de Gruyter.
9. Cummins, J. (1984) *Bilingualism and Special Education: Issues in Assessment and Pedagogy*. Clevedon: Multilingual Matters.
10. Cummins, J. and Swain, M. (1986) *Bilingualism in Education*. New York: Longman.
11. Decsy, G. (1986-88) *Statistical Report on the Languages of the World as of 1985*, 5 vols. Bloomington: Eurolingua.
12. Department of Education and Science (1985) *The European Schools and the European Baccalaureate*. DO531SC23A(6).
13. Dollerup, C. (1996) English in the European Union. In R. Hartmann (ed.) *The English Language in Europe* (pp. 24-36). Oxford: Intellect.
14. Edwards, J. (1994) *Multilingualism*. London: Routledge.
15. Grimes, B. (ed.) (1988) *Ethnologue. Languages of the World* (1st edn 1951). Dallas, Texas: Summer Institute of Linguistics.

16. Hoffmann C. (1991) *An Introduction to Bilingualism*. London: Longman.
17. Hoffmann, C. (1996) Societal and individual bilingualism with English in Europe. In R. Hartmann (ed.) *The English Language in Europe* (pp. 47-60). Oxford: Intellect.
18. Hoffmann, F. (1979) *Sprachen in Luxemburg*. Wiesbaden: Steiner.
19. Hoffmann, F. (1996) The domains of Letzebuergesch. In G. Newton (ed.) *Luxembourg and Letzebuergesch* (pp. 123-41). Oxford: Clarendon Press.
20. Hoffmann, J-P. (1996) Letzebuergesch and its competitors: Language contact in Luxembourg today. In G. Newton (ed.)
21. *Luxembourg and Letzebuergesch* (pp. 97-108). Oxford: Clarendon Press.
22. Housen, A. and Baetens Beardsmore, H. (1987) Curricular and extra-curricular factors in multilingual education. *Studies in Second Language Acquisition* 9 (1), 83-102.
23. Kramer, J. (1986) Gewollte Dreisprachigkeit - Französisch, Deutsch und Letzebuergesch im Großherzogtum Luxemburg. In R. Hinderling (ed.) *Europäische Sprachminderheiten im Vergleich* (pp. 229-49). Wiesbaden: Steiner.
24. Kraemer, J-P. (1993) Luxembourg. In U. Ammon, K.L. Mattheier and P.H. Nelde (eds) *Mehrsprachigkeitskonzepte in den Schulen Europas* (pp. 162-73). Tübingen: Niemeyer.
25. Laver, J. and Roukens, J. (1996) The global information society and Europe's linguistic and cultural heritage. In C. Hoffmann (ed.) *Language, Culture and Communication in Contemporary Europe* (pp. 1-27). Clevedon: Multilingual Matters.
26. Lebrun, N. and Baetens Beardsmore, H. (1993) Trilingual education in the Grand Duchy of Luxembourg. In H. Baetens Beardsmore (ed.) *European Models of Bilingual Education* (pp. 101-20). Clevedon: Multilingual Matters.
27. Lepschy, G. (1994) How many languages does Europe need? In M.M. Parry, W.V. Davies and R.A.M. Temple (eds) *The Changing Voices of Europe* (pp. 5-12). Cardiff: University of Wales Press.
28. Newton, G. (1987) The German language in Luxembourg. In C. Russ and

- C. Volkmar (eds) *Sprache und Gesellschaft in Deutschsprachigen Ländern* (pp. 153-79). München: Goethe Institut.
29. Newton, G. (1996a) *Luxembourg: The nation*. In G. Newton (ed.) *Luxembourg and Letzebuergesch* (pp. 5-37). Oxford: Clarendon Press.
30. Newton, G. (1996b) *German, French, Letzebuergesch*. In G. Newton (ed.) *Luxembourg and Letzebuergesch* (pp. 5-37). Oxford: Clarendon Press.
31. Viereck, W. (1996) *English in Europe: Its nativisation and use as a lingua franca, with special reference to German-speaking countries*. In R. Hartmann (ed.) *The English Language in Europe* (pp. 16-23). Oxford: Intellect.

Навчальне видання

**МОВНЕ РОЗМАЇТТЯ СУЧАСНОЇ ЄВРОПИ
(ЗАХІДНИЙ, СХІДНИЙ ТА ПІВНІЧНИЙ РЕГІОНИ)
ТОМ 2**

Хрестоматія

Редакційна колегія:

А. І. Анісімова, І. С. Попова

Редактори: *Л. М. Тетеріна, Н. П. Олійник*

Верстка: *Л. О. Глухова*

Підписано до друку 10.11.2016. Формат 60х84/16. Друк цифровий.
Папір офсетний. Ум. друк. арк. 12,56. Тираж 200 прим. Зам. № 228.

Видавництво і друкарня «Ліра»
49000, м. Дніпропетровськ, вул. Наукова, 5
Свідоцтво про внесення до Держреєстру ДК № 188 від 19.09.2000 р.

ISBN 978-966-383-773-4
978-966-383-778-8